

САГААН ҺАНААН ЗАЛАРЖА БУУХА

8 н.

ЖЭШЭЭ БОЛОМООР ХУБИ ЗАЯАН

14 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2014 оной
апрелин 10
Четверг

№ 13 (21963)
(878)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

“БАЙГАЛАЙ”, ХЭЖЭНГЫН УРАН БЭЛИГТЭН УРМА ЗОРИГ БАДАРУУЛБА

ГУНЗЭН-НОРБО ГУНЗЫНОВТА ЗОРЮУЛГА

12 н.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

Тогоон шулуута нэбхээн

дээгүүрээ
Толорон мандагаг наран шэнгээр
Аза жаргалтай, үрээл үгэтэй
Аба, эжынгээ нэрыень суурхуулхан
Хүхюун омог Гунзэн-Норбо
Хөөрхэ нютаг тоонтотойл, -
Аглаг сарюун Ази түби
Алдар солынь дууданхайл.
Элдин ногоохон хүдөө талаараа
Эдээшэн дэлгэрдэг тарьян

шэнгээр
Арад түмэнэй зүрхэ сэдхэлдэ
Ашата хүмүүнлиг соёл хүгжөөһөн
Хатарша, бүжэгшэ Гунзэн-Норбо
Хэжэнгэ нютагһаа эхитэйл, -
Аглаг сарюун Ази түби
Алдар солынь дууданхайл.
Дуулим намдуухан Буряад ороноо
Дуулажа магтадаг дуушан шэнгээр
Будда бурханай суртаал номлолоор
Буянга хэрэгэй харгы залаһан
Одо заяата Гунзэн-Норбо
Росси гүрэндөө түшэгтэйл -
Аглаг сарюун Ази түби
Алдар солынь дууданхайл!

Чингис ГУРУЕВ,
поэт,
Россиин Федерациин
габьяата артист.

МАРАФОНДО ХАБААДАЛСЫТ!

Буряад Республикын болон Хориин аймагай байгуулагдаһаар 90 жэлнүүдэй ойн баярые угтуулан, республикын арадай поэдүүд Цырен-Дулма Дондоковагай, Цырендулма Дондогийн дурасхаалые мүнхэлжэ талаар РБ-гэй Уран зохёолшодой холбоон, тэрэнэй урагшаа ханаатай ударидагша, республикын арадай поэт М.Р. Чойбонов ехэ ажал ябуулһан байна.

Республикымнай уран зохёолшод, композиторнууд, поэдүүд, түүхэшэд болон шэнжэлэгшэд Хориин гайхамшагта эхэнэрнүүдэй, алдар соло, баатаршалга, аша габьяа уран бүтээлнүүдтээ мүнхэлэнхэй. Олон хүүгэдтэй, ажалша солоороо алдартай, талаан бэлигтэй эхэнэрнүүдэй нэрэ мүнхэлжэ, алдар солыень үргэхэ гэхэн зорилготойгоор Хориин аймагай түб нууриной хажууда Наран хадын хойморто “Хори хатан” гэхэн хүшөө бодхоогдожо, октябриин 18-да тэрэниие нээлгын баяр еһолол үнгэргэгдэһэн байна.

Хори нютагаархидай эблэлэй, хүшөө бодхоолгын түлөө харюусалгатай эмхидхэлэй хорооной гэшүүд апрелин 19-дэ Буряад драмын театрай ордондо “Хори хатан” гэхэн хүшөө бодхоолгын ушарар, тийхэдэ оршон тойронхи талмайень болбосон түхэлтэй болгохо талаар

хандиб үргэлгын марафон үнгэргэхэнь. Хориин, Хэжэнгын, Яруунын, Баянтын, Загарайн, Мухар-Шэбэрэй аймагуудай, тийхэдэ Агын автономито округой Агын аймагай захиргаанууд энэ марафон эмхидхэлсэжэ үнгэргэхэнь. Буян үйлэдэлгын хэмжээ ябуулгада республикын олонитын түлөөлэгшэд, аймагуудай ажаһуугшад, эмхи зургаануудай ажалшад эдэбхитэйгээр хабаадаха гэжэ найдагдана.

Республикын зохёохы коллективүүд, бэлигтэй дуушад, хатаршад энэ хэмжээ ябуулгада хабаадажа, уянгата найхан дуунуудаа дуулаха, уян хатарнуудаа харуулха байна.

Энэ буянга үйлэ хэрэгтэ, “Хори хатан” гэхэн проект бэлүүлгэдэ булта эдэбхитэйгээр хабаадыт гэжэ республикыгаа ажаһуугшадые уряалнабди.

Эмхидхэлэй хороон.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ ФОНД ПО СТРОИТЕЛЬСТВУ МЕМОРИАЛЬНОГО СКУЛЬПТУРНОГО КОМПЛЕКСА «ХОРИ-ХАТАН»

Расчётный счёт №
40703810959060000031, рублёвый
Бурятский РФ ОАО Россельхоз-
банк, г.Улан-Удэ БИК 048142727,

ИНН 0321005882 КПП 032101001 К/с
30101810400000000727
ОГРН: 1027700342890

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ БАГШАНАРАЙ ТҮРҮҮШЫН СЪЕЗД

Буряад хэлэнэй болон литературы багшанар эмхидхэлэй суглаа үнгэргэжэ, өөһэднэй эблэл байгуулаа гэжэ манай сонин дуулгаа нэн. Харин үглөөдэр республикымнай буряад хэлэнэй багшанар түрүүшынгээ съезд зарлахань. Тус хуралдаан Буряад Республикын Олонийтын Палатын дэмжэлгээр үнгэргэгдэнэ гэжэ тэмдэглэлтэй.

Съездын ажалда республикын хургуулинуудай буряад хэлэнэй багшанар, БГУ-гай, БРПК-гай багшанарай ниитэнүүдэй түлөөлэгшэд, Олонийтын Палатын гэшүүд хабаадаха. Гэхэтэй хамта съездын ажалда хабаадахын тула Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатууд, хуралсалай болон эрдэм ухаанай министерствын, Буряад Республикын Толгойлогшын болон Правительствын хороонуудай, ВАРК-ын түлөөлэгшэд

уригданхай. Съездын гол зорилгонуудай нэгэн хадаа хуралсалай эмхинүүдтэ буряад хэлэ ба литература заалгын талаар ушардаг бэрхшээлнүүдые зүбшэхэ, шийдхэхэ гэнэн болоно. Мүн тиихэдэ "Буряад Республикада хуралсал тухай" гэнэн Буряад Республикын Хуулийн хүсэндөө ороһоной оршомдо буряад хэлэ хуралсалай ябасада хүсэдөөр хэрэглэгые хангаха тусхай программа бээлүүлхэ асуудал зүбшэн хэлсэгдэхэ. Тиихэдэ бүхы дээрээ Буряад Республикада хэлэнэй талаар политика ямараар, хэр зэргээр ябуулагданаб гэнэн асуудал съездын үмэнэ табигдахаар хараалагдана. хуралсалай талаар гүрэнэй стандарт баримталан ябуулагдаха ажалай хэмжээндэ буряад хэлэндэ яагаад хургахаб гэнэн асуудалые тус хуралда хабаадагшад мүн лэ шийдхэхые оролдохо. Бултанай мэдэхээр, һүүлэй үедэ хургуулинуудта буряад хэлэ ямараар, яагаад шудалхаб гэнэн асуудал

бултанай ханаа зобооно. Арадай Хуралай үнгэргэжэ сесси дээрэ хэлэнэй талаар хуули диилэнхи олоной дуугаар абтабашье, арсалдаата асуудалнууд дууһаагүй зандаа. Зарим мэдээжэ юристнууд тус Хуули буруугаар абтаа гэжэ тобшолно. Буряад хэлэн хуулийн ёһоор гүрэнэй хэлэн хадаа хургуулинуудта ород хэлэнтэй адли зэргэ заагдаха ёһотой гэжэ тэдэнэр тэмдэглэнэ. Тээмэндэ нэгэ хэмжээ ябуулгын үедэ Мухар-Шэбэрэй багшын ажалай ветеранай буряад хэлэнэйгээ саашанхи байдалай түлөө ханаагаа зобоожо, "амаа ангайха аргатай зон түрэл хэлэнэйгээ түлөө абяа гарыт" гэжэ хэлэхэдэнэ, сошордомоор байгаа. Нээрээшье, тиймэ хүндэ байдал тогтоо юм гү гэнэн асуудалда съезддэ хабаадагшад харюусажа, тэрэниие зүб тээшэнэ шийдхэхэ бээ гэжэ найдагдана.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

"БАЯН ТАЛЫН АЯЛГА" – АГАДА ЗЭДЭЛХЭНЬ

Таби гаран жэлэй туршда Буряадай Радиогой агаарай долгиноор зэдэлжэ байдаг уран найханай, хүгжэм дуута "Баян талын аялга" гэнэн радиожурнал анха түрүүшынхией Агын тойрогто зэдэлхэнь.

Буряадай гүрэнэй телерадиокомпани "Байгал" театрай суг хамта энэ проект бээлүүлхэдээ, Агын тойрогой түб хууринда, хүдөө нютагуудаар бурьялма найхан аялга дуунуудаа бэлэглэхэ хүсэлтэй. Буряадтаа мэдээжэ диктор, Россиин габьяата артист Батор Цыбеннов, мэдээжэ журналист Гунсыма Тудупова концерт-наада хүтэлбэрлэхэ. "Байгал" театрай дуушад Бутидэй Дондок, Алдар Дашиев, Сэсэгма ба Болот Сандиповтан, аха захатан Буда-Ханда Дашиева, Жамсаран Дандаров болон бусад амаршалгын аялга дуунуудые бэлэглэхэ.

Буряад ороной ажаһуугшад Ага нютагайнгаа түрэл гаралые, үнинэй харалсаа үзэлсөөгүй анда нүхэдөө, багша, шабинараа "Баян талын аялгаар" амаршалха аргатай.

21-41-45 гээд утаһаар Буряадай Радиодо хонходожо, амаршалгын захил хэбэлтнай, заатагүй баяр ёһололой оршон байдал аялга дуутай амаршалгын бэлэг Агада дамжуулагдаха.

- Холо газарые ойротуулжа, хани харилсаагаа бэхжүүлэн, үргэн талын үргөөдөн үрээлэй найхание хүргэжэ, шэмэгтэй найхан аялга дуугаа хүргэхэ түсэбтэйбди, - гэжэ "Баян талын аялга" гэнэн дамжуулга бэлдэгшэ радиогой журналист Ешигма Цыбеннова мэдээсэнэ.

"Баян талын аялга" дэлгэнэн энэ хэмжээ ябуулга ерэхэ май нарын 13-һаа 20 хүрэтэр үнгэргэгдэхэ юм. Мэдээжэ радиостанциин Шэтэ хото дээрэ, Ага, Могойто тосхонуудта, Дулдаргын аймагай нэгэ нютаг, Агын аймагай Хүнхэр хууринда гээд бусад хүдөө нютагуудаар ябажа, наадаяа дэлгэхэ. Агада ажаһууһан түрэл гаралаа, суг хамта хураһан, ажаллаһан нүхэдөө амаршалаад, найхан дуу бэлэглэхэ дуратайшуул олдохо бээ гээд найдаа.

Бэлигма ОРБОДОВА.

Цырегма САМПИЛОВА.

Хүдөө ажахын шэнэлэлтэнүүд

НҮНЭЙ БА МЯХАНАЙ ХОРОГУЙ ЗҮЙЛНҮҮДЫЕ БҮТЭЭХЭ ШАНГА ЭРИЛТЭ

Росси гүрэн WTO-гой эрилтээр нормативна дансануудые гуримшуулха ба техническэ регламент баталха ажал ябуулха болоно.

Буряад Республикын Хүдөө ажахы болон эдээ хоолой министерствын мэдээгээр, байгша 2014 оной майн 1-һээ "Бээдэ аюулгүй, хорогүй хүн ба хүнэй үйлдбэрийн зүйлнүүд", "Бээдэ хорогүй мяхан ба мяханай үйлдбэрийн зүйлнүүд" гэнэн хоёр Техническэ регламентнууд хуулийн хүсэндэ оруулагдахань. Тус дансанууд Евразийн экономика комиссиин шийдхэбэрээр баталагданхай.

Үйлдбэрийн шалгалта бээлүүлдэг ветеринарна ба санитарна гуримудтай зохилдуулан хүнэй ба мяха-

най үйлдбэрийн ба мал гаргалгын эрилтэнүүд тус регламентнуудаар тогтоогдоо.

Эдээнэй зүйлнүүд ба хүдөө ажахын эд үйлдбэрилгэ тамуужанай Холбооной баталһан техническэ регламентын ёһоор заабол бээлүүлэгдэхэ ёһотой.

- Мал ажалда хабаатай эдээнэй үйлдбэрилгын зүйлнүүдые журамда абтаһан эрилтэнүүдые саг сонь бээлүүлхэ, хорогүй зүйлнүүдые бүтээлгэдэ онсо анхарал табигдаха ёһотой, - гэжэ Татьяна Полозова мэдээсэнэ.

Россиин Федерациин Кодекс 14.43-дахи статьягай ёһоор, тус техническэ регламентнуудай эрилтэ дүүргээгүй, хазагайруулан үйлдбэрилгэшэд, наймаашад административна хэһээлтэдэ

татагдажа, 300 мянган түхэриг хүрэтэр ялада унаха.

Хэрбээ эрилтэ хандаргажа, хүн зоной бээ махабда, ами наһанда хоро хэжэ, оршон тойронхидо, гүрэнэй ба муниципальна болон эрхэтэдэй эд зөөридэ хохидол хэгдэнэн ушарнуудта 600 мянган түхэриг хүрэтэр ялада ашагдаад, административна хуули хандаргаһан эд зөөри тушаагдажа магад.

Буряад Республикын Хүдөө ажахын ба эдээ хоолой министерство хүдөө ажахынүүд болон хүдөө ажахын үйлдбэрилгэшэдтэ техническэ регламентын эрилтэнүүдые бээлүүлгын хэмжээ ябуулгануудые бэлдэхыень дуулгана.

Цырегма САМПИЛОВА.

ТЫВАГАЙ УЛЬГЭР ДОМОГУУДААР ЗҮЖЭГ

найруулан табиha урилга-эрхэдэ хүртэнэн "Ульгэр" гэнэн Хүүхэлдэйн театрай мэдээжэ режиссёр, Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша Эрдэни Жалцанов тус зүжэгзүйнгээ премьерэ мартын 23-да бээлүүлбэ. "Четыре непрожитые жизни Пор Бажын"

гэнэн шэнэ зүжэгынь Тывагай Хүүхэлдэйн театрта үндэр хэмжээндэ харуулагдаа. Тыва арадай ульгэр домогуудта үндэхэлһэн найруулга Пор Бажынай баригданан ольтирогто болоһон ульгэр домогуудтай танилсуулна.

Энэ һонин зүжэг найруул-

гада Улаан-Үдэ ерэхэ үедөө ерээдүйн зүжэг тухайгаа зүбшэн хэлсэһэн Тывагай арадай уран зурааша Ничын Шалык, пластическа хубидань Тывагай габьяата артистка Чойгана Санчай гэгшэд хабааһан байна. Пор Бажын гэжэ нэрлэгдэнэн хэрэмэй газараар архео-

логическа малталганууд болоно, зүгөөр ехэ найнаар шэнжэлэгдээгүй байһаар гэжэ тэмдэглэхээр. Тиймэнээ гэртэжин-харагшадай, илангаяа бишыхан харагшадай һонирхол энэ шэнэ зүжэг таха байха гэжэ найданабди.

Бэлигма ОРБОДОВА.

Тобшо һонин

УЛААН-ҮДЭНӨӨ СОЛОНГОС РУУ САМОЛЁТ НИИДЭХЭНЬ

Улаан-Үдэнөө агаарай онгосоор сэхэ Солонгос руу хүрэхэ арга боломжо байгуулхын тула тусхай хэлсээ «Байгал» аэропортын захирал баталба.

Улаан-Үдэнөө Инчхон гэжэ хото хүрэтэр үргэлжэ самолёт ниидэжэ байха. Тийгэхын тула «Байгал» аэропортын захирал «T'way airlines» гэжэ Урда-Солонгосой авиакомпаниин хүтэлбэрлэгшэдтэй хөөрэлдөө эмхидхэбэ. Солонгосхоо тус компаниин президентын орлогшо Хонг Гын Чжонг

Буряадта айлшаар бууба. Тэрэнэй хэлэнээр, солонгосой болон буряадай эдээн аймагтар адли байна. Гадна хүн зонойшье тэнюун абари зан баһал адли.

Байгша оной июль-август наһаа Солонгос руу самолёт ниидэжэ байхаар хараалагдана гээд, «Байгал» аэропортын захиралай гэшүүн Баир Цыренов дуулгаба. 189 хүниие багтааха онгосоор 3 час 40 минутын турша соо Инчхон хото хүрэхэ арга боломжо олгогдохонь. Биледэй сэнгын үндэр бэшэ байха гээд хэлсэгдэнэ. Мүнөө дээрээ Улаан-Үдын «Байгал» аэропортоо Бээжэн, мүн Манчжури руу онгосонууд үргэлжэ ниидэжэ байна. Гадна Таиланд, Вьетнам болон Турци руу онгосонууд баһал ниидэнэ.

НИИСЛЭЛ ХОТЫН 60 ҮХИБҮҮН СЭСЭРЛИГ РУУ ОШОХО АРГАТАЙ БОЛОБО

Улаан-Үдын 161-дэхи «Хасуурихан» гэжэ хүүгэдэй сэсэрлиг үшөө 60 үхибүү багтааха аргатай болобо. Энэ ушараар хотын мэр Александр Голков сэсэрлигэй хүмүүжүүлэгшэдые болон үхибүүдые амаршалба.

Тус сэсэрлиг хэлыбэн шэнэлэгдэнэн ашаар танигдахаар бэшэ түхэлтэй болоо. Илангаяа үүдэнүүд, сонхонууд шэнэлэгдээ, гараа угаа-

даг болон бусад хэрэгсэлнүүд баһал хэлгэгдээ. Мүнөө дээрээ 220 үхибүүн сэсэрлигтэ ябана, үшөө 9 үхибүүн үдын үээр гэртээ харидаг журамтай гээд, «Хасууриханиие» даагша Татьяна Соболева мэдээсэнэ.

Мүнөө Улаан-Үдын сэсэрлигүүд бүхы үхибүүдые багтааха аргагүй. Эгээл тиймэнээ хэлыбэн шэнэлэлгын аргаар нэмэлтэ хууринуудые сэсэрлигүүдтэ байгуулнабди гээд, Александр Голков тэмдэглэнэ. 2016 оной январийн 1 хүрэтэр сэсэрлигүүдтэ ээлжээн үгы болгогдохо ёһотой. Эгээл тиймэнээ Улаан-Үдэдэ байгша ондо үшөө табан шэнэ сэсэрлиг баригдахаар хараалагдана.

Сарюна ЭРДЫНЕЕВА.

ТОБШО ҺОНИН

- Мүнөөдэр, апрелин 10-да, Мухар-Шэбэрэй аймагай Соёлой байшан дотор хүнүүдтэ һуралсал болон ажал дурадхан яармаг үнгэржэ байна. Улаан-Удын, Бэшүүрэй, Хяагтын аймагуудай һуралсалай эмхинүүд болон хүдөө ажахын, үйлэдбэрийн байгууланууд тус яармагта хабаадана.

- Мухар-Шэбэр тосхоной «Любава» гэжэ талмай дээрэ заншалта ёһоороо хабартаа эмхидхэгдэдэг эдээ хоолой яармаг үнгэрбэ. Гахайн, адуунай, хониной болон үхэрэй мяха, гахайн тэжээл, даһалаатай үгэрсэ болон бусад эдээн тус яармагта дэлгээгдээ. Дүн хамтадаа 132 мянган түхэригэй продукци наймаалагдаһан байна.

- Мухар-Шэбэр тосхоной парк дотор ургадаг модонуудые болбосон түхэлтэй болгохын тула оройнуудыень хюрөөдүүлбэ. Тиимэһээ парк доторхи модонуудые харахада, балайшые найшаалтай бэшэ. Мухар-Шэбэр һууринай гулваа Артем Ерыкаловай тэмдэглэһээр, нилээд олон жэлдэ эдэ модонууд шэнэлэгдээгүй тула түхэлын набтайшанхай болоо. Эгээл тиимэһээ гансашье паркын бэшэ, мүн һургуулийн дэргэдэхи, мүн үйлсэ гудамжануудай модонууд заһабари гараа.

- Байгша ондо Мухар-Шэбэрэй бүхы шахуу һууринуудай харгынүүд нэльбэн шэнэлэгдэхээр хараалагдана. Энэ хэрэгтэ 7,5 миллион түхэриг һомологдоно. Гадна үшөө 4,5 миллион түхэригэй хэмжээндэ аймагай түбэй харгы заһабарилагдаха юм.

***

- Хуушан гэрнүүдтэ ажаһуугшадые шэнэ гэртэй болгохын тула тусхай программа Мухар-Шэбэрэй аймагта нилээд эршэмтэйгээр ябуулагдажа байнхай. Илангаяа байгша ондо 5 мянган дүрбэлжэн метрэй шэнэ гэрнүүд тус программаар баригдахань. Сагаан-Нуур тосхондо, мүн Мухар-Шэбэрэй түбтэ гэрнүүд бодхоогдохоор хараалагдана.

- Мухар-Шэбэр тосхоной Соёлой байшан байгша ондо шэнэлэгдэхэ гээд, аймагай гулваа Владимир Молчанов мэдээсэбэ. Урданайн байшан задалагдаха юм. Гадна Многофункциональна түб баригдаха юм. Үшөө тиихэдэ 13 үншэн үхибүүн гэртэй болохо гээд, аймагай гулваагай орлогшо Илья Миронов мэдээсэбэ.

***

- Үнгэрһэн жэлдэ Түгнын шулуун нүүрһэнэй уурхай шэнэ газарта уурхайгаа түхээржэ эхилээ. Урдахи ашаглалгын газар Забайкалийн хизаарта оршодог һаань, мүнөө шэнэ уурхайн Бурядай дэбисхэр дээрэ түбхинэнхэй гээд, «Түгнын разрез» бүлгэмэй директор Валерий Кулецкий мэдээсэбэ.

-Залуу мэргэжэлтэдые болон гэр бүлэнүүдые гэртэй болгохын тула жэл бүри аймагай бюджетһээ 2,2 миллион түхэриг һомологдоно гээд, Мухар-Шэбэрэй аймагай гулваа Владимир Молчанов мэдээсэбэ. Аймаг руу залуу мэргэжэлтэд ерэхын тула эды шэнээн мүнгэн һомологдоно. Теэдшые аймагай һургуулинуудта багшанар дуталдана. Математика, физикэ, биологи болон буряад хэлэ зааха хүнүүд үсөөн болонхой.

Мухар-Шэбэрэй аймагта

ХҮДӨӨ АЖАХЫН АШААР ХҮГЖЭЛТЭ РУУ ДАБШАҢААР

Гансашье шанар һайтай шулуун нүүрһэ ашаглалгаараа бэшэ, мүн хүдөө ажахынуудаараа республика дотороо мэдээжэ Мухар-Шэбэрэй аймагта үнгэрһэн жэлдэ тусгаар олон хэмжээнүүд эрхилэгдээ. Тэдэнэй ехэнхи хубинь аймагай хүгжэжэ байһаниие гэршэлнэ гээд, «Мухар-Шэбэрэй аймаг» гэжэ муниципальна байгуулгын хүдөө ажахын таһагые ударидагша Г.И. ГЕНИНОВ тэмдэглэнэ:

- Гэндэн Иванович, «Искра колхозой» дэргэдэ һү үйлэдбэрийн завод үнгэрһэн жэлэй декабриин 10-да нээгдээ гээд мэдэнбди. Хэр зэргэ үйлэдбэри ябуулагдажа байнаб?

- һү үйлэдбэрилгэ нилээд амжалттайгаар ябуулагдана. Үдэрэй туршада 4 гаран тонно һүүер зөөхэй, творог хэгдээд, дэлгүүрнүүдээр тараагдана. Гадна һүн тусхай пакедүүд руу оруулагдаад, наймаанда табигдана. Саашадаа бүришые олон янзын һүнэй эдээн буйлуулагдахаар хараалагдана. Буйлуулагдангүй үлэһэн һүниинь Улаан-Үдэ руу асарагдажа, һүнэй завод руу тушаагдана. «Искра колхоз» мүнөө дээрээ 2077 толгой үнээтэй. Үшөө тиихэдэ мяханай үүлтэрэй 1120 толгой үхэртэй, 174 толгой адуутай.

- Жэл бүри 7 мянган гектар талмайда таряа ургуулдаг гүб даа. Таряалангаа бүри үргэн болгохо түсэб бии гү? Тарилгын хаһада бэлэдхэл хэр зэргэ ябуулагдажа байнаб?

- Орооһо тарихаһаа гадуур үшөө малай тэжээл 3 мянган гектар талмайда тарина. Эдэ олон малаа тэжээхын тулада тарингүй яахаб. Мүнөө дээрээ полинуудаа сэхэлжэ байнхай. Байгша ондо таряалангаа бүри ехэ болгохо түсэб табиһагүй. Юундэб гэхэдэ, үнгэрһэн жэлдэ эдыл шэнээн газарта таряа тарихан аад, бороогүй хуурай байһанай түлөө бага ургаса абаа.

- Үшөө тиихэдэ «Искра колхоз» малаа мяхан болгодог тусхай цехтэй болонхой. Юундэб гэхэдэ, мүнөө айл бүхэн газараа үхэрөө тоншоод, дэлгүүр руу тушааха аргагүй болоо гүб даа. Хуулига ёһоор хорюултай. Тиимэһээ Мухар-Шэбэрэй аймагай зон «Искра» руу малаа тууха болоно гү? Али үшөө иимэ цехүүд байгуулагдаха гү?

- Мухар-Шэбэрэй аймагай түбтэ мал гаргадаг цех байгуулха талаар ажал

ябуулагдажа байна. Гадна һутайн ажахы ябаган цехтэй болохо хүсэлтэй.

- Мухар-Шэбэрэй аймагта үшөө ямар ажахынууд ажалаа амжалттайгаар ябуулнаб?

- «Искра колхозһоо» гадуур Агротопводстрой, «Улаан туяа», «Мухар-Шэбэр», «Түгнэ», «һутайн» гэхэн ажахынууд нилээд амжалттайгаар ажалаа зохёонхой. Жэшээнь, 2006 ондо байгуулагдаһан «Түгнэ» гэжэ бүлгэм 3,5 мянган гектар талмайда таряа болон малай тэжээл ургуулаһаар. Мүнөө 500 толгой үнээ үсхэбэрилнэ. Тус ажахыда 17 хүн ажаллана. Дунда зэргын салингын 15 мянга хүрэнэ. Тиихэдэ һутайн ажахыда 900 толгой хальмаг үүлтэрэй үхэр үсхэбэрилэгдэнэ.

- Гэр бүлын һүнэй фермэ байгуулгада тусхай мүнгэн гүрэнһөө һомологдожо эхилээ. Мухар-Шэбэртэ һүнэй фермэ байгуулагдана гү?

- Шаралдайн ажаһуугша Игорь Красиков һүнэй фермэ байгууланхай. Тиихын тула гүрэнһөө 10 гаран миллион түхэриг абанхай. 40 толгой тугалтай болоод байна.

- Гадна фермер болохо хүсэлтэйшүүдые гүрэн дэмжэжэ эхилээ. Гүрэнһөө дэмжэлтэдэ хүртэһэн фермернүүд Мухар-Шэбэртэ бии гү? Бүхыдөө хэды фермер тоологдоноб?

Г.И.Генинов

- Хоёр жэлэй турша соо 8 фермер гүрэнһөө тусхай мүнгэ абаа. Мүнөө тэдэн хүл дээрээ гаража байнал даа. Мухар-Шэбэртэ һайнаар ажалаа ябуулан 10-аад фермер байха, тэдэнэй тоодо Митап Шагдаров, Илья Гармаев, Золто Цыдыпов ороно.

- һайн даа. Ажалдатнай амжалта хүсэе.

"Искра колхоздо" үдэрэй туршада 4 гаран тонно һүүер зөөхэй, творог хэгдэнэ

ЗАЛУУ ЭМШЭД – БЭРХЭ МЭРГЭЖЭЛТЭД

граммаар ошоно. Тус программын ашаар хүдөөгэй эмнэлгын газарнууд мэргэжэлтэдээр нилээд хангагдана. Жэшээнь, Мухар-Шэбэрэй түбэй больница һүүлэй хоёр жэлэй турша соо 30 эмшэнтэй болоо гээд, больницын ахамад врачай орлогшо Т.Д. ЭРДЫНЕЕВА дуулгаба.

- Татьяна Дашибыловна, залуу эмшэдтнай хэр зэргэ хүдэлжэ байнаб?

- Бэрхэнүүд. Залуу басагаднай айл бүлэ байгуулаад, нарайлха болоод, амаралтада гарашана. Теэд яахаб, үхибүүдэй олон боложо байхада, һайн гүб даа.

- Аймагай түб больницада мэргэжэлтэд дуталдаһаар гү?

- Эндокринолог, акушер-гинеколог, хирург, анестезиолог хэрэгтэй. Тиихэдэ эмшэдтэ туһаламжа болодог медсестранууд айхабтараар дуталдана. Илангаяа эмшэдые байлгаха гэрнүүд бии һаань, медсестрануудые байлгаха гэр-байра үгы. Тиимэһээ тусхай хамтын байра бариха тухай шидхэбэри абтанхай. Арайл мүнгэн үгыл даа.

- Хэды үбшэнтэниие түбэй больница багтааха аргатайб?

- 158 хэбтэритэйбди. Тиихэдэ үшөө 20 хүниие багтаадаг терапевтичeskэ таһаг Берёзкодо байгуулаатай. Тэндэ эмнэлгэ гараһан аад, үшөө хүсэд эдгээгүй зон амарна.

- һайн даа. Ажалтнай амжалтатай ябаг лэ.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА тус хуудаһа бэлдэбэ.

Т.Д.Эрдынеева

Дээдэ һургуулиаа түгэсхэһэн залуу эмшэд хүдөө руу «Земский доктор» гэжэ про-

Авторай фото-зурагууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2014 оной апрелин 7 - 11

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ХҮТЭЛБЭРИ ДОРО ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН
07.04 11.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай

11.04 10.00 Бага танхим
Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай

08.04 14.00 Ехэ танхим
Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.П.Попов)

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай

08.04 10.00 Каб.119
Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)
Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ табадахи сесси дээрэ хэлсэгдэхэ асуудалнууд тухай

08.04 10.00 Бага танхим
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА ТУХАЙ
Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй

байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)

"Буряад Республикын гүрэнэй тушаалнуудые эзэлдэг хүнүүдтэ этигэмжын алдагдан ушарһаа тэдэниие ажалһаань болуулха (тушаалһаань сүлөөлхэ) гурим тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб зохёон бэлдэхэ талаар Буряад Республикын прокуратурын дурадхал тухай

10.04 14.00 Каб.323
Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.П.Попов)

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.Гершевичэй "Кабанска аймагай социально-экономическа хүгжэлтэ" асуудалаар "Кабанскын аймаг" муниципальна байгууламжа албан хэрэгээрэ ошолгодо бэлдэлгэ тухай

07.04 14.00 Каб.119
"Россиин Федерациин Бүхэдэлхэйн худалдаа наймаанай эмхидэ ороһон эрхэ байдалда Буряад Республикын хүдөө ажары болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй хүгжэлтэ тухай Буряад Республикын Правительствын мэдээсэл тухай" асуудалаар Буряад Республикын Арадай Хуралай Зүблэлэй зүблөөндэ бэлдэлгэ тухай

10.04 10.00 Каб.119
Нүүдэл хүдэлмэрийн зүблөөн:
Буряад Республикада хүнэй халбари хүгжөөх тухай

08.04 12.00 "Молоко Бурятии" ОАО
Буряад Республикын Кабанскын аймагай социально-экономическа хүгжэлтэ

09.04 Кабанскын аймаг
Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)

"Буряад Республикада хасаг сэрэгэй хүгжэлтэ тухай" асуудалаар "дүхэриг шэрэгэй" зүблөөндэ бэлдэлгэ тухай

08.04 14.00 Каб.212

"2020 он болотор Буряад Республикада физическэ культура болон спорт хүгжөөлгын хараа боломжонууд тухай" асуудалаар парламентска хэлсэлгэнүүдтэ бэлдэлгэ тухай

09.04 14.00 Каб.212

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ шажан мүргэлэй ажал ябуулга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" хуулиин түлэб тухай (шажан мүргэлэй бүлэгүүдые бүридхэлдэ абалгын талаар)

10.04 10.00 Каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ сесси дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд

2. "Россиин Федерацида нуралсал тухай" федеральна хуулиин 35-дахи болон 99-дэхи статьянуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 443901-6 дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай (нуралсалай халбарид гүрэнэй болон муниципальна хангалгануудые үзүүлхэ хэрэгтэ гаргашануудай хэмжээнүүдые, мүн тиихэдэ номуудые, нургалгын болон хүмүүжүүлгын хэрэгсэлнүүдые хэрэглэлгэ һомололгын аргуудые тодорхойлох тухай)

3. "Россиин Федерацида нуралсал тухай" федеральна хуулиин 66-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай" 447811-6 дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай (эхин юрэнхы болон үндэһэн юрэнхы нуралсалай програмануудые бэлүүлдэг нуралсалай эмхинүүдэй ажал ябуулга эмхидхэлгын талаар)

4. "Россиин Федерацида эрхэтэдэй элүүрье хамгаалгын үндэһэ нуури тухай" федеральна хуулиин 13-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай" 436164-6 дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай (эмшэнэй нюсада ородог мэдээнүүдые харгалзалгын болон харууһалалгын зургаануудта харуулха талаар)

07.04 14.30, 14.45, 15.00, 15.30 Каб.218

1. Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ нуралсалай халбарид гүрэнэй-олонитын хүтэлэлгэ тухай (Буряад Республикын нуралсалай байгуулгыг хүтэлхэ хэрэгтэ

олонитын хабаадалгын асуудалые хуулиин талаар гуримшуулха талаар)

2. "Буряад Республикада нуралсал тухай" Буряад Республикын Хуулиин 10.1 статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

09.04 10.00, 10.30 Каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)
"Буряад Республикада аргалалгын-элүүржүүлгын газарнууд, курортнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

08.04 15.00 Каб.211

"Зэдын вольфрам болон молибденэй комбинада ажал ябуулгын байгаалида нүлөөлгэн хойшолонгуудые усдхалгын шийдхэгдээгүй асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Правительствын мэдээсэл тухай" асуудалые "правительственна сагта" табиha тухай

09.04 10.00 Каб.209

"Буряад Республикада нютагай ашагта малтамалнуудтай участогуудые ашаглалгын гурим тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

10.04 10.00 Каб.211

"Буряад Республикада экономика талаар һайн газарнууд тухай" Буряад Республикын Хуулиин 5-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

11.04 10.00 Каб.211

III. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

Б.Н.Ботоев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хорооной түрүүлэгшэ

09.04 14.00-17.00 Каб.118/323

А.П.Попов - Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хорооной түрүүлэгшэ

10.04 14.00-17.00 Каб.118/119

ПОЛОЖЕНИЕ О ПРОВЕДЕНИИ КОНКУРСА «БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮ ХҮНҮҮД» - «ЛУЧШИЕ ЛЮДИ БУРЯТИИ»

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Организатор конкурса «Издательский дом "Буряад үнэн"»

2. Цели конкурса:

А) выявление и поощрение жителей, а также выходцев из Республики Бурятия, проживающих на территории других субъектов Российской Федерации и в иностранных государствах, внесших существенный вклад в развитие региона, общества, получивших широкое публичное признание, добившихся больших успехов в различных сферах деятельности человека, внесших неоспоримый вклад в повышение значимости нравственных и моральных ценностей в обществе;

Б) сохранение и развитие бурятского языка и литературы;

В) побуждение к творческой деятельности широкого круга читателей;

Г) пропаганда нравственных, патриотических и семейных ценностей.

3. Для целей настоящего Положения используется следующее понятие:

- Участник конкурса – человек, номинирующийся на победу в одной из номинаций конкурса, о котором написана творческая работа и подана в оргкомитет.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ КОНКУРСА

1. Для проведения конкурса создаётся жюри, состоящее из редакторов и журналистов изданий Издательского дома «Буряад үнэн», и оргкомитет, состоящий из сотрудников Издательского дома «Буряад үнэн»

2. Конкурс проводится по восьми номинациям:

"Баатар мэргэн" – мужчина, добившийся заметных успехов в своём роде деятельности, внесший заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

"Гуа сэсэн хатан" – женщина, добившаяся заметных успехов в своём роде деятельности, внесшая заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

"Сагаан үбгэн" – мужчина старше 50 лет, имеющий большой авторитет в обществе, заслуживший всеобщее признание как общественный деятель, внесший большой вклад в улучшение благополучия родного народа, повышения значимости общечеловеческих ценностей.

"Аласай холбоон" – женщины Республики Бурятия, проживающие за пределами её территории, внесшие заметный вклад в поднятие престижа Республики Бурятия на внутригосударственной и народной арене.

"Аламжа Мэргэн Арюн Гоохон хоёр" – мужчина и женщина, находящиеся в браке и являющиеся образцами семейного благополучия, взаимной поддержки и воспитания детей.

"Буян хэшэг" ("Милосердие") – бизнесмены и предприниматели, занимающиеся меценатской деятельностью.

"Наран Гоохон" – девушки до 25 лет, имеющие определённый успех в учёбе и труде, в области науки, литературы, искусства, спорта и т.д.

"Аза талаан" ("Улыбка Фортуны") – человек, которому улыбнулась Фортуна и подарила радость в больших и малых делах, в неожиданных и смешных ситуациях.

3. Конкурс проводится в 2 тура:

1 тур – с апреля по июль

2 тур – с августа по октябрь.

По итогам каждого тура определяются победители в каждой номинации.

4. Победители награждаются дипломами и памятными призами.

5. Церемония награждения победителей конкурса будет проведена в декабре 2014 года.

III. ПОРЯДОК УЧАСТИЯ В КОНКУРСЕ

1. Выдвижение участников конкурса производится всеми желающими, владеющими бурятским языком.

2. Для участия в конкурсе необходимо направить в адрес оргкомитета:

А) заявку на участие, где указываются фамилия, имя, отчество участника конкурса, контактная информация (номера телефонов, адрес электронной почты);

Б) творческую работу об участнике конкурса, рассказы-важущую непосредственно об участнике и о его достижении (-ях), благодаря которому (-ым)

он может быть признан победителем конкурса;

В) фотографию участника конкурса размером не менее 6x9, либо в электронном варианте в формате JPEG.

IV. ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РАБОТ

1. Тексты работ выполняются на бурятском или русском языках и направляются в электронном варианте в формате Документ Word (doc) в адрес редакции газеты «Буряад үнэн».

2. Требования к оформлению работы: объём не более двух машинописных листов, шрифт 14 пт.

3. Обязательно предоставление фотографии участника конкурса.

V. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОБЕДИТЕЛЕЙ И ПОДВЕДЕНИЕ ИТОГОВ КОНКУРСА

1. Подведение итогов конкурса и определение победителей производит жюри.

2. Критериями при определении победителей выступают:

А) значимость и уникальность достижений участника, публичное признание среди окружающих.

Б) творческий, оригинальный подход к выполнению работы об участнике конкурса, уровень мастерства владения языком.

ХҮГЖЭМДЭ ҺОНИРХОЛГҮЙ ХҮҮГЭДЫЕ ХҮГЖЭМӨӨР ЗОБООҺОНОЙ ҮЛҮҮ

СССР гүрэндэ "Һэнэгтэй" айл бүхэн үхибүүгээ хүгжэмэй хургуулида үгэдэг байһан. Энэ ёһо Буряадташые дэлгэрэнгы бэлэй. 90-ээд ону-удаар гүрэн дотор доройтолгын эхилхэдэ, хүгжэм ханажа байхаар саг халаа һэн. Тиин мүнөөл-мүнөөл энэ ёһо дахин һэргээгдэжэ, гэртэхин үхибүүнэйнгээ эрдэм хургуулигай, бэлигтэй хүн болохын тула заал хаа хүгжэмдэ хурахаһыень үгэдэг.

Чайковскийн нэрэмжэтэ искусствын колледжын директор Баир Турбяновай хэлэхээр, республикадамнай бии байгаа 54 искусствын хургуулида сүлөө һуури гэжэ үгы юм. Олон хүүгэд мүнгэ түлөөдшые һурана. Тиимэһээ хүгжэм гэшэ һүүлэй үедэ арадай дунда дахьяад дэлгэржэ байна гэжэдэ, тон зүб. Урда долоон хоногто үнгэргэгдэһэн "Найдал" гэхэн уласхоорондын хүгжэмэй фестиваль-мүрысөөншые энээнине гэршэлээ бшуу. Хэмжээ ябуулгада хабаадаһан 350 гаран шахуу хүнһөө аяар 170 гараниин Буряадай түлөөлэгшэд байгаа.

Зүгөөр Чайковскийн нэрэмжэтэ Москвагай гүрэнэй консерваториин профессор Аркадий Севидов тэдээн сооһоо 2-ыень хүгжэмдэ онсо бэлигтэй гэжэ сэгнэһэн байна. Хэд гэшэб гэжэ һонирхоходо, тэрэ нэрэнүүдыень хэлэхээ арсаа. Бил өөрынгөө ухаанда нэгэниинь багашуулай дундаһаа илаһан Түмэн Дашеев (Дандар Аюшеевэй нэрэмжэтэ Улаан-Үдын хүгжэмэй-гуманитарна лицейн хурагша) гэжэ тухайлааб. Мини ханахад, энэ хүбүүн һөөл захидоор, гоёор фортепиано дээрэ наадаа. Хүдэлэсньшые, клавишануудаа тоншохо маягыньшые ямар һонин гэшэб – дэлхэйн суута пианистнууд шэнгээр бүхы бээрээ хүгжэм руу орошонхой.

Аркадий Севидов ехэ һонин бодо-

лоо мэдүүлээ. Юуб гэбэл, үнэхөөрөө бэлигтэй хүүгэдэй гэртэхин ехэнхидээ мүнгэгүй байшадаг. Энэмнай түлбэритэ һуралсалай муу хойшолон болоно. Үхибүүн бэлигтэйшые хаа, гэртэхинэйнгээ мүнгэгүй дээрэһээ тэрэнээ мүлхэ аргагүй байжа, гэдэргээ гарашадаг. Иимэ ушарта тэдэндэ гүрэнэй дэмжэлгэ хараалха шухала. Харин саашадаа мэргэжэлтэ хүгжэмшэн болохоор бэшэ үхибүүгээ мүнгэнэйнгөө хүсөөр түлхээд, хүгжэмөөр зобоожол байдаг гэртэхин ехэ олон.

"Үхибүүнэй хүгжэмдэ өөрөө һонирхол түрүүлээгүй һаань, хургуули һударай хүндэ болоһон мүнөө сагта тэрэниие зобооһоной хэрэггүй. Юундэб гэхэдэ, лаб хүгжэмшэн болохо шадхагүй үхибүүн яда-боли хүгжэмдэ хурахадаа, ород хэлэн, тоо бодолго мэтын саашадаа ажабайдалдань лаб хэрэгтэй болохо хэшээлнүүдые гүнзэгыгөөр шудалангүй, жэшээнь, бэрхэ инженер гү, али суута эрдэмтэн болохо аргаяа алдажа, саашанхи харгыгаа хаажархина. Тэдэ ондоо мэргэжэлээр дээдэ хургуулида хуража шадхагүй ха юм. Тиимэһээ мэргэжэлтэ хүгжэмшын зам шэлэхын урда тээ һайса бодожо үзэхөөр", - гэжэ энэ һаһандаа хэды олон хүгжэмшэдэй хуби заяанай гэршэ болоһон профессор хэлээ.

Хэрбээ үхибүүнэй шуран бэрхэ, хамагаа үрдидэг һаань, хүгжэм үлүү

болохогүй, бүри ехэ туһа асарха: үнэхөөрөөшые, хүгжэм гэшэ үхибүүнэй хүгжэлтэдэ, хүн шанараа ололгодонь ехэ һайн нүлөө үзүүлдэг гэжэ Аркадий Севидов онсолоо. Бэлигтэй хүгжэмшэн болохо-үгын хүүгэдэй һонирхолһоо, хандасаһаа, дуранһаань нэн түрүүн дүлдыдаха. Мүн багшын хөрхө нүдэн, гэртэхинэй дэмжэлгэ баһал хэрэгтэй бшуу. Үнэн зүрхэнһөө хүгжэмдэ дурлаашые хаа, тэрэниие бүхы һаһанайнгаа хэрэг болгохо гэшээ бэлэн бэшэ гэжэ ойлгохо

хэрэгтэй. Суута хүгжэмшэдэйшые харгы замда олон бэрхэшээлнүүд, тэрэ тоодо мүнгэнэй дуталдаха ушарнууд ходо дайралдадаг. Тиимэһээ гэртэхин хүүгэдни хүгжэмөөр хоолойгоо тэжээжэ шадха гү гэхэн асуудал нэн түрүүн табижа, зүб шийдхэбэри абаха ёһотой гэжэ профессор тэмдэглээ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг дээрэ: Б.Турбянов.

ЯЛАС ГЭМЭ ИЛАЛТА

Мүнөө үедэ нютаг нютагуудай, айл аймагуудай залуушуул олоороо сугларжа, найр наада эмхидхэжэ, бүхэ барилдаа, мори урилдаа, һур харбаае айхабта-раар һонирхожо, сэдхэлээ хүдэлгэн харадаг болоһондонь баярламаар! Хүсэ шадалаа үзэлсэхэ, хурдан түргэнөө шалгалсаха, хурса мэргэнээ харуулалсаха гэжэ бүгэдэ залуушуул найр наадаа бүришые гоё һайханаар, үргэнөөр, удхатайгаар эмхидхэдэг болоһондонь омогорхоомор!

Сэлгээн уужам Яруунын баруун хойто буланда оршодог «Победа» СПК-гай түб һуурин болохо элдин хонгор Эгэтын-Адаг нютагта жэлэй дүрбэн алишые сагта болодог ехэ нааданай бүхэ барилдаанда суута бүхэнүүд хабаададаг һайшаалтай. Буряадай бүхэ барилдаае тон һонин, үрэ зүрхэ доһолгомо, хүнэй шандаһаа шангаама гэшэ гэжэ залуу үетэн хургуулиин һаһанһаа аха зах хүрэтэр барилдаанай хайшан гэжэ, ямар гуримаар үнгэрдэгые һайн мэддэгынь гайхалгүй!

Байгша оной феврилиин 15-да манай Эгэтын-Адагай хургуулида буряад барилдаагаар Сагаалганай заншалта мүрысөөн тус хургуулиие 1981 ондо дүүргэгшэ Ринчин Жамьянович Мункоевой шанда хүртэхын түлөө һайн бэлэдхэлтэйгээр, мүн эдэбхитэйгээр үнгэрбэ. Ринчин Жамьянович нютагайнгаа спортын хүгжэлтэдэ тунһатай хүн. һүүлшын гурбан жэлдэ таһалгаряагүй барилдаагаар хургуулидаа спонсор болоо. Багша мэргэжэлтэй, БГПИ 1986 ондо дүүргэһэн. Үхибүүдэй хүмүүжүүлгэдэ һаналаа табидаг. Эдэбхи ехэтэй энэ үүсэлиень хани нүхэр Светлана Цыреновагай, баһал багша, урагшань дэбжэлсэдэг байһаниинь сэгнэхээр даа!

Тус барилдаанда аймагаймнай табан нютагуудһаа: Ульдэргэ, Нарһата, Иисэнгэ,

Целиннэ, Эгэтын-Адаг ба Улаан-Үдын спортивна хургуулиһаа хамтадаа 73 бээ эһэнхэй барилдааша хурагшад ерэхэн байна. Хүндэтэ айлшан, мүрысөөнэй ахалагша судья, СССР-эй спортын мастер, Буряад Республикын ахалагша тренер Гармаев Александр Будаевич түрүүтэй ерээ.

Бүхэ барилдаан... Эхэнээ хамта түрэхэн бар хүсэн гэшэ ааб даа. Бар хүсэнтэй туласалдахын тула эрдэм хургуули хэрэгтэйл. Саг соогоо барилдаанай нээлгын ёһолол эхилжэ, амаршалгын үгэнүүдые СПК «Победын» түрүүлэгшэ М.Д.Дамбаев, хургуулиин директор Ж.Д.Базарова, нютагай гулваа Ц.Е.Ц.Лыгденов, багшын ажалай ветеранууд И.Ц.Норбоев ба П.Ц.Эрдынеева, сугтаа хураһан нүхэдэй зүгһөө Шойропов С.Д. ба Мункоев Ж.Е. амаршалгын үгэнүүдые хэлэбэд. Спонсорнуудай дунда Ринчинэй суг хураһан нүхэдыень тэмдэглэхэ шухала даа.

Мүрысөөнэй түлэг дундаа ороод байхадань, барилдаха бүхэшүүл: басагад, хүбүүд барилдаанай дүхэригтэ ээлжээгээ хүлээн һуунад. Бултандань диилэхэ гэхэн зүрхэ зориг яашаха нэм. Барилдааша бүхэн барилдажа байһан бүхынгөө хүсэтэйе, габшагай түргэниие бээрээ үзэһэндөө тон золтойдо тоолоно бшуу.

Барилдаанай урда бүхэнүүд зоной урда гаража, бээ хару-

улдаг: тусхай хубсаһа үмдэнхэй, үбсүүгээ урагшань хүрхылгөөд, гараараа самнан, дэбхэрэн гаража ердэг. Иигэхэдэ бүргэдэй хатар харуулаа гэшэ. Илааша бүхэ бүргэдэй хатар хэһэн бээрээ мүн лэ зондо дохиһонийнгоо һүүлдэ, жагсаалда тогтодог гэшэ. Энэ мүрысөөндэ илалтын бүргэдэй хатар харуулжа, Цыденов Дониер тодорлоо.

Мүнөө хүндэтэ уншагшадаа мүрысөөнэйнгөө илалтын түгэсхэлтэй танилсуулаа:

Басагад-кадэдүүд: 32 кг - Фирсова Юли, Эгэтын-Адаг; 46 кг - Фирсова Ульяна, Эгэтын-Адаг; 56 кг - Сангадиева Алена, СДЮСШОР №9

Хүбүүд: 35 кг - Цыдыпов Жамсо, Иисэнгэ; 40 кг - Дамбаев Шулуи, Иисэнгэ; 45 кг - Доржиев Амгалан, Эгэтын-Адаг; 50 кг - Шонходоев Валерий, Нарһата; 55 кг - Цыренов Аюша, Нарһата; 60 кг - Намсараев Батор, Эгэтын-Адаг; 65 кг - Лыгденов Эрдэни, Эгэтын-Адаг; 65 кг дээшэ - Жамсуев Баир, Нарһата.

Амсолотна чемпион Жамсуев Баир болоо. Шагнал - хонин бэлэг.

Бэшэ илагшадта медальнууд болон мүнгэн шагналнууд баярай оршондо барюулагдаа. Энэ мүрысөө үндэр хэмжээндэ үнгэргэһэндэнь нютагайнгаа хүбүүн, урагшаа һанаатай, эрэлхэг зоригтой Ринчин Жамьянович Мункоевто баяраа мэдүүлнэбди! Өөрынгөө ээлжээндэ Ринчин Жамьянович түрэл хургуулиингаа хурагшадтай спортивна амжалтаар һонирходог. Бэрхэ, амжалтатайгаар хүдэлдэг тренер Дондок Дамбиевич Доржиевтай хани барисаатай байһандаа омогорходог юм.

Дондок Дамбиевич 2001 онһоо эдир барилдаашадые хурган. Манай хургуулида басагадай барилдаанда анхарал табигдадагынь һайшаалтай. Фирсова Ульяна спортын мастерай кандидатай үндэр нэрэдэ хүртэнхэй. Мүнөө Ульяна Сибириин Федеральна округой барилдаанай тулалдаанда зориво. Бэрхэ басагандаа амжалта хүсэе! Мүнөө барилдаагаар урагшатай ябаһан хурагшадые нэрлэбэл: Намсараев Батор, 11 кл., "Оронгын Добо" барилда-

Хүдөөгэй һонин

анда 2-дохи һуури, Ивалга. Мүн Чимитов Сосор, 5 кл., Цыренов Цыден, 8 кл., Цыдендамбаев Зоригто, 8 кл., Доржиев Амгалан, 8 кл., Лыгденов Эрдэни, 10 кл., Забайкалийн хизаарай түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ һайн дүнгүүдые харуулаа.

Дондок Дамбиевичай нугаргагүй тренерскэ ажалайн дүн хурагшадтайн амжалта тоб байса гэршэлнэ! Бальжинимаев Жаргал - Россиин чемпион, спортын мастерай кандидат /кмс/, Буряад Республикын 3-дугаар чемпион. Бадмаев Мунко - Россиин спортын мастер, энэ нэрэ хүндэ миин ерээгүй даа! Энэ һая республикын тулалдаанда ошоод, 2-дохи һуури эзэлээ, бэрхэ даа! Дугарцыренов Мэргэн - республикын олон шатата колледжын выпускник, спортын мастерай кандидат нэрэ солотой. Дондок Дамбиевичай эршэтэй ажалын Арадай Хуралай, Физическэ культурын болон спортын агентствын, Яруунын аймагай захиргаанай гэхэ мэтэ олон тоото Хүндэлэлэй грамотануудаар, шагналнуудаар тэмдэглэгдэһэн.

Манай Эгэтын-Адаг нютагта бүхэ барилдаагаар мүрысөөнүүдэй үндэр хэмжээндэ, үргэн дэлисэтэйгээр үнгэргэгдэхэдэнь, бүгэдэ зоний урма зориг бадарна. Ринчин Жамьяновичай һайхан үүсхэл нютаг дээрэнь халуунаар угтагдажа, турнирай түгэсхэлдэ Дондок Дамбиевич бултанай зүгһөө Ринчин Жамьяновичта ажалдань амжалта, залуу үетэниие хүмүүжүүлгэдэ урагшатай ябахыень үрээбэ.

Полина ЭРДЫНЕЕВА,
ажалай ветеран,
хүдөө бэшэгшэ.

САЙХАН ЗЭДЭ НЮТАГНАЙ

Арад зоной сэдхэл үндэр, хүгжэм, бүжэг дуун соогуур хүгтэй омог байхада, орон хангайн эзэд, аймаг нютагай манаашад баясан хүчин хуудаг юм гэв. Зэрлэгээтэ Зэдын дайда. Энэ аймагай нютаг бүхэндэ зорюулагдан дунуудтай диск нара хаража, энэ ушараар Буряад театр соо баяр болобо.

Аймагһаа гарбалтан айхабтар олоороо суглараад, хүүжэ уулзажа, хэдэн удаанай харалсаа уулзаагүй зон уулзан, бахархан хөөрөлдэхэ арга олоһондоо олзуурхан, шарай сэлмэг харагданад. Республикын сэхээтэнэй дунда үчинэй мэдээжэ болоһон залуу шүлэг, дуу бэшгшэ, өөрөө уян гоёор гүйсэхдэхэ бэлигтэй Сэсэг Бадмаева энэ ехэ хэрэгтэ үүсхэл гаргажа, аймаг тухайгаа «Сайхан Зэдэ нютагнай» гэжэ шэнэ дунуу үгэнүүдые бэшээд, тэрэнэ монгол хүгжэмшэн, Баттүвшинэй аба Гүенгийн Балданцэрэнэй агайн найруулан хүгжэмөөр ехэ зохидхон, шагнамаар аятайхан дуун боложо тайзан дээрэнэ зэдлбэ.

Энэ үдэшэдэ Улаан-Үдын театрууд болон дуу хүгжэмэй байгуулануудта ажалтай Зэдэнэ гарбалтан гэбэл, оперын театрай дуушад Эдуард Жагбаев, Сэсэг Санданова, Буряад театрай жүжгшэд Любовь Цыдыпова, Ольга Ранжилова, Дашанима Доржиев, Сэсэг Аюшеева,

хүүхэлдэйн «Ульгэр» театрай уран найханай хүтэлбэрилэгшэ, энэ үдэшэе найруулагша Эрдэни Жалцанов, «Байгал» театрай артистнар Болод, Сэсэг Сандиповтан, Булад Цыбиков, Валентина Жаргалова, Лариса Шаралдаева, Чагдар Будаев, Евгений Чойдонов, Дарима Цыренова, Ч. Павловый нэрэмжэтэ урлай нургуулин багша Алдар Дашиев, «Тэмүүжэн» бүлгэмэй дуушад Чингис Иванов, Солбон Лубсанов, Батор Уханаев, циркын артистнар Татьяна Дугорова, Аяна Намжилова болон бусад эрмэлзэл оролдолгоор хатар дунуу, хүгжэмэй үдэшэ үнгэрөө. Тиихэдэ аймагһаа гарбалтай бэлигтэн, Москвагай К. Станиславскийн болон В. Немирович-Данченко нэрэмжэтэ хүгжэмтэ театрай дуушан Чингис Аюшеев Елена нүхэртээ хэбаадалсажа, нютагайхидайнгаа найхан үүсхэл дэмжэлсээ, танхим соо хаража хууһан нютагайхидаа баярлуулаа. Иимэл байхал даа, үнэн найхан сэдхэлхээ үүсхэн хэрэг хээээдэшэ дэмбэрлэти, үндэр ехэ үүргэтэй байдаг. «Түрэл дайдынгаа үндэр нэрье үргэжэ бүтээһэн дуунуудайнгаа сахим суглуулбари хэблүүлэн гаргахаданни, эбээн тэдхэжэ туһа хүргэһэн Нимажаб ламада (Илюхинов), Санжайжаб ламада, Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат Виктор Мункожапович Абушеевтэ, олзын хэрэг эрхилэгшэ Анатолий Фёдорович

Заболоцкийда, аймагайнгаа Захиргаанай толгойлогшо Валерий Ринчиндоржиевич Цыреновтэ үнэн сэдхэлэй баяр хүргэнэ!» – гэжэ энэ ехэ проектын, бүхэ хүдэлмэрийн автор, эбээн тэдхэгшэдтэй үгэ хүүрээ ойлголсожо, тэдээнэй зүгһөө дэмжэлгэ олоһон Сэсэг Бадмаева согсолборингоо хабтан дээрэ бэшэһэн байна. Иимэ хэрэг дэмжэһэн зон хээээдэшэе юрөөлтэй, буянтай хуухал даа.

Николай ШАБАЕВ.

САЙХАН ЗЭДЭ НЮТАГНАЙ

Хүгжэмынь
Гүенгийн Балданцэрэнэй
Үгэнүүдын
Сэсэг Бадмаевагай

**Аман тунгалаг агаартай,
Алтан таряан талатай,
Хангал ногооны үнэртэй
Хонгор тоонто дайдамнай.
Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Цэгнэн, дуулан магтая!
Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Сэдхэн, гамнаж явая даа!**

**Ара, хангайхан тайгатай,
Аршаан – домтой**

**Талаар дүүрэн
адуу малтай**

**Түрсэн тоонто дайдамнай.
Сайхан Зэдэ тоонтоёо**

**Цэгнэн, дуулан магтая!
Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Сэдхэн, гамнаж явая даа!**

**Талаар баян Зэдэмнай
Талаан, золтой байгаасай!
Үндэр солоо дуудаж,
Үнэр баян суугаасай!
Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Цэгнэн, дуулан магтая!
Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Сэдхэн, гамнаж явая даа!**

**Цэцэн, саруулаараа
алдартай,**

**«Сартуул» нэрэн
үргэн явыш даа!**

**Цэвэр сэдхэл,
санаа бодолтой,
«Сайхан» жаргалд
зорин явыш даа!**

**Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Цэгнэн, дуулан магтая!
Сайхан Зэдэ тоонтоёо
Сэдхэн, гамнаж явая даа!
Сайхан тоонто Зэдээ...**

«Бурядай түрүү хүнүүд» конкурсын «Гуа сэсэн хатан - 2014» номинацида

АЖАБАЙДАЛАЙ ГҮН СОО

Ямаршые газетэ хүдөө бэшгшэдэй, хэблэлэй эдэбхитэдэй оролдолгоор хонирхолтой, удха түгэлдэр байдаг гэжэ мэдээжэ. «Буряад үнэн», «Ярууна» газетэнүүдэй эгээл эдэбхитэй хүдөө бэшгшэдэй нэгэн Полина Цыбикова Эрдынеева болоно. Өөрын онсо маягтай хүдөө бэшгшэ, арадай гэгээрэлэй отличник, багшын ажалай ветеран Полина Цыбикова бэрхэ журналист хэн тула удха түгэлдэр, хонирхолтой очеркнүүдые, зураглалнуудые түрэл газетэнүүдтэ толилуулжа байдаг юм.

Уран сэдхэлтэй бэшээшэ Полина Цыбиковагай аһан ехэ жаргал гэхэдэ: өөрөө үе саг соогоо урагшаа шармайн хүдэлжэ, болбосоржо, тэрэнэ байгуулалсажа, улаан нюураараа гэршэнь боложо ябаһанинь юунһээшэ үлүү сэнтэй даа! Үшөө нургуулида нуража ябахандаа, «Пионерская правда» газетэдэ багахан тэмдэглэл бэшэжэ эльгээхэдэнь, тэрэнэ толилогдоһон бэлэй. «Эдир бэшээшэмнай боло!» гэһэн уртал – тэмдэг абаһанаа (редакцияһаан Москва хотһоо), тиихэ үеын үнэтэ сагыё Полина нурагша мартахагүйл!

Уран үгэ баян, бэлигтэй хүдөө бэшгшэ Полина Цыбикова ород, буряад хэлэн

дээрэ адли тэгшэ бэшэдэг юм. Бэшэлгынгээ 50 жэлэй хугасаа соо нютагайнгаа ехэ, бага һонинуудые түрэл газетэдэ мэдээсжэл, суг хүдэлдэг нүхэд тухайгаа, Эгэтын-Адагай ажалла, малша зон тухай, нютаг нугадаа хүндэтэй үбгэд, хүгшэд тухай гү, али ажалай түрүүшын алхамуудые захалһан залуушуул тухай үнэн сэдхэлхээ гараһан найн найхан үгэнүүдээр хамаг хэһэн хэрэг ажалынь омогорхон дурдажа, аймагайнгаа олониетэдэ дуулгажал ябаһаар. Тобшохоноор хэлэхэдэ, Полина Цыбикова редакцин үгэһэн даабарида үндэр харюусалгатайгаар хандадаг хүн гэшэ. Ээлжээтэ харгын Эгэтынгээ-Адагһаа холо бэшэ оршодог түрүү малшан Цыденов Түмэн Жамьяновичай гүүртэдэ хүргэжэ ёһотой хэн. Теэд тэрэ үедэ Эгэтын гол үерлэжэ, машинаар гарахын аргагүй болошоод байба. Тиихэдэнь Полина Цыбикова тулюурхан дугыгаар арай шамай голейнгоо нүгөө эрьедэ гаража, гүүртэ үдэһын 10 сагаар хүрөө бэлэй. Малшантай хөөрөлдөөр байтарнь, һүнийн тэн үнгэршөө һааб даа. һүнийндөө трактораар һууринаа буулгуулаад, үүр сайтар һуужа, статьягаа бэшээд, үглөөнэй автобустой редакти эльгээһэн байгаа. Ганса энэ баримта дээрэнэ хаража үзэхэдэ, хүдөө бэшгшын ажал тиимэшье хүнгэн бэшэ гэжэ ойлгохоор даа. Полина Цыбикова «Ярууна» газетын штатна корреспондентэр баруун захын дүрбэн ажахынуудаар ажаллаһандаа омогорходог.

Полина Цыбикова 3 номой автор: «Гурбан голый бэлшэртэ» (Ц.Х. Жамьяноватай суг бэшэһэн), «На ниве просвещения Еравны», «Юнкоровский пост сообщает». Түрэл ажахынгаа 85 жэлэй ойдо 2015 ондо «Хүгжэлтын замаар» гэһэн очеркнүүдай согсолбори (авторнууд С.Б. Банзаракцаев ба П.Ц. Эрдынеева, редактор Г.Б. Цыренжапова) хэблэгдэн гарахань, спонсорын СПК «Победа».

Эгэтын-Адагай дунда нургуулин дэргэдэ «һолонго» гэжэ нэрэтэй газетын түрүүшын номерой гараһаар, 10 жэлэй ой 2013 ондо гүйсэбэ. Энэ газетэ хэблэгдэнэ дэ куратор Полина Цыбикова Эрдынеева

горитойхон хубияа оруулан байна. Энэ ойгоор дашарамдуулан, манай нургуулида хабартаа аймагай «Салют, юнкор!» гэхэн фестиваль үнгэргэгдэхэ түсэбтэй. Мүн нургуулида Полина Цыбикова эдир бэшгшэдэй кружогые хүтэлбэрилдэг байһан. Нурагшад илангаяа эдэбхитэйгээр шүлэгүүдэ, зураглалнуудаа «Ярууна» газетын «Булаг» гэхэн уран зоһолой хууданда, мүн «һолонго» газетэдэ толилуулдаг юм. Эдир бэшээшэд Мааратын талада тодхогдоһон мэдээжэ поэдүүд Нимбуевүүдай нэрэмжэтэ Улангын сээрлиг соо үнгэргэгдэдэг уласхоорондын уран шүлэгшэдэй мүрьсөөндэ эдэбхитэйгээр хэбаададаг юм. Манай нургуулин эдир бэшээшэд Бурядайнгаа «Одон» журналай хүндэтэ айлшад юм. Эдир бэшээшэд нютагайнгаа хүндэтэ поэт Цырендулма Дондогойн магтаалда нэгэнтэ бэшэ хүртэдэг, зоригжодог байһанинь эли даа!

Полина Цыбикова «Буряад үнэнэй» «Бурядай түрүү хүнүүд» гэхэн конкурсын 10 дахин автор – лауреат бүхэ номинацинуудаарнь болоһон юм. Дэмбэрэлтэ тус конкурсын 15 жэлэй ой 2012 ондо үндэр хэмжээндэ тэмдэглэгдэ юм. Ехэл зүб эмхидхэгдэһэн, мүнделһэн конкурс. Энэ конкурс жэл бүхэндэ дам саашадаа бүлтэемнай хүлгүүлжэ, хүгжөөжэ байхань болтогой! Полина Цыбиковада өөртэнэ үгэ үгэе!

1997 ондо «Сагаан үбгэн» номинацида Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Эгэтын дасан шэнээр бодоһолсоһон түүхэшэн Рэгзэн Эрдынеевич Эрдынеев лауреат – герой болоо хэн. Би авторынь болоноб. Энэ хүндэтэй хүнэй хажууда арбаад гаран жэл соо олон тоото Сагаалганай, Сурхарбаанай мүрьсөөнүүдтэ ба конкурснуудта, Гэсэриадын һайндэрнүүдтэ (1991-1995 онуудта), Уласхоорондын фольклорно симпозиумдо (1998, 1999 онуудта) хэбаадалсажа, хараһан үзэһэнөө тэрэ дары бэшэжэ, уншагдай үзэмжэдэ табидаг бэлэйди. Энэ ажалыемни Рэгзэн Эрдынеевич ехэл сэгнэдэг бэлэй.

Өөрынгөө ээлжээндэ Полина Цыбикова штатнабэшэ корреспондентүүдэй конкурсно нэгэнтэ бэшэ илажа гараһан түүхэтэй. Түрэнэн 60 наһанайн ойдо 20 минутын «Хүдөө бэшгшэ» гэхэн теледамжуулга Бурядай сэнхир дэлгэсээр тележурналист Жанна Дымчикова хэһэн юм.

Полина Цыбиковагай наһанайн нүхэр Санжа Баторович Банзаракцаев бэлигтэй журналист, уран зоһолош, оршуулагша байһан юм (1936-1985). Гар бэшгүүд дээрэнэ хүдэлжэ, саашанхи харгынь нээжэл байдаг юм.

Полина Цыбиковагай ажалынь намтар баян даа. Амжалтатайгаар БГПИ (1964 он), институт ИНЯЗ (1974, Иркутск) дүүргэе. Полина Цыбикова – Бурядай багшанарай 7-дохи съездын делегат (1976 он), Коммунист партиин гешүүн (1970 он), Социалист мүрьсөөндэ илагша (1973 он). Эршэтэ ажалайнгаа түлөө 1987 ондо СССР-эй нуралсалай министерствын зүгһөө Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаһан байна. 1994 ондо «Арадай гэгээрэлэй отличник» гэхэн үндэр нэрэ зэрэгдэ хүртэһэн, тооложо баршагай олон Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаһан байна. Мүн Полина Цыбикова нютагайнгаа «Аялга» гэхэн арадай хоорто, «Зандан Жуу» гэхэн арадай театртаа эдэбхитэйгээр хэбаадалсадаг байһан.

Хүндэтэ багша, хүдөө бэшгшэ Полина Цыбикова эжыдэ зоһооһо ажалдань амжалта хүсөөд, алтан гуурһаа улам хурсадхан, уншагдашаа ходоодо баярлуулан ябыт даа гэжэ зургаан аша зээнэрэй зүгһөө хүсэнэбди!

Нимбуевска уншалгануудай эдэбхитэд, хүүгэдэй «Ая-ганга» хатарай ансамблин гешүүд, эдир бэшгшэд: зээ басаган Зина НИМАЕВА, Эгэтын-Адагай дунда нургуулин шаби, аша басаган Сэлмэг БАНЗАРАКЦАЕВА, Улаан-Үдын 54-дэхи дунда нургуулин шаби.

Буряадай Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 80 жэл гүйсэбэ

ГАРҢАА ГУУРҢАЯА ОРХИНГҮЙ, ЗОХЁОЛҢОО ЗОХЁОЛ ХҮРЭТЭР

Республикын Үндэһэтэнэй номой сангай конференц-зал соо үнгэрһэн пятницын үдэр хүн зон олон, хүлгөөтэй, шууяатай байба. Ушарын гэхэдэ, Буряадай Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойн баяр эдэ үдэрнүүдтэ гүйсэбэ гэшэ. Үнгэрһэн зуунай 1934 оной мартын 29-дэ Верхнеудинскда Буряад-Монголой АССР-эй зохёолшодой нэгэдэхи хурал зарлагдажа, гурбан үдэрэй туршада үргэлжэлһэн тэрэ хурал дээрэ холбооной түрүүшын правлени бүридхэгдэжэ, Устав баталагдаһан намтартай.

Һая байгуулагдаһан холбооной бүридхэлдэ зохёолшод Хоца Намсараев, Данри Хилтухин, Санжижаб Ширабон, Илья Мадасон, Дамба Дашинамаев, Цыденжаб Дондубон, Солбонэ Туя болон бусад оролсоо. Буряад-Монголоимнай һая байгуулагдаһан зохёолшодой холбооной үмэнэһөө тэрэл жэлэй август һарада шүлэгшэд Солбонэ Туя, Елена Хоринская, литература шэнжэлэгшэ Санжижаб Ширабон гэгшэд Москва ошожо, СССР-эй уран зохёолшодой нэгэдэхи хуралдаанда хабаадалсажа, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһан түүхэтэ ажал хэрэгтэ байлсажа ерэн гээшэ.

Буряадай уран зохёолой 80 жэлэй хүгжэлтын хугасаа соо болоһон шухала үйлэ хэрэгүүд тухай элидхэл соогоо Буряадай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Матвей Рабданович Чойбонов хэлэхэдэ, манай зохёолшодой дэлхэйн уран зохёолдо оруулһан дэмбэрэлтэ хубиие тэмдэглээ. Энэ үнгэрһэн сагай туршада буряад уран зохёолшодой байгуулһан романууд, туужанууд, расказууд, зүжэгүүд, шүлэгүүд, поэмэнүүд болон бусад зохёолнууд буряад литературын алтан жасада орожо, арадай аман үгын баялигта алтан дүһал болон мэлмэрээд, залуу үетэниие, хургуулиин хүүгэдые уран зохёолдо, һайн һайханда, Эхэ орондоо, эхэ эсэгэдэ, Байгал далайдаа, түрэл тоонтодоо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ эхэ үүргэ дүүргэжэ байгаа гэжэ онсолон тэмдэглээ.

Буряадай Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойн баярта хабаадалсаһаа Россиян Уран зохёолшодой холбооной харюусалгата секретарь Светлана Васильевна Дудченко, уран зохёолшо Владимир Владимирович Дудченко, Монголой арадай поэт Яд Маа, Шэтэ можын Ага һууринһаа хэдэн хүнһээ бүридхэн делегаци, республикымнай аймагудай захиргаануудай, республикын эмхинүүдэй түлөөлэгшэд ерэжэ, соёлой министр Тимур Гомбожапович Цыбиков түрүүтэй министрствын хэдэн хүдэлмэрилэгшэд байлсаа.

Буряадай Уран зохёолшодой холбоон Россиян Уран зохёолшодой холбооной нэгэ һалбаринь ха юм даа. Россиян Уран зохёолшодой холбооной харюусалгата секретарь Светлана Васильевна Дудченко Буряадай уран зохёолшодые үнэн зүрхэнһөө амаршалха зуураа, Матвей Чойбоновто, Ардан Ангархаевта, Галина Базаржопова-Дашеевада, Виктор Жаповта болон бусад зохёолшодто Россиян Уран зохёолшодой холбооной Хүндэлэлэй грамотануудые барюулаа. Буряадай Уран зохёолшодой холбооной грамотанууд мүн лэ олон зохёолшодто барюулагдаа.

Мүнөө үе сагта Буряадай Уран зохёолой холбоон 90 гаран гэшүүдһээ бүридхэнэ. Мухар-Шэбэрһээ уг гарбалтай «Клинок и Серп», «Таинственная падь» романуудай, «У орлиных скал», «Сплетенные судьбы», «У солёного озера», «Командировка на

Запад» туужануудай автор Николай Пантелеймонович Поломошнов Сахалинда сэрэгэй алба хэжэ байхаһаан мүнөө болотор гарһаа гуурһаа орхингүй, зохёол бэшэжэ ябаа. Зохёолһоо зохёол хүрэтэр тэрэнэй дүршэл ехэдэжэ, бэшэһэн зохёолнуудын баян хэлэтэй, һонин сюжетүүдтэй, уншахада хүнэй һонирхол татадаг гэжэ шүүмжэлэгшэд тэмдэглэнэ.

Улаан-Үдэдэ түрэгэ үндыһэн Николай Роголев Буряад Республикын дотоодын хэрэгүүдэй элдэб эмхинүүдтэ олон жэлдэ алба хэһэн, ажаллаһан, Чечендэ болоһон тулалдаанда хабаадалсаһан эрэлхэг хүн байбашье, сэдхэл доторой гүнһөө уян шүлэг бурьюулан гаргадаг, дуунай үгэнүүдые бэшэдэг мүнөө үедэ яһала нэрэтэй болоһон шүлэгшэн, 2 номой автор юм. Харин Елена Федоровна Куренная бүхы наһаараа зохёол бэшэжэ, номуудые бүридхэжэ, залуу зохёолшодто тунһатай нэмэритэй ябаа. Эдэ гурбан зохёолшоднай энэ найрай ехэ суглаан дээрэ Россиян Уран зохёолшодой бүридхэлдэ гэшүүн боложо оробо гэһэн үнэмшэлгэнүүдые Светлана Васильевнагай гарһаа абажа, Буряадай зохёолшодой нэрэ хүндые саашан үргэжэ, шэнэ шэнэ бүтээлнүүдые уншагшадтаа бэлэглэжэ ябахаар уялгалагдаба.

Суглаан дээрэ үгэ хэлһэн Буряадай Соёлой министр Тимур Гомбожапович Цыбиков энэ ехэ найраар зохёолшодоо амаршалха зуураа, тэдэнэй буряад соёлдо оруулжа байһан ехэ хубитые тэмдэглээд, мүнөө үеын шэнэ арга боломжонууд, Интернет, элдэб конкурс-мүрьсөөнүүдтэ зохёолшоднай хабаадаха аргатай, Буряадаймнай Үндэһэтэнэй номой сан зохёолшодой хэрэглэжэ байхаар электронно номуудтай гэжэ тэмдэглээд, зохёолшодто шанар һайтай, уншагшадта һайшаагдамаар олон олон бүтээлнүүдые байгуулхыень хүсөө.

Республикын Ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ Ревомир Гармаев, Буряадай Композиторнуудай холбооной түрүүлэгшэ Лариса Санжиева, Захаминай захиргаанай түлөөлэгшэ Михаил Зундуев, «Уран Душэ» литературна нэгэдэлэй гэшүүн, «Ажалай Туг» сонинной редактор Сэнгэ Ринчинов, «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшангай зүгһөө Буряадай арадай поэт, «Байгал» сэтгүүлэй редактор Галина Дашеева болон бусад үнэн зүрхэнһөөнь Буряадай зохёолшодые 80 жэлэй ойн баяраарнь амаршалжа, сэдхэлэй дулаан үгэнүүдые хэлэн, бэлэг сэлэгүүдэ барюулаа.

Мүнөө үеын литературын байра байдал һайн гэжэ хэлэхын аргагүй гэжэ Матвей Рабданович элидхэл соогоо тэмдэглэһэн юм. Нээрээшье, зохёолшо хүнэй зохёол бэшэн, ном болгон хэблүүлжэ гү, али элдэб хэблэлнүүдтэ толилуулжа байханы тон хүшэр хүндэ болошонхой. Юуб гэхэдэ, типографиин гаршануудай үнэ сэн ехэ, спонсорнуудые олохонь баһал бэрхэтэй. Гэбэшье Буряадаймнай мүнөө үеын зохёолшод расказуудаа, шүлэгүүдэ бэшэһээр. Мэнэ-мэнэ болоод, номой сангуудта шэнэ номой мүндэлһэнэй һайндэр-презентацинууд боложол байдаг. һайндэрэй суглаанай энэ боложо байһан үеэр, ниислэл хото Москвада Буряадай арадай поэт Баир Дугаров «Азийский аллюр», зохёолшон Алексей Гатапов «Тэмүүдхэн» гэһэн романынгаа презентацинуудые үнгэргэжэ байһаниень түбэй телевиденээр хараһан, Интернет соо соносхолнуудые дуулаһан байнабди. һүүлэй жэлнүүдтэ удха түгэлдэр уншасатай һонин зохёолнуудые манай зохёолшод олоор бэшэдэг болоо. Ардан Ангархаев, Галина Раднаева, Владимир Гармаев, Цыдып Цырендоржиев, Михаил Батоин, Даши-Дым-

брыл Дугаров, Алексей Гатапов, Дулгар Доржиева гэгшэд романуудые бэшэһээр. Матвей Чойбонов, Анна Виноградова, Сергей Доржиев, Александр Эрдынеев, Митрофан Геренов гэгшэд прозын шэнэ номуудые хэблүүлэнхэй. Татьяна Григорьева, Светлана Нестерова, Чингис Гурьев, Санжай-Ханда Дармаева, Татьяна Ветрова, Дансаран Доржогутабай, Константин Соболев гэгшэд мүн лэ шүлэгүүдэй шэнэ номуудые гаргууланхай. Нина Артугаева хэдэн номуудые хэблүүлхэнэ гадна, дуунуудайнгаа дискнүүдые гаргуулаа. Бүхы зохёолшодые тоолохо болоо һаа, сонинной нэгэ хуудаһан болохо байха. Манай зохёолшод гансаһые зохёолнуудаа бэшээд байдаг бэшэ, ниитын ажалда эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг. Холо ойрын аймагуудаар ошожо, уншагшадтайгаа, хургуулиин хургаһадтай уулзажа хөөрэлдэдэг.

Үнгэрһэн сагай хугасаа соо аха заха зохёолшодойнгоо нэрэ мүнхэлхын ажал ехээр ябуулагдаа. Матвей Рабданович энэ талаар ехэ ажал ябуулжа, Цырен-Дулма Дондокова, Цырен-Дулма Дондогой, Даширабдан Батожабай, Исай Калашников, Солбон Ангабаев болон бусад нэрэнүүдые мүнхэрүүлэн, дурасхаалай хүшөөнүүдые, скульптурна композицинуудые табилгые эмхидхэе, үйлсэнүүдые, хургуулинуудые зохёолшодой нэрээр нэрлэхэ хэрэг бүтээгээ.

Энэ һайндэрые Буряадаймнай оперо болон баледэй сууга дуушад шэмэглэлсэжэ, буряад һайхан дуунуудараа сугларгашадай сэдхэл зүрхэ баясуулаа. Буряадай Уран зохёолшодой холбооной байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойн баяр гансал суглаан болоод дүүрэшэхгүй, жэлэй дүүрэтэр элдэб хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхөөр хараалагдана.

Надежда ГАРМАЕВА.

НАГАСА АБГАЙ, НАГАСЫМНИ АША ГАБЬЯА

Минии Нагаса абгайн Долгорма Дондоковнагай һайхан сэдхэл тухай шабинарын бултадаа мэдэхэ даа. һурагшадтай, түрэлхидэй, зоной дунда тон хүндэтэй...

Буряад Республикын габыята багша, ажалай ветеран Бутидма Цыбикжаповна Доржиева, Долгорма Дондоковнагай шаби, дулааханаар иигэжэ дурсаа һэн: - Долгорма Дондоковнае түрүүлэгшэ Далай хүбүүнтэйнь зүүдэндэ хараад, Дара эхые хараһан шэнги баярлааб, һүүлдэнь басагамни лауреат болоо һэн. Гүрэн түрэмнай урагшаа һанаатай багшын ажалые үндэрөөр сэгнэжэ, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник, БурАССР-эй, РСФСР-эй габыята багша гэһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртөөһиень гэршэлһэн улаан хальһатай, алтан үзэгөөр аржытар бэшэгдэһэн грамотанууд гэртэнь байха.

Нагаса, Нагаса абгай хоёрни 9 хүүгэдэй эхэ, эсэгэ, тэдэнэе бултыень хүл дээрэнь табижа, дээдэ эрдэм бултандань олгоһон габыятай. Тэдэнэй дунда артист, художник, экономист, врачнууд, инженернууд, аша зээнэрын мүн лэ дээдэ хургуули дүүргэнхэй, эрдэмэй кандидат, докторшые байха.

Һанаандам ходо ородог, ямар хүндэ сагые дабажа гараа гэшэб, хэлэхын аргагүй. Эхэ, эсэгэнь репрессидэ орожо, һанһаа нүгшэһэн. 18-тайдаа нагаса абгаймни 4 дүүнэрэн хаража, үргэжэ, бултандань мэргэжэл олгоһон...

Нагаса абгаймнай үшөө нэгэ габыянь гэхэдэ, арадай дом арга һайн мэдэдэг, ямар үбшэ хайшан гээд аргалхаб гэжэ хэлэхэ мүнөө болотороо һуудаг. Үндэр наһан, 90 наһан гэшэмнай ханахи наһан гэшэб! Ухаан түгэлдэр, мэдэхэгүй юмэниинь үгы зандаа һууна. Олон хүүгэдэй эхэ, хүгшэн, Нагаса эжы, Эрхим багша, манай Хотоной аргагүй дуратай Нагаса абгайдаа иигэжэ мэдүүлнэ: «Бурхандаа мүргэжэ, буянаа эдлэжэ, үри бээнэрэйнгээ, аша зээнэрэйнгээ, маанадайнгаа дунда үшөө олон удаан жэлнүүдтэ мэндэ һуугыт даа!».

Нагасаяа дурдаагүйдэм аргагүй. Галсанов Цыдып Доржиевич 1916 ондо түрэнһэн. 1937-1939 онуудта Забайкалийн сэрэгэй округто алба хэһэнэй һүүлээр, Яруунын райвоенкомда 2-дохи частиин начальнигай туһалагшаар ажаллаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай түрүүшын үдэрнүүдһээ «Смерш» гэһэн контрразведкын тусхайта сэрэгэй частынуудта

алба хээд, 298-дахи стрелково дивизион 4-дэхи отделенииин начальнигай туһалагшаар томилогдоо һэн.

Дайнай һүүлээр Цыдып Доржиевич БурАССР-эй Министрнүүдэй Сөведэй аппаратта кадрнуудай таһагые даагшаар хүдэлөөд, нютагаа бусажа, 15 жэлэй туршада «Коммунизм» колхозой парткомой секретаряар ажаллаа, 20 жэлдэ КПСС-эй райкомой гэшүүн байгаа. Ажалдаа туйлаһан амжалтануудайнгаа түлөө, мүн Агуухэ Эсэгын дайнай үедэ аша габыятай байһанайнгаа түлөө Хүндэлэлэй Тэмдэг орденээр, 9 медалаар, БурАССР-эй грамотануудаар шагнагданхай, тэрэшэлэн хүдөө нютагайнгаа соёл хүгжөөлгэдэ габыяа гарһанайнгаа түлөө «Россия Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм.

Энээхэн Нагаса абгай, Нагаса тухай хөөрөөгөө нютагаймнай поэт, багша Цырен-Ханда Дарибазаровагай удхатайхан үгэнүүдээр түгэсэхэм.

Долгорма Дондоковнае: Сэсэгэй дэлбэдэл одоо Сэбэрхэн сэмсэгэр ходоодоо Шарайгаарааш, сэдхэлээрээш Шабинрайнгаа дурые эзэлээт,

Үндэһэн хэлээ, заншалаа Үргэжэл ходоодоо ябаат!

Цырен-Ханда ДАШИЕВА, БурАССР-эй арадай артист, ажалай ветеран.

Хэр угһаа хойшо элинсэг хулинсагууднай гаража ерэнэн он жэлээ һайнаар, баян тарганаар, ган гасуур хохидолгүйгөөр үнгэргэхын тула гэжэ орон нютагайнгаа эзэдтэ үргэжэ, мүргэжэ, тэдэнээ тахижа байһан түүхэтэй юм. Адуу малайнгаа тоогой олошорхын тула, үбшэ зоболонгой һэдэрхэгүйн тула, сагай уларилай дулан, байдалай номгон байхын тула хада бурхадтаа, нангин шүтөөнэйнгөө газарай эзэдтэ ходо мүргэжэ, һүгэдэжэ ябаха гэшшэ ямаршье хүнэй уялга болоно бшуу. Илангаяа обоогоо, орон нютагайнгаа бурхадые тахижа гэшшэ тон шухала. Байгша оной июниинь 13-15-най үдэрнүүдтэ Түнхэнэй аймагай Далахай һууринда "Буха ноёной тайлган" гэнэн регионүүд хоорондын фестиваль, тайлган үнгэргэгдэхөөр хараалагдана. Энэ тайлганай удха шанар тухай "Хаан-Тэнгэри" гэнэн регион доторхи бөө мүргэлэй эблэлэй түрүүлэгшэ, Буряад Республикын Толгойлогшын дэргэдэхи бөө мүргэлэй зүблөөнэй гэшүүн, Заарин бөө Баяр Жамбалович Цырендоржиевтай уулзажа хөөрэлдэбэди.

САГААН ҺАНААН ЗАЛАРЖА БУУХА

**Баяр
Жамбалович
Цырендоржиев**

- Баяр Жамбалович, Буха ноён баабайн тайлган тухай хөөржэ үгыт.

- Тоолоод, шүүмжэлээд үзэхэдэ, Буха ноён баабай 800-гаад оноор байһан гэжэ хэлэхээр. Бидэ, буряад-монгол угсаатан, 99 бурхадта мүргэлтэйбди. Хүхэ мүнхэ тэнгэри эсэгэ, хүрһэтэ газар дэлхэй эжы гэжэ мүргэжэ, зальбаржа ябанабди. Дээдэ тэнгэри эсэгэмнай хүн түрэлтэниие уран бэлигтэ, олон тоото шадабаринуудта, арга боломжонуудта һургаха гэжэ хүнүүдэй дунда өөрынгөө хүүгэдые түрүүлһэн гэжэ. Иимэл аргаар Гэсэр хаан маанадта буужа ерэнэн байха. Буха ноён баабайнмай Зүүнэй 44 тэнгэрийн Зайлаг тэнгэри бурханай хүбүүн боложо, Байгалай хойто бээдэ түрэнэн түүхэтэй юм. Тэрэ хадаа булагд угай зоной эсэгэ гэжэ нэрэ зүүһэн. Бүхы буряад зониие, Байгал шадархи арадуудые эблэрүүлхэ, бүридүүлхэ, тэдэниие өөһэдэн бурхатай, заяатай, һүлдэтэй, тугтай болгоһон гэжэ Буха ноён баабай тухай хэлэхэ байнабди. Тэнгэриһээ доошоо буухадаа, Ангарын эрье дээрэ улаа-эрээн бухатай мүргэлдэжэ, хүсэ шадалаа, эди шэдиэе түршалсажа, тэрэниие диилһэн түүхэтэй. Энэ улаа-эрээн буха хадаа хорото муу ханаан, худал хуурмаг, дээрэлхэхэ зан үзүүлһэн, хүниие хоротоор наадалха гэшые эблэрүүлһэн образ болоно. Буха ноён тэрэниие диилэжэ, сагаан ханаа дэлгэрүүлһэн гэшшэ. Тогоон хаанай басага һамган болгожо абаһан юм. Тэрэ өөрөө һаһатай болоходоо, тэнгэридэ дэгдэхэб, буха боложо хубилжа бүрхирхэб, тархья Байгал руу хэжэ, бээрээ таанадаа халхалхаб,

баажа тайга болгожо, шээжэ шэбэр шииг болгожо, Саяан уулын хормой доро Далахай һууринай хажууда хабсагай шулуун боложо һуухаб гэжэ хэлһэн гэжэ. Эрхүүгэй адагһаа эхин хүрэтэр тэрэ өөрынгөө хүүгэдые эзэн болгон һуулгаһан юм.

Зарим түүхэшэд элдэб ондоогоор, буруугаар бэшэдэг байна. Энэ түүхымнай гол удха хадаа энэ бурхамнай хүхэ бүхын хубилгаан боложо, газар дэлхэйдэ буужа, улаан эрээн бүхые, улаан эрээн ханаатаниие, улаан эрээн хэлэтэниие диилһэн гэнэн удхатай болоно. Сагаан ханаан, сэбэр арюун бодол, бурхатай хараа бодол шүүжэ гараа гэнэн удхатай. Харин Баргажанай бухатай, Түгнын бухатай мүргэлдэжэ диилһэн гэнэн баримтанууд түүхэ соо үгы юм. Энэ хадаа холо хараагүй, зүрилдөө татаха ханаа мэдүүлһэн зарим зоной буруу бодол болоно.

- Һүүлэй үедэ зарим түүхэшэд Буха ноёниие Чингис хаанай сэрэгэй ноён гэхэ гү, али тэрэнэй түрэлниинь байһан, бодото дээрээ түүхэтэ нюур баһан гэжэ хэлэнэ.

- Тиимэ. Һүүлэй үедэ, нэрээшье, түүхэшэд гү, али түүхээр һонирходог зон Буха ноёниие Чингис хаанай дүү хүбүүн Бүхэ Бэлигтэтэй холбоно. Тээд бодото баримтануудые абажа харахада тааралданагүй, арай тиигэжэ, Чингис хаанай дүү хүбүүн байһан гэжэ хэлэхээр бэшэ байна. Тиихэдэ Чингис хаанай үедэ булагд зон үни байһан, хонгоодор зон байһан, хори зон байһан юм. Буха ноён баабайнмай буряад зоной эхи табигша байһан. Тиимэһээ, минии ханаһаар, тэрэ бодол буруу, түүхэтэ баримтануудтай огто тааралданагүй, юрэл, нэгэ зоной өөрын тухайламжа болоно гэхээр.

- Энэ үнгэргэгдэхэ фестиваль ямар удхатайб, ямар тиимэ гол зорилгонуудые дүүргэхэ уялга өөр дээрээ даажа абаха аргатайб?

- Буха ноён баабай үни сагһаа хойшо тахигдажа байһан. Далахайн, бүхы Түнхэнэй зон тэрэниие үни заяанһаа, шэрүүн, хатуу хорилготой сагташые тахижа байһан юм. Манай "Тэнгэри" бүлгэм 2003 онһоо томоор, олон зоной хабаадалгатайгаар, аймагай захиргаанай зоной урилгатайгаар тахижа

Буха ноёной хада хабсагай

И. Дадурвай зураг

эхилһэн байха. Тиихэдэ бидэн манай республикын, Эрхүүгэй болон Забайкалийн захиргаануудай ноёд һайдые уряа һэмди. Тэндэһээ түлөөлэгшэд ерээ һэн.

Бүхы дээрэнэ хэлэхэдэ, Буха ноён баабайнмай буряад арадаа ходо харалсажа байдаг, Арын арбан гурбан ноёдой ахалагшан болоно. Тэрэниие мартангүй тахижа ябаа һаамнай, зоноймнай һүр һүлдэ дээшэлхэ, үргэжэ ябаһан тугын намилзаха, буряад арад зоннай дэлхэйн бусад арадуудай дунда холисолдожо үгы болошохогүй, өөрымнай ёһо заншал, соёл болбосорол хүгжэхэ, һэргэн һалбарха.

Үсөөн тоото арад аад, буусаараа хубаарха ёһогүйбди. Баруун, зүүн буряад гэнэн харанхы балар бодол үгы хэхэ хэрэгтэй. Сугтаа нэгэ харгыгаар бэе бэе дэмжэн ябаха ёһотойбди. Буруу бузар ябадалнуудые байдалһаань абажа хаяха шухала. Нэн түрүүн зүрхэ сэдхэлдээ, эжы абадаа, түрэл нютагтаа, хэлэндээ дуратай үзэл түрүүлээд ябаа һаамнай, бүхы юумэмнай бүтэсэтэй байха. Эгээл иимэ зорилгонуудые энэ үнгэргэгдэхөө байһан фестивальнай урдаа табина. Буха ноён баабайгаа тахижадамнай, бүхы хэрэгнай заларха, сагаан ханаан, сагаан сэдхэл заларжа бууха. Буха ноён баабайнмай бүхы монгол туургата арадуудаймнай дээдын бурхатай нэгэн болоно

Андрей Зайганов

бшуу. Монгол ороной ара талые хамгаалан һахижа һууһан Арын арбан гурбан эзэдэй эгээл ехэниинь мүн гэжэ хэлээ һэнби, - гэжэ Баяр Жамбалович тайлбарилжа үгөө.

Тиихэдэ манай корреспондент Түнхэнэй аймагай Далахай һууринай гулваа Андрей Гомбоевич Зайгановтай мүн лэ хөөрэлдэһэн байна.

-Энэ фестиваль манай нютагта июнь һарын тэнгээр үнгэргэгдэхэ. Эмхидхэгшэдэймнай тоодо манай һууринай захиргаанһаа гадна аймагаймнай захиргаан, "Байгал" гэнэн театр, ВАРК, БГУ, ВСГАКИ, Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй колледж ороно. Жэл бүхэн манай нютагаархид Буха ноён баабайгаа тахидаг юм. Энэ удаа

бидэнэр энэниие үргэнөөр, бүри олон зоной хабаадалгатайгаар, дээдэ хэмжээн дээрэ үнгэргэхэ хүсэлтэйбди. Бэлдэхэлэй ажал мүнөө дээрээ үргэнөөр ябуулагдажа байна. Фестивалиин үнгэргэгдэхэ талмай хүрэтэр зайн гал татагдаха, үргэн ехэ тайзан баригдаха, хабаадагшадай ба айлшадай байрлахын тула һэеы гэрнүүд, майхангууд татагдаха. Мүн тиихэдэ һууринаймнай ажаһуугшад айлшадые угтан абажа, гэр гэртээ байлгахаар бэлэн. Заншалта ёһоор нютагаймнай ахалагша бөө тайлганаа эхилхэ. Программа соо спортын нааданууд оруулагданахай: бүхэ барилдаашаднай тэнхээ тамираа туршалсаха, хүлэг мориной тобороон нэрхэхэ, мөргэн харбагшаднай эрхимүүдээ элирүүлхэ. Гэхэтэй хамта ёохорой, архиин дуунай болон бусад конкурснууд үнгэргэгдэхэ. Манай нютагай хажууда бүхы буряадуудай мүргэдэг нангин шүтөөнэй газар болохо Буха ноён баабайн хада хабсагай байна. Тэрэниие шүтэжэ, тахижа ябахын тулада энэ фестиваль үнгэргэгдэнэ. Мүн тиихэдэ үндэһэн ёһо заншалаа, түрэл хэлээ хүгжөөхэ талаар ехэ үүргэ энэмнай дүүргэхэ ёһотой. Эрдэмэй-практическа суглааншые фестивалиин үедэ ажалаа ябуулха, - гэжэ Андрей Гомбоевич Зайганов хэлээ.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

Республиканска типографиин 90 жэлэй ойдо

ХЭБЛЭЛШЭДЭЙ ОРОЛДОСОТО АЖАЛААР

Монгол туургата ардуудай хубинь болохо буряад-монголшууд XVII зуун жэл болотор гэхэ гү, али X Рабжуун (1567-1626 онууд) хүрэтэр хүгжэлтынгөө бүхы түүхэтэ замые халха-монголшуудтай хамта гаталхан гээшэ. Юрэдөөл, I дүгээр Петр хаанай үе сагнаа XX зуун жэл болотор соёлой, уран зохёолой, арадай аман үгын талаар заншалта нягта харилсаа холбоотой байхан юм.

Буряад арал барга бүдүүлг, үзэг бэшэггүй байхан гэжэ олонхид XX зуун жэлэй эхиндэ тоолодог байгаа бшуу. Зүгээр энэнь тиимэ бэшэ. Хубисхалай урда тээ буряад уншагшад яһала үзэг бэшэгтэй байхан юм гэжэ тоологдодог. Юундэб гэбэл, дэлхэйн уран зохёолой гайхамшагта бүтээлнүүдтэй танил байхан гээшэ. "Панчатантра", "Хитопадеша", "Мэдээсэл асарагша үүлэн" болон бусад сууга энэдхэг зохёолнуудтай хуушан монгол хэлэн дээрэ танилсаһан байдаг хэн. А.С. Пушкинай, М.Ю. Лермонтовэй, Л.Н. Толстойн ба бусад ородой мэдээжэ зохёолшодой номуудые уншадаг байгаа. Тэрэшлэн буряадуд Чингис Богдо хаанай нургаал заабаринуудай "Оюун түлхюур", дэлхэйн уран зохёолой гайхамшагта хүшөө болохо "Монголой нюуса тобшо" (1240 он), дооромбо лама Эрдэни-Хайбзун Галшиевай "Бэлигүүн толи" болон бэшэшье эрдэни зэндэмэни боломор зохёол бүтээлнүүдтэй танил байхан гээшэ.

Хубисхалай урда тээ манай республика дотор бааза бүдүүлг, ахир түлюур түхээрлэг хэрэгсэлнүүдтэй дээдэ гарай наймаашад Нодельманой, Кобылкинай хоёр типографиһаа ондоо полиграфическа үйлэдбэри байгаагүй. Хэблэгдэдэг газет, сэтгүүлнүүд үсөөн байгаа.

Үнгэрхэн зуун жэлэй 20-дохи онуудта Александр Иванович Прохоровой уда-ридалга дору Буряад орондо хэблэлэй үйлэдбэри хүгжөөгдөжэ захалхан түүхэтэй. 1915 ондо Александр Прохоров 14 наһатайдаа Дээдэ-Үдэ хотодо С.Б. Нодельманой үмсын типографида хэблэлшэнээр хүдэлжэ, ажалынгаа намтар эхилээн.

Типографида үзэг холбодог буряад мэргэжэлтэдэй хомор, мүн редакцинуудта дүршэл шадабаритай сурбалжалагшадай үсөөн байхан дээрэһээ 1918 онһоо "Бурят-Монгольская правда", 1921 онһоо "Буряад-Монголой үнэн", 1924 онһоо "Бурят-Монгольский комсомолец" газетэнүүд таһалгаряггүй жэгдэ найнаар гарадаггүй хэн.

Буряад-Монголой АССР-эй байгуулагдаһан 1923 ондо түрүүшын номууд хуушан монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн, тэрэ тоодо 1922 ондо Шэтэ хотодо Базар Барадинай "Букварь" ("Үзэглэл") барлагдаһан байгаа. Ушар иимэһээ Арадай Комиссарнарай Совет 1924 оной апрелин 16-да шиидхэбэри абажа, Дээдэ-Үдэн түрүүшын типографи байгуулагдаа бэлэй. Энэ үдэр Буряад орондо республиканска типографи байгуулгын үдэр гэжэ тоологдодог юм. Имагтал энэ

Типографиин линотиписткэнүүд

Стереотипер Борис Орлов

"Буряад үнэн" сониной ээлжээтэ дугаар хэблэгдэжэ байна

үедэ манай республика дотор аймагай газетэнүүд, промысленна үйлэдбэринүүдтэ олон хэһэгээр гарадаг сонинүүд байгуулагдаһан байгаа. Түрүүшээр олон хэһэгээр гарадаг сонинүүд республиканска типографида барлагдадаг байгаа. Удаань предприятинууд өөһэдэн типографи нээгээ хэн. Тиигэжэ удаа дараалан республикын хэблэлэй үйлэдбэри бэхжүүлэгдэ бэлэй.

1932 ондо Дээдэ-Үдэн Ленинэй нэрэмжэтэ гудамжын 35-дахи гэртэ типографи баригдаа хэн (мүнөө аралжаа наймаанай Ехэ комплекс байрладаг). Энээнэй урда тээ засагай зургаан Дээдэ-Үдэ хотодохи үмсн типографиие гүрэнэй мэдэлдэ абажа, республика дотор түрүүшын Баргажанай аймагай типографиин үндэһэ нуури табижа, "Баргажанай үнэн" сониной түрүүшын дугаар 1930 оной мартын 27-до хэблэгдэн гараа хэн. Ород хэлэн дээрэ барлагдадаг тус сониной редактораар А.И. Прохоров томилогдоһон юм. Энэ сонин түрүүшынгээ соносхол хүхэ үнгэтэй саархан дээрэ барлаба; орон доторхи, хилын саанахи үйлэ хэрэгүүд тухай шэнэ мэдээсэл аймаг дотор тараагдадаг болобо.

Тиихэдэ Бурядай гүрэнэй хэблэлэй (Д.Ц. Ардин), "Бурят-Монгольская правда" (Ф.Я. Минеев, А.И. Прохоров) сониной хүдэлмэрилэгшэд Баргажанай типографиин ажалшадай хэрэгүүдтэ анхаралтай найнаар хандажа, элдэб юмээр, жэшээн, станогүүд, олон янзын үзэгүүд, саархан болон

жэжэ-божын зүйлнүүдээр хангадаг байгаа. Тэрэ гэнэнһээ хойшо аймагуудай олонхи газетэнүүд ород, буряад хоёр хэлэн дээрэ, харин Захаминай ба Яруунын аймагуудта буряад хэлэн дээрэ гарадаг болоо хэн. Аймагай типографиин дуталдаг буряад үзэгүүдые ехээр эльгээхье захидаг байгаа. Аймагуудай ба республикын бүхы типографиинүүдые барилгада, али бүхы юумээр тэдэниие хангалгада Александр Иванович Прохоров эдэбхитэйгээр хабаададаг байхан юм. Аймагуудай ба республикын газет, журналнуудые байгуулгада, тэдэнэй барлагдажа гаралгада тэрэ ехэ габыятай байгаа. 1940 ондо республика дотор 17 полиграфическа предприяти хүдэлхэдөө, бүхы газетэнүүдые 73 мянган хэһэгээр хэблэжэ гаргадаг хэн.

1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ гитлеровскэ Германида эсэргүүгээр совет ардай хэһэн тэмсэлдэ, мүн дайнда хандаргадаһан ажыхыгаа дары түргөөр нэргээн бодхоолгодо республикын хэблэл ехэ хубитаяа оруулһан байгаа.

Гушадахи онуудай эхиндэ, саашанхи жэлнүүдтэ үндэһэн зоной залуу хүбүүд, басагад Эрхүүгэй соёл-гэгээрэлэй гурбан жэлэй нургуулида нуража, республикын газетэнүүдэй редакцинуудта, типографиинүүдта хүдэлхэн байха юм. Новосибирск, Уфа, Ленинград, Калинин хотонуудай нургуулинуудые дүүргэһэн залуу мэргэжэлтэд хэблэлэй

үйлэдбэридэ ажаллахааяа оробо. 1967-68 онуудта 40 гаран залуу мэргэжэлтэд, тэрэ тоодо 15 үзэг холбогшод, 10 хэблэлшэд манай республикада хүдэлхээ ерээ хэн. Тэдэ жэлнүүдтэ хэдэн хүн Москвагай полиграфическа институтта нурадаг байгаа.

А.И. Прохоровой хүдэлжэ байха үедэ манай республикада ПС-1М түхэлэй хэблэлэй машинанууд, Н-7 түхэлэй линотипууд нэбтэрүүлэгдээ хэн. 1968 ондо Загарай, Нархата нууринуудта шэнэ типографиинүүд баригдаһан, 47 хэблэлэй, үзэг холболгын машинанууд, бусад түхээрлэгнүүд тодхогдон табигдаһан байгаа. Аймагуудай бүхы типографиинүүд үзэг шудхалгын машина-

доо Буряад ороной сууга зохёолшод болоһон Исай Калистратович Калашников, Владимир Васильевич Корнаков ажалладаг хэн. Михаил Маликов, Евгений Голубев - нурагша залуушуулай, Владимир Ковтун - соёлой ба уран зохёолой, Владимир Бараев - спортын болон сэрэгэй хэрэгэй, Лидия Мельникова болон Леонид Левченко бэшэгүүдэй таһагта хүдэлдэг бэлэй. Дайнай ветеранууд - Мухар-Шэбэрһээ Насаг Цыбикдоржиевич Цыбикдоржиев Хэжэнгэһээ Жалсан Цыбикжапович Дондитов хоёртой оршуулгын таһагта ажалладаг хэмби. Ж.Ц. Дондитов Зүүн фронтдо хитад хэлэнэй оршуулгашанаар алба хэһэн байгаа.

Москвагай, Ленинградай, Алма-Атын, Ураалай, Эрхүүгэй университедүүдые, Бурядай багшанарай институт дүүргэһэн Анатолий Субботин, Геннадий Болдогов, Владимир Ильин, Андрей Румянцев, Михаил Кривель, Владимир Хмелев, Анатолий Куклин, Фаина Блинова, Юрий Николаичук, Виссарион Бильдушкинов, Сергей Цырендоржиев, Ким Баторов, Юрий Игумнов, Генрих Никитеев, Сергей Забадаев, Николай Хосомоев, Алексей Истомин, Лев Абрамов, Александр Итыгилов, Леонид Пшеничников, Валерий Гаученов, Нина Золотарева, Светлана Захарова, Сергей Бухаев, Михаил Шиханов, Николай Дамбаев, Ким Балков, Константин Карнышев болон бусад залуушуулай газетэдэ хүдэлхээ ороо хэн. Эрдэмтэд болон уран зохёолшод залуушуулай сонинһоо гарадаг байгаа. Владимир Бараев, Михаил Маликов, Николай Хосомоев, Евгений Голубев, Сергей Забадаев эрдэмэй кандидатууд, докторнууд, профессор ба доцентнууд болоһон, Исай Калашников, Владимир Корнаков, Андрей Румянцев, Сергей Бухаев, Михаил Шиханов, Константин Карнышев, Андрей Мангатханов, Владимир Липатов, Намжил Нимбуев болон бусад уран зохёолшод, пээдүүд болоһон байха юм.

Партиин обкомой, Бурядай АССР-эй Верховно Сөвөдэй, Министрнүүдэй Сөвөдэй органууд - "Правда Бурятии", "Буряад үнэн" газетэнүүд, ВЛКСМ-эй обкомой органууд болохо "Молодежь Бурятии", "Бурядай залуушуул" газетэнүүд неделидээ зургаа болон таба дахин гарадаг хэн. КПСС-эй обкомой Бюрогой гэшүүд, гэшүүндэ кандидатууд Иван Митрофанович Стегачев - "Правда Бурятии", Циден Цибудеевич Цибудеев - "Буряад үнэн", Иван Николаевич Ожигов залуушуулай сонинүүдэй редактораар хүдэлдэг байгаа. Партиин ба комсомолой обкомүүдэй органууд республиканска типографида хабсаргадаг, хэблэгдэдэг хэн. С.Н. Барер республиканска типографиин директорээр хүдэлдэг байгаа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист, Россиин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ.

(Түгэсхэлын хожом гараха).

Понедельник, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 05.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55 "МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10 "ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50 "ДЕЛО ВАШЕ..." (16+)
14.25 "ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ" (16+)
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25 Д/С "ОСТРОВ КРЫМ"
16.15 "ОНИ И МЫ" (16+)
17.10, 04.15 "В НАШЕ ВРЕМЯ" (12+)
18.00 "НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ" (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.45 "ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!" (16+)
20.50 "ПУСТЬ ГОВОРЯТ" (16+)
22.00 "ВРЕМЯ"
22.30 Т/С "КУРАЖ"
00.30 "ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ" (16+)
01.10 "НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
01.20 "ПОЗНЕР" (16+)
02.20 Х/Ф "ПСИХОЗ"

РОССИЯ 1

06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 Д/Ф "ЗАВЕЩАНИЕ ЛЕОНАРДО. ИСТОРИЯ ОДНОГО ОГРАБЛЕНИЯ"
10.55 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)

Вторник, 15

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 05.10 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55 "МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10 "ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50 "ДЕЛО ВАШЕ..." (16+)
14.25 "ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ" (16+)
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25 Д/С "ОСТРОВ КРЫМ"
16.15 "ОНИ И МЫ" (16+)
17.10 "В НАШЕ ВРЕМЯ" (12+)
18.00 "НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ" (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.45 "ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!" (16+)
20.50 "ПУСТЬ ГОВОРЯТ" (16+)
22.00 "ВРЕМЯ"
22.30 Т/С "КУРАЖ"
00.30 Д/Ф "АЛЛА ПУГАЧЕВА - МОЯ БАБУШКА"
01.30 "НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
01.40 Х/Ф "СОВСЕМ НЕ БАБНИК"
03.20 Х/Ф "ДНЕВНИК СЛАБАКА"

РОССИЯ 1

06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 Д/Ф "ОБМЕНЯЛИ ХУЛИГАНА НА ЛУИСА КОРВАЛАНА..."
10.55 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)

Среда, 16

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 05.20 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55 "МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10 "ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50 "ДЕЛО ВАШЕ..." (16+)
14.25 "ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ" (16+)
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25 Д/С "ОСТРОВ КРЫМ"
16.15 "ОНИ И МЫ" (16+)
17.10, 04.25 "В НАШЕ ВРЕМЯ" (12+)
18.00 "НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ" (16+)
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.45 "ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!" (16+)
20.50 "ПУСТЬ ГОВОРЯТ" (16+)
22.00 "ВРЕМЯ"
22.30 Т/С "КУРАЖ"
00.30 "ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ" (16+)

13.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
14.00 "ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ" (12+)
16.00 Т/С "ДЖАМАЙКА"
17.00 Т/С "ПОКА СТАНИЦА СПИТ"
18.30 Т/С "ЛИЧНОЕ ДЕЛО"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "СКЛИФОВСКИЙ-3"
00.50 Д/Ф "УНЕСЕННЫЕ МОРЕМ"
01.55 "ДЕВЧАТА" (16+)

ТНТ

07.00 "ВСЯ БУРЯТИЯ.ПОГОДА (16+)
07.25 М/Ф "УШАСТИК И ЕГО ДРУЗЬЯ"
07.40 Х/Ф "МАКСИМКА"
09.00 "ДОМ-2. ЛІТЕ.ИНСТРУКЦИЯ (16+)
10.30 "БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
11.30 Х/Ф "ПЯТОЕ ИЗМЕРЕНИЕ"
14.00 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". "МИРОВЫЕ НОВОСТИ" (16+)
14.15 "БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ" (16+)
14.30, 15.30, 20.00 Т/С "УНИВЕР" (16+)
15.00, 20.30 Т/С "ФИЗРУК" (16+)
19.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
19.15 "СПОРТ-ЭКСПРЕСС" (16+)
19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)
21.00 Х/Ф "ЭЛВИН И БУРУНДУКИ -3"
22.35 "КОМЕДИ-КЛАБ". ЛУЧШЕЕ
23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
23.30 "ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)
01.00 Х/Ф "ЗВЕРИ ДИКОГО ЮГА"

13.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
14.00 "ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ" (12+)
16.00 Т/С "ДЖАМАЙКА"
17.00 Т/С "ПОКА СТАНИЦА СПИТ"
18.30 Т/С "ЛИЧНОЕ ДЕЛО"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "СКЛИФОВСКИЙ-3"
00.50 "СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ"
01.50 Д/Ф "НИКИТА ХРУЩЕВ: ОТ МАНЕЖА ДО КАРИБОВ"

ТНТ

09.05 "ДОМ-2. ЛІТЕ" (16+)
07.00, 08.00 "ТЭЦ-3" (6+). ПОГОДА
07.30, 08.30, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)
08.55 "ДОМ-2. ЛІТЕ.ИНСТРУКЦИЯ (16+)
10.30 "БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
11.30 Х/Ф "ЭЛВИН И БУРУНДУКИ -3"
13.30, 14.30, 20.00 Т/С "УНИВЕР" (16+)
14.00 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". "МИРОВЫЕ НОВОСТИ" (16+)
14.15 "СПОРТ-ЭКСПРЕСС" (16+)
15.00, 20.30 Т/С "ФИЗРУК" (16+)
15.30 Т/С "САШАТАНЯ" (16+)
19.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
19.15 "ТОЧКА ЗРЕНИЯ" (16+)
21.00 Х/Ф "ДЕЖУРНЫЙ ПАПА"
23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
23.30 "ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+)
06.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+). ЗУРХАЙ
07.00, 10.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
08.00 Д/Ф "КУМИРЫ: ЕВГЕНИЯ ХАНАЕВА"
09.00 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+). ЗУРХАЙ
09.30 "ШКОЛЬНОЕ ТВ" (6+)
10.30, 21.00 Т/С "ОДНАЖДЫ В МИЛИЦИИ"
11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
11.05 Т/С "БЫВШАЯ"
12.05 Т/С "ПРИЗРАК ЭЛЕНЬ"
13.05 Х/Ф "БАБЬЕ ЛЕТО"
14.45 М/Ф
15.05 Х/Ф "АСТРОНАВТ ФАРМЕР"
17.05 "ХОЧУ ЗНАТЬ!" (12+). ЗУРХАЙ
17.40 "ВАШЕ ПРАВО" (16+)
18.05 "ПРОЕКТ "ПОДИУМ" (16+). ЗУРХАЙ
19.00, 23.30 "ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ" (16+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С "СКЛИФОВСКИЙ-2"
22.00 Т/С "ВЕРОНИКА МАРС"
00.00 "ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+). ЗУРХАЙ
02.00 "НОЧНОЙ КАНАЛ" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)
06.25 М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ" (6+)
06.50 М/С "ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО" (6+)

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 "ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ" (16+)
09.00 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+). ЗУРХАЙ
10.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
10.30, 21.00 Т/С "ОДНАЖДЫ В МИЛИЦИИ"
11.05 Т/С "БЫВШАЯ"
12.05 Т/С "ПРИЗРАК ЭЛЕНЬ"
13.05 Х/Ф "БАБЬЕ ЛЕТО"
14.45 М/Ф
15.05 Х/Ф "ИМОДЖЕН"
17.05 "УТУМАТА" (16+). ЗУРХАЙ
17.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+). ЗУРХАЙ
18.05 "ПРОЕКТ "ПОДИУМ" (16+). ЗУРХАЙ
19.00 "ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ" (16+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С "СКЛИФОВСКИЙ-2"
22.00 Т/С "ВЕРОНИКА МАРС"
23.30 "ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+). ЗУРХАЙ
01.30 "НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)
06.25 М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ" (6+)
06.50 М/С "ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО" (6+)

07.00 М/С "МАКС СТИЛ"
07.30 М/С "КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ"
08.00, 09.00 Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"
09.30, 13.30, 00.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
10.00 Х/Ф "ТРУДНЫЙ РЕБЁНОК"
11.30 Х/Ф "ТРУДНЫЙ РЕБЁНОК-2"
13.15, 23.25, 01.30 СКЕТЧ-ШОУ "6 КАДРОВ" (16+)
14.00, 18.00 Т/С "ВОРОНИНЫ"
16.00 Т/С "ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА"
19.00, 19.30 Т/С "ВОРОНИНЫ ". "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
20.00 Т/С "ПОСЛЕДНИЙ ИЗ МАГИКЯН"
21.00 Х/Ф "ЗВЕЗДНЫЙ ПУТЬ"
00.30 "КИНО В ДЕТАЛЯХ"
01.45 Х/Ф "ПУТЬ БЭННЕНА"
03.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.40, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.55 "ДО СУДА" (16+)
12.55 "СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25 "СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)
15.35 Т/С "ДЕЛО ВРАЧЕЙ"
16.30, 19.30 "ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
17.25 "ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА" (16+)
18.40 "ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ (16+)
20.30 Т/С "ЧУЖОЙ РАЙОН"
22.25 Т/С "БРАТАНЫ"
00.15 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35 Т/С "ДИКИЙ" (16+)
02.30 Д/С "НАШ КОСМОС"
03.30 "ДИКИЙ МИР" (0+)

07.00 М/С "МАКС СТИЛ"
07.30 М/С "КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ"
08.00, 09.30 Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"
09.00, 13.30, 00.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
11.00 Х/Ф "ЗВЕЗДНЫЙ ПУТЬ"
14.00 Т/С "ДВА ОТЦА И ДВА СЫНА"
16.00, 20.00 Т/С "ПОСЛЕДНИЙ ИЗ МАГИКЯН"
18.00, 18.30 Т/С "ВОРОНИНЫ"
19.00, 19.30 Т/С "ВОРОНИНЫ ". "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)"
21.00 Х/Ф "СТАРТРЕК. ВОЗМЕЗДИЕ"
23.30, 01.30 СКЕТЧ-ШОУ "6 КАДРОВ" (16+)
00.30 Т/С "НЕФОРМАТ"
01.55 Х/Ф "НЕВОЗМОЖНОЕ"
03.55 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.40, 11.20 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.55 "ДО СУДА" (16+)
12.55 "СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25 "СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)
15.35 Т/С "ДЕЛО ВРАЧЕЙ"
16.30, 19.30 "ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
17.25 "ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА" (16+)
18.40 "ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ (16+)
20.30 Т/С "ЧУЖОЙ РАЙОН"
22.25 Т/С "БРАТАНЫ"
00.15 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35 Т/С "ДИКИЙ" (16+)
02.25 "КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС" (0+)

04.10 Т/С "ХОЗЯЙКА ТАЙГИ-2"
06.05 Т/С "ХВОСТ"

ДТВ

06.00 М/Ф
08.10 "УДАЧНЫЙ ВЫБОР" (16+)
08.30, 15.00, 19.00, 04.10 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)
09.00, 15.45, 18.30, 20.45 "ДОРОЖНЫЕ ВОИНЫ" (16+)
09.30 Х/Ф "ПАРАДИЗ"
11.30 "АНЕКДОТЫ-2" (16+)
12.00 Т/С "СОЛДАТЫ-8"
16.45, 17.10 "ВНЕ ЗАКОНА" (16+)
17.40 "СЛЕЖКА" (16+)
19.45, 20.15 ФАНАТЫ (16+)
22.00 "КВН. ИГРАЮТ ВСЕ" (16+)
23.00 Т/С "ГРИММ"
01.00 "УДАЧНАЯ НОЧЬ" (16+)
01.30 Т/С "ИСТОЧНИК НАСЛАЖДЕНИЙ"
02.05 Х/Ф "ДЖЕК ХАНТЕР. ПРОКЛЯТИЕ ГРОБНИЦЫ ЭХНАТОНА"
05.00 "ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 "УТРО НА 5" (6+)
10.30 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
11.30, 12.25, 13.30, 13.45, 14.40, 15.30, 16.25, 17.00, 17.45, 18.35 Т/С "СПЕЦОТЯД "ШТОРМ" (16+)
19.55, 20.40, 21.25, 22.15 Т/С "ОСА" (16+)
23.25 Т/С "СЛЕД" (16+)
00.20 "МОМЕНТ ИСТИНЫ" (16+)
01.15 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ" (16+)
02.15 "ПРАВДА ЖИЗНИ". СПЕЦРЕПОРТАЖ (16+)
02.50, 03.20, 03.55, 04.20, 04.55, 05.30, 05.55, 06.30 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ" (16+)

03.30 "ГЛАВНАЯ ДОРОГА" (16+)

ДТВ

06.00 М/Ф
08.10 "УДАЧНЫЙ ВЫБОР" (16+)
08.30, 15.00, 19.00, 04.10 "УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)
09.00, 15.45, 18.30, 20.45 "ДОРОЖНЫЕ ВОИНЫ" (16+)
09.30 Х/Ф "ЗОЛОТОЕ ДНО"
11.30 "АНЕКДОТЫ-2" (16+)
12.00 Т/С "СОЛДАТЫ-8"
16.45, 17.10 "ВНЕ ЗАКОНА" (16+)
17.40 "СЛЕЖКА" (16+)
19.45 "ЧТО СКРЫВАЮТ НАРКОЛОГИ?" (16+)
22.00 "КВН. ИГРАЮТ ВСЕ" (16+)
23.00 Т/С "ГРИММ"
01.00 "УДАЧНАЯ НОЧЬ" (16+)
01.30 Т/С "ИСТОЧНИК НАСЛАЖДЕНИЙ"
02.10 Х/Ф "ДЖЕК ХАНТЕР. НЕБЕСНАЯ ЗВЕЗДА"
05.00 "ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 "УТРО НА 5" (6+)
10.30, 16.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
11.30, 12.30, 13.30, 14.00, 15.00 Т/С "СПЕЦОТЯД "ШТОРМ" (16+)
17.00 "ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
17.50 Х/Ф "БЕРЕГИСЬ АВТОМОБИЛЯ"
20.00, 20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ" (16+)
21.30, 22.15, 23.25, 00.15 Т/С "СЛЕД" (16+)
01.00 Х/Ф "ИНТЕРДЕВОЧКА"
03.55 Х/Ф "ЗАПАСНОЙ ИГРОК"
05.20 Х/Ф "МЕЧЕННЫЙ АТОМ"

02.00 Д/Ф "НИКОЛАЙ ВАВИЛОВ. НАКОРМИВШИЙ ЧЕЛОВЕЧЕСТВО"

ТНТ

07.00, 08.00 "ТЭЦ-3" (6+). ПОГОДА
07.30, 08.30, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)
08.55 "ИНСТРУКЦИЯ" (16+)
09.05 ПРОФИЛАКТИКА
14.00 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". "МИРОВЫЕ НОВОСТИ" (16+)
14.15 "ТОЧКА ЗРЕНИЯ" (16+)
14.30, 20.00 Т/С "УНИВЕР" (16+)
15.00, 20.30 Т/С "ФИЗРУК" (16+)
15.30 Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
19.00 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
19.15 "АФИША" (16+)
21.00 Х/Ф "ДЕЖУРНЫЙ ПАПА: ЛЕТНИЙ ЛАГЕРЬ"
23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
23.30 "ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)

РОССИЯ 1

06.00 "УТРО РОССИИ"
10.00 Д/Ф "ВЫЗЫВАЮ ДУХ МАКЕДОНСКОГО. СПИРИТИЗМ"
10.55 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)
13.00 Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
14.00 "ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ" (12+)
16.00 Т/С "ДЖАМАЙКА"
17.00 Т/С "ПОКА СТАНИЦА СПИТ"
18.30 Т/С "ЛИЧНОЕ ДЕЛО"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "СКЛИФОВСКИЙ-3"
00.50 Д/Ф "СТРАШНЫЙ СУД"

01.00 Х/Ф "МАРТОВСКИЕ КОТЫ"

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 "ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ" (16+)
09.00 "УТРО С "ТИВИКОМОМ" (6+). ЗУРХАЙ
10.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
10.30, 21.00 Т/С "ОДНАЖДЫ В МИЛИЦИИ"
11.05 Т/С "БЫВШАЯ"
12.05 Т/С "ПРИЗРАК ЭЛЕНЬ"
13.05 Х/Ф "ПЕРВЫЙ ТРОЛЛЕЙБУС"
14.50 Х/Ф "НЕБЕСНЫЙ ФОРСАЖ"
17.05 Д/Ф "ПОРТРЕТЫ: НИКИТА МИХАЛКОВ"
18.05 "ПРОЕКТ "ПОДИУМ" (16+).

СТС «БАЙКАЛ»

ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ ДО 14.30
14.30, 20.00 Т/С "ПОСЛЕДНИЙ ИЗ МАГИКЯН"
16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
16.00 Т/С "ВОСЬМИДЕСЯТЬЕ"
18.00, 18.30 Т/С "ВОРОНИНЫ"
19.00, 19.30 Т/С "ВОРОНИНЫ ". "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
21.00 Х/Ф "КОВБОИ ПРОТИВ ПРИШЕЛЬЦЕВ"

«БУУСАЯА АЛТАЛХАЯА БУСААБ»

Саха (Яхадай) арадай ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ,
олзын хэрэг эрхилэгшэ, меценат В.П.ДОРЖИЕВ тухай

(Түгэсхэл. Эхинийн урдахи дугаар-нуудта).

Ульгэрэй далайе гаталжа үзөө гүбди, зүүдэндээ? Үнэн байдалай далайе яагаад гаталхаб? Үгэлыгын эзэнэй даамай боди сэдхэлээр лэ Үеын энэ зорилго бэлхэнь лабтай ха.
Хандибаа үргэбэл, ханаа сэдхэл дэбшэхэл, Хамагыг гэтэлгэхэ харуул хүсэл бэлхэл, Харанхы сооһоо хаад тойбогууд зайлахал, Ханамжатай бүхы ханаһан хэрэгүүд бүтэхэл.

СПОРТ СЭГНЭДЭГ

ЗАНШАЛТАЙ

Нэгэтэ Буряадай мэдээжэ журналист, аха нүхэрнай Сергей Дмитриевич Бухаев редакцияда орожо ерээд, иигэжэ хөөрөбэ: «Битнай боксын "одод" тухай ном гаргуулхам. Мүнгэ бэдэржэ зобоогүйб. Бэшүүрэй хүбүүн Валерий Пурбуевич Доржиевта нэгэл хонходоходом, мунгөөр номолхоб гээ. Яхадтаа городой, удаань республикын боксын федерацийн президент, үшөө энэл зүйлөөр Саха (Яхадай) тренернүүдэй холбооние толгойлог байгаа юм. Буряад Республикын боксын Федерацийн вице-президент гээшэ. Одоол ехээр багааргүй, аятай хүн».

Ялагар найхан гадартай, шэмэг зурагуудтай ёһотойл баруобшатай томо ном уданшьегүй хэблэгдэн гараһан юм. Сергей Дмитриевич тэрэнээ нан-

гин судартал бөөмэйлэн тэбэринхэй, уяржа уйлахын наана кабинетдээ кабинеттэ харуулжа ябаа хэн: "Нэгэшье иимэ зүрхэтэй, спорт сэгнэдэг, мунгэтэй хүн олдоогүй юмэл даа".

Валерий Пурбуевич өөрөө иигэжэ хөөрэнэ: "Жараад онуудаар республикадамнай боксерско бум болоо гэбэл, алдуугүй. Веллингтон Бараников – спортын габьяата мастер, Токиодохи Олимпиадын мунгэн призер, Владимир Сафронов – Олимпиин чемпион. Нургуулимнай директор Бадма Бадмажапович Жигмитов боксоор республикын түрүүшын мастер байгаа. Боксдо бидэниие дүршүүлэн нургадаг хэн".

Верхневилкойскдэ байхадаа, тэрэ боксын секци байгуулаа. Якутск хотодо 1999 онһоо 2004 он болотор спортивна 3 зал баруулаа, эд хэрэгсэлнүүдээр хуу хангаа, штадуудай баталагдаагүй байхада, хүдэлмэрилэгшэдтэ, тренернүүдтэ мунгынь түлэжэ байгаа.

Нютаг тээшэ нюураараа харабашье, Саха (Яхадтаа) ажал ябуулгаяа үргэлжэлүүлээр зандаа юм, Валерий Пурбуевич. Бэшүүр тоонтодоо яһалашье туһаяа үзүүлээр. Гушаддай нургуулиие гүйсэд дали дороо абанхай. Компьютерна классаар хангаа, үүдэ үрхыень хуу шэнэлээ, заһабари хээ. "Эрхим багша", "Эрхим нурагша", "Эрхим спортсмен" гэхэн конкурс-нуудта илагшадта мунгэн шангуудые баруулдаг. Хүүгэдэй саадта зөөлэн мебель бэлэглээ, Петропавловка нууринда ажаһуугшадые найн шанартай уһаар хангаа, Бэшүүрэй больницада медицинскэ шэнэ түхээрлэгнүүдые, аймагай түбтэ хүүгэдэй мүльһэн каток харууналжа

байха тусхай трактор абажа үгөө.

Иигээд тоолоо хаа, жэшээнүүд үшөөл олон.

В.П.Доржиев республиканска конкурсдо "Благотворитель 2009 года" гэхэн шагналда, I шатын Дипломдо хүртөө хэн. Республикын "Буряад үнэн" – "Дүхэриг" сониной "Буряадай түрүү хүнүүд-2011" гэхэн конкурссын "Дэмжэлгэ" гэхэн номинацида лауреат боложо тодорһон юм. Мүн "Информ-Полис" сониной соносхоһон "Жэлэй эрхим хүн - 2012" гэхэн конкурсдо илажа, тусгаар шанда хүртөө хэн.

Нигүүлэсхы сэдхэлээр ниитэ зондоо туһалжа ябаһан Валерий Пурбуевичта иимэ мүрнүүдые зорюулаа:

Одохон тэнгэри хайрханайнь оройдо

Ороһон саханиинь – хайлашагүй шэнжэтэй,

Олон хубилгаануудай мүнделһэн нютагта

Олдохон заяаниинь – гайхамаар шэдитэй.

Далай гүнэйн хушуун гээшэнь Дамхан нөөсэтэй нютаг юмэл,

Бүхэн шарын нюруу гээшэнь Барагдашагүй нюусатай

Дайда юмэл.

Дэлхэй дүүрэн тараһан үринэрөө

Дуудан уридаг Уляастай юм лэ, Дууень шагнан,

Даашагүй хэшэгэ соносон баярлаад,

Алталиг губитай, буулгадаг юм лэ.

Аласай холбоотой мунгэлиг орьелтой

Завхан юм лэ,

Аяар холын Буряад найзатай Амараа хэлсэдэг дагшан юм лэ. В.Д.Пурбуевич Монгол орон ошожо, элинсэг хулинсагайнгаа бууса, абынгаа тоонто нюдөөрөө үзэжэ, зүрхөөрөө мэдэржэ ерэхэ хүсэлтэй.

Элинсэгэй нюдөөр дэлхэйе шэртэжэ,

Эхэ нютагайн хангалые шэнгээхэ,

Эсэгийн бэлээгүй ханаае дүүргэжэ,

Энхэ Монголдоо доро дохио.

Түрэл гаралай хабагша татажа,

Түмэн жэлэй холбоо байгуулха,

Түүхын хуудаһа шэнэлэн иража,

Түшэгтэ угаа ёһотой хүндэлхэ

– иимэл зорилгото уялга урдань хүлээнэ Буряадай бад гэмэ, баян дэлгэр гартай хүбүүе...

Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА.

Хэлэ бэшэгээр шэнэ бүтээлнүүд

«МОНГОЛ ХЭЛЭНҮҮД – ОРОД ХЭЛЭН»

ГЭХЭН ТОЛИНУУД ТУХАЙ ТОМО ШЭНЖЭЛЭЛГЭ

(Түгэсхэл. Эхинийн урдахи дугаар-нуудта).

Эдэ хэлэгдэн ушарнууд хараада абтажа, бүридэмэл үгэнүүдые урдынхидаал аминдан бэшэхэ гэхэн шийдхэбэри абтаһан юм. Зүгөөр сложно бүридэмэл үгэнүүдые гаршагай үгэнүүд болгон словарта үгэхэ гү гэхэн асуудал харагдаагүй үлэһэн юм. Мүнөө Бабасан Доржиевич энэ асуудал дээрэ дэлгэрэнгээр тогтожо хэлэхэ, илангаяа бүридэмэл үгэнүүдые сүлөөтэ холбуулалнуудһаа яажа илгахаб гэхэн асуудалые тодоолго ёһотой. Энэ болбол тиимэ бэлэн асуудал бэшэ. Жэшэнь, мориной мяхан (кони́на), хониной мяхан (барани́на), гахайн мяхан (сви́нина) гэхэ мэтэнүүдые сүлөөтэ холбуулал гээд тодорхойлно. Тээд эдэнь нэгэл ойлгосо тэмдэглэнэ ха юм. Эдэниие бүридэмэл үгэнүүд гэбэл дээрэтэхэ шэнги. Эдэ юрын юмэнэй нэрэ шэнги бүхэли дээрээ зохилдодог: хониной мяхан – хониной мяханай, хониной мяханһаа г.м. Мүн мэдүүлэлэй нэгэл гэшүүн болодог: Хониной мяхаар шүлэ шанаха. Эндэ хониной мяхаар гээшэ бүхэли дээрээ нэмэлтэ болоно. Харин сүлөөтэ холбуулал хаа (свободное словосочетание), ами амьяараа хоёр гэшүүн болохо хэн. Жэшэнь, Нохойн хоншоор эльбэбэ. Эндэ нохойн хоншоор сүлөөтэ холбуулал, нохойн – элирхэйлэгшэ, хоншоор – нэмэлтэ болоно. Харин нохойн хоншоор түүбэб гэхэн мэдүүлэлэе нохойн хоншоор бүхэли дээрээ нэмэлтэ, нэгэ ойлгосо тэмдэглэнэн бүридэмэл үгэ болоно.

Эдэ мэтын ушарта маргажа байлгатай тула иимэ ёһо журам баримталхые дурадхагдана: хэрбээ иимэ холбоо үгэ ород хэлэндэ нэгэ үгөөр гү, сложно үгөөр оршуулагдадаг хаань, тэрэниие бүридэмэл сложное үгэ гэжэ тоолохо, жэшэнь: нохойн хоншоор – шиповник, наран сэсэг – подсолнух, мал ажал – скотоводство, хонин ажал – овцеводство г.м. Юрэ хэлэбэл, бүридэмэл үгэнүүдэй олонхын ород хэлэнэй нүлөөн доро бии болоо юм.

Үгын олон удхые тодорхойлодоо, баһал ород хэлэнэй толинуудта хандабал зүйтэй. Буряад толинуудта сай гэжэ үгыг гансал удхатайгаар харуулдаг. Харин ород словарта чай гэхэн үгэдэ табан удха илгаруулна гэбэл: 1. Хүн зоной ургуулдаг мүнхэ ногоон ургамал; ехэ ажахын сай ургуулдаг талмайнь; «Ород-буряад-монгол» словарта (1954) плантаци гэжэ үгэ оршуулагдангүй үгтэнэ; 2. Иимэ ургамалай хатаажа, бутаруулжа, тусхай аргаар болбосоруулагдаһан набшаһаниинь: хятад, энэдхэг, грузин, ород сай. Хара, ногоон сай, Сай эдешүүлхэ. 3. Иимэ набшаһые халуун уһантай холижо эдешүүлэн байлгһан ундан: хатуу, шэнгэн сай. Аяга сай. 4. Ямар нэгэн ургамал, жэмэсэй хатаһан набшаһые эдешүүлэн байлгалга: липын сай, малинын сай, морхообхын сай, алирһанай сай. Энээн дээрэ буряад зоной хэрэглэдэг байһан, Ц.Ц. Бальжинимаевагай тодорхойлоһон нүдэнэй сай, зутантай сай, талхатай сай, шамартай сай гэхэ мэтые нэмэжэ бэшэхэ болоно.

Б.Д. Цыренов эдэ мэтэ үгын алини-

инь (жэшэнь, сагаанай сай, тэбхэ сай, хурьган сай г.м.) гаршагай үгэ болохоб, ямар тусхай тэмдэгтэй (помета) байхаб гэжэ харуулха ёһотой. Эндэ баһа бэрхэшэлтэй асуудалнууд гараха бээ. Сай хүэрхэ, сай эдешүүлхэ гэхэ мэтэ холбоонуудые бүридэмэл үгэ гэжэ болохо гү гэжэ харуулха зэргэтэй. Юрэ тогтомол холбоо үгэ аад, бүридэмэл үгэ гэхээр бэшэ ушарнуудта (жэшэнь, Буряад драмын театр, буряад арадые шэнжэлэгшэ (бурятовед), Илажа түгэс нүгшэһэн, Дайниие дараһан, Тэгүүншэлэн ерэнэн гэхэ мэтэ холбоонуудта юун бэ гэжэ тодорхойлохо, ямар тусхай тэмдэгтэй байхаб гэжэ харуулха ёһотой.

Б.Д. Цыренов хаяхан Ивалгын дасанда буряад хэлээр болоһон суглаан дээрэ «Буряад литературна хэлэнэй үг изагуур, саашанхи хүгжэлтын урасхал, хэгдэхэ үйлэ ябуулганууд тухай» гэхэн элидхэл хээ. «Буряад хэлэмнай бусад монгол туургата арадуудай дундахы амьяараа, өөрэ, онсо литературна хэлэтэй болоһон, амьяараа бээ даһан арад байха юм». Мүнөө хориин нютаг хэлэн дээрэ хэдэн зуугаад уран зохиолой бүтээлнүүд, толи бэшэгүүд, нургуулин номууд хэрэглэгдээ.

«Монгол хэлэнтэй нэгэдэе, түрэл монголшуудтаа ойро болое гэхэн уриа бодолго, манай ханахада, зүб ябадал болоно». «Гэбэшье хэлэмнай гэр, таһалга бэшэ, нэгэ дороо абаад лэ үнгын хубилган будаха, шэрдэхэ шэнгээр хубилгаха аргагүй бшуубди... Абаһаар лэ буряад хүн бүхэниие мүнөөдэр ши хори нютаг хэлээрээ хөөрэлдөөд, бэшэг ташагаа бэшэлсэ-

эд, үглөөдэр улаан наранаар бодоод, монголоор хэлэхэш гэхын аргагүй ха юм».

Энэнь яһала зүйтэй зүб ханамжа гэжэ ханагдана, гэбэшье «н» абьянайнгаа орондо «с» абья, үзэг хэрэглэдэг болошьегүй хаа, үгын сангай талаар хэлээ монгол хэлэндэ аажам дууруугаар ойртуулха ёһотойбди. Жэшэнь, гол түлэб Буряад драмын театрай оролдолгоор «тайзан» гэжэ монгол үгэ үргэнөөр дэлгэрээ ха юм. Тэрээн шэнги монгол хэлэнһээ абамаар үгэнүүд олон. Жэшэнь, «обслуживать» (напр., в столовой) гэжэ ойлгосодо «үйлшэлхэ» гэжэ монгол үгэ таарана гэжэ ханахаар. Жэшэнь, «Быстро обслужи тот стол» гэшые «Тэрэ столдо нуугшадые түргөөр обслуживала» гэжэ болоно. Харин эдэ хоёр үгын хажуугаар үйлшэлхэ «обслуживать», үйлчлэгшэ «гид» гэхэн үгыг хэрэглэхэдэ хаалта болохогүй.

Юрэ хэлэхэдэ, Б.Д. Цыренов буряад литературна хэлээ найжаруулха, дэлгэрүүлхэ талаар ехэ ажал ябуулна. Мүнөө гаргаад байһан номын энэ найн найхан хэрэгтэнэ туһа нэмэри болохо байһаниинь дамжаггүй.

Л.Д.ШАГДАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор,
профессор,
Ц.Ц.БАЛЬЖИНИМАЕВА,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй
кандидат, доцент –
ИМБТ-гэй хэлэ бэшэгэй таһагай
эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд.

УРАН БЭЛИГТЭМНАЙ УРМА ЗОРИГ БАДАРУУЛБА

2014 он –
Россиин
Соёлой жэл

Ц. Батуев юбиларые амаршална

Д. Очиров дулаахан үгэнүүдээ зориулба

“БУРЯАД ОРОН. ХЭЖЭНГЭ НЮТАГ” гэж нэрлэгдэн шэнэ проектынгээ концерт Гүрэнэй дуу, хатарай “Байгал” гэнэн мэргэжэлтэ үндэн театр (директорын Д.Ж. Бадлуев) Россида сонсохгодон Соёлой жэлдэ зориулхан байна. Энэ проектын уридшалан харуулагдахан, Агын буянтай, хэсэгтэй Будалан нютагай уран бэлигтэнэй хабсадалгатай эмхидхэгдэн концерт тээмэндэ олоной хонирхол татаа бэлэй. Оперно театрай залаар дүүрэн суглархан харагшадай анхарал хандуулхан, ялас гэмэ найхан номернуудаараа илгардаг “байгалайхид”, Хэжэнгэмнай мэдээжэ артистнууд уран бэлигээрээ урмашуулба гэжэ хаяхан үнгэрэн концерт тухай тэмдэглэхээр байна.

“ДУУЛАН ЯБАХАА ЭНДЭ ТҮРӨӨ НЭМ...”

ТҮРЭЛ республикага магтан суурхуулхан нур жабхаланта “Буряад орон” гэнэн хамтын дуугаар (хүгжэмьнь П. Дамирановой, үгэнь Н.Шабаявай) шэнэ проектын концерт эхилнэ. Дэлхэйн олон оронудаар дуунуудаа ханхинуулхан гургалдай гүүлэдэг, Хэжэнгэ Эдэрмэг нютагаа холуур суурхуулхан Россиин габьяата артистка Дарима Дугданова өөртөө тон тааруу “Дэлхэй миний альган дээр” гэнэн мэдээжэ дуу огсом дорюунаар хангюурдаба. Хэжэнгээ гарбалтай композитор Балдан Гомбоевой “Захяагаа бү мартаарай” гэнэн зохидхон дуу тус театрай дуушан Гэрэла Жалсанова бэлэглээ. Харин Худан, Хэжэнгэ голнууд тухай аргагүй гоё үгэнүүдтэй, инаг дуранай шэдит мэдэрэл үргэнэн “Энхэрэл” гэнэн найхан дууе (хүгж. Б.Цырендашиевай, үг. Г.Дашабыловой) республикын арадай артистка Сэсэг Сандипова уянгатайгаар гүйсэдхэбэ:

**...Хэжэнгын талын
мойнондол харахан
Хоёр нюдэн эмнис гээ.
Ушартай үгөөр
шэхэндэм аалихан
Урин үглөө шэбэнээ...**

Хэжэнгын Үлзытэ тоонтотой Ц. Шойжонимаевай “Түрүүшын дуран” гэнэн дуу «Байгалай» солистка Болдын Ганцэцэг, зал соо нуулан Мария Будаевнадаа зориулхан А. Андреевэй “Эжын түрэнэн нютагта” гэнэн дуу Хэжэнгээ гарахан дуушан, концертые хүтэлэгшэ Жаргал Бадмаев, Б. Наранбаатарай “Хүүхэн дүүхэй” гэнэн дуу Хэжэнгын Заганаата нютагтай, “Байгалай” солист Содном Доржиев гэгшэд шагнагшадай хонорто зориулаа. Оперно театрай мэдээжэ солист, республикын арадай артист Тогмит Танхаевай дуулахан хүрөөтэй найхан “Абын соло” (хүгж. ба үг. Э. Гармаевагай) гэнэн дуун олондо найшаагдаба.

АРАДТАА СУУТАЙ АРТИСТЫЕ АМАРШАЛБА

УРАН бэлигтэнэй, харагшадай урма зориг бадаруулхан концер-

тын түрүүшын хубида мэргэжэлтэ артистнуудай харуулхан “Пиалануудтай монгол”, “Нээшүү нээш” гэнэн найхан хатарнууд, “Хори буряадуудай ёохор” шэмэглэжэ, халуунаар үдэшэгдөө. Тиигээд лэ Хэжэнгын Хөөрхэ тоонтотой республикын арадай артист, РФ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Монголой соёлой отличник, «Үнэнэймнай» анхан сонсохон «Буряадай түрүү хүнүүд» гэнэн конкурсын лауреат Гунзэн-Норбо Цыренович Гунзынов 75 наһанайнгаа үндэр ойн хүндэлэлдэ тайзан дээрэ уригдажа, бэлигтэй поэт Даша-Жамса Гунзынов ахадаа адляар шүлэг зохёдог хадаа Хэжэнгэ тухай уянгата шүлэгөө уншаа, урданай “Урда уула” гэнэн найхан дуугаа дуулаа. Ахатан соёлшоной “Би буряад-монголби” гэнэн шүлэг дээрэ бэшэнэн дуугаа эдир композитор Лудуб Очиров бэрхээр гүйсэдхэбэ.

Штраусай вальсын дорюун хүгжэм зэдэлжэ, бодолгото болон нуулан ахатан соёлшонойнай залуу наһаа дурсаха үеднэй оперно театрай солистнууд - республикын арадай артистка Вероника Миронова, республикын габьяата артист Булат Раднаев гэгшэд гоёр хатарба. Оперно театрайнгаа тайзан наһан арадаймнай артист, солото соёлшон баледэй солисткагай ехэ зохидоор вальс хатаржа, хүл дээрэ бодоһон харагшадай альга ташалгаар угтагдаба, тэдэниие уяруулба, баясуулба. Буддын шажанай Санхын дид-хамба Д. Очиров, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ Ц. Батуев, нийслэл хотын мэргэжэлтэ орлогшо З.Сангадиев, Буряадай Правительствын хорооной зүгһөө Д.Бадмаев, Соёлой министрствэһээ Б.Дашидоржиева, оперно театрай зүгһөө Г.Маланова, һүүлдэн Хэжэнгын гулваа Г.Лхасаранов, “Хэжэнгэ” эблэлэй түрүүлэгшэ Ц. Базаров, бэлигтэй поэдүүд Д. Доржогутабай, Ч.Гуруев түрүүтэй нютагаархидын амаршалба, бэлэг сэлэгүүдые барюулба. “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшанай

Т. Танхаев дуулана

Д. Дугдановагай дуун-бэлэг

зүгһөө директорэй орлогшо, мэдээжэ журналист А.Махачкеев амаршалан, баярай бэшэг үнэтэ бэлэгтэйгээр дамжуулаа.

“ТООНТОЁО СУУРХУУЛХАН ТАЛААНТАЙ ЗОН”

гэжэ Хэжэнгээ хаа хаанагүй үргэнэн “Үетэн” гэнэн дууша

бүлэгэй артистнууд тухай хэлэдэг гээшэ. “Үетэнэй” гоёр гүйсэдхэнэн Б.Шойдоковой “Эрмэлзэл”, “Хэжэнгын хүбүүд, басагад”, Р.Бурхивай “Дангинамни” гэнэн дуунууд халуун альга ташалгаар угтагдаба. Шагнагшадта найшаагдадаг республикын габьяата артист

Хори буряадуудай ёохор гоё даа!

Эрдэни Батсүх бэлэг-дуугаа бариба. Огсом дорюун ёохорой баглаа “байгалайхид” бэлигтэй дуушан, Хэжэнгын Ородой-Адаг тоонтотой Елена Борохитоватай сүг гүйсэдхөө.

Дуушан болохо хуби заяан тухайгаа “Дариимын дуун” гэнэн дуугаа суута Дарима Дугданова бэлэглээ, майн 22-то болохо хубиинь найхан концертдэ хүтэлэгшэ харагшадые уряа. “Душа павлина” гэнэн тугас шубуудай гоёхон хатарта гол парти республикын арадай артистка Донара Балданцэрэн гүйсэдхөө, тиэхэдэ “Богдо Дунжин гарбал” гэнэн хүгжэмтэ номероо наһанайн хани нүхэр болохо бэлигтэй Баттүбшин Балданцэрэн түрүүтэй оркестрэй дууша бүлэг (Хэжэнгээ гарбалтай Мунко Дондоков оролсоно) түбэнгийн хоолойн аялга ниилүүлэн, ехэ зохидоор дуулалдаа. “Байгалайхидай” концертые найхан хүгжэмөөрөө Ч.Павловай нэрэмжэтэ буряад арадай инструментнуудэй оркестр (дирижер Ж.Токтонов) гол үүргэ бэлүүлжэ, шэхьемнай шэмэглэжэ, сэдхэлдэмнай хабарай сэсэгүүдые ургуулба. Суута композитор Чингис Павловай хүгжэмтэ зохёолые ехэ зохидоор гүйсэдхөө. “Иигэжэ шэнэ проектын аргаар бүтээгдэн хамтын концертнууднай харагшадта хадуугдаха, нютаг нютагуудай соёл хүгжөөхэ, аймаг аймагуудай уран бэлигтэнэй талаан шадабари улам ургуулаха гэнэн зорилготойбди” гэжэ онсолон тэмдэглэнэн РФ-гэй соёлой хүдэлмэрилэгшэ, республикын арадай артист **Д.Ж. Бадлуевай** Соёлой жэлдэ зориулагдахан проектдэ үндэр сэгнэлтэ үгтэхэ байха гэжэ найданабди. “Алтарган” гэнэн бүгэдэй буряадуудай уласхоорондын фестивалиин байгуулагдаһаар 20 жэлэй оие угтуулан, Соёлой жэлдэ согтой дуу хүгжэмтэй, огсом дорюун ёохор хатарнуудтай болохо хүсэл зорилгонуудтай соёлшоднай, Хэжэнгын аймагай захиргаан халуун баярые хамтын концерт зохёһон “Байгал” театрайхидтаа хүргэнэ, үшөө ехэ зохёохы амжалта хүсэнэ гэжэ тэмдэглэхээр.

**Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.**

Соёлой һонин

“НАМЖИЛ” БАЛЕТ ПОЭЗИИН ЮРТЭМСЭ ҮРГЭДХЭНЭ

Шэнэ премьерэ тухай бодомжонууд

“Намжил” гэнэн мүнөө үеын балетнэ зүжэг Буряадай Гүрэнэй Г. Цыдынжаповай нэрэмжэтэ оперо болон баледэй академическэ театрай коллектив тээмэндэ үндэр хэмжээндэ найруулан табиба. Бүхы дэлхэйн балетнэ олон театруудта мүнөө үеын зүжэгүүд харуулагдадаг гэшэ. Эндэ манайшые театр баһал баян репертуартай: “Дзамбулинг”, “Тамаши”, “Кармина бурана”, “Юки” гэнэн зүжэгүүд программьень шэмэглэнэ...

Зүгөөр хаяхан харуулагдаһан шэнэ, мүнөө үеын балет онсо найруулгаараа илгарна. Тус зүжэгэй табигдажа байха үедэ элдэб нанамжанууд хэлэгдэ бэлэй. “О, мүнөө үеын балет, пантомима, шүлэгүүд. Ехэл һонин байна!” гэлдэхше зон байгаа. Ошохоошые һэжэглэн бодомжонуудшые бии һэн: “Поэдэй нэрэ буланда мэдээжэ, зүгөөр баледэй болон поэзиин харилсаатай һонин зүжэг хайшаа юм, гол юмэн гэхэдэ, поэтическэ зохёолые хайшан гэжэ бэеын пластика, хүдэлсэнүүдээр харуулха юм?” Харин премьерын үедэ дүүрэн зал сугларһан зон түрүүн абяагүй һуугаа, хайшан гэжэ зүжэгтэ хандахаашые мэдээгүй шэнги байгаа. Хэды тиигэбэшье поэзиин, пантомимын, мүнөө үеын хүгжэмэй харилсаа

(синтез) шэлэн театрнай алдуу хээгүй.

Буряад поэзидэ Намжил Нимбуевай зохёохы ажал онсо һуури эзэлэнхэй. Тэрэнэй поэзи уран шэмэглэлнүүдтэй, һайхан аялга хүгжэмтэй. Тиихэдэ хүнэй мэдэрэлнүүдэй болон бодолго, нанамжануудай нимгэхэн утаһануудаар нэхэгдэнхэй. Тиимэхэ олон талаантай зон бэлигтэй поэдэй шүлэгүүдтэ хандадаг, өөртөө харюу олон, бодолнуудһаань урмашадаг байна.

...**Душа живет предчувствием грозы... Как молнию небесную стреножить?**

Түрүүшээр харахада, энэ балетнэ найруулга хадаа шүлэгүүдэйн үндэһөөр табигдаһан нэгэ хэды хореографическа номернуудһаа бүридэн композици шэнгээр үзэгдэнэ. Гэхэтэй хамта энэ баледтэ геройнууд ондо ондоогоор хэлэнэ, ялас гэмэ хурсаар дуугарна. Тэдэнэй хүдэлэсэ бүхэн соо хүнүүдэй образ, абари зан, хуби заяан, тэдэнэй харилсаан, үйлэнүүдэй хүгжэлтын ябаса, тэдэнэй гүн ухаанай бодолнууд элирхэйлэгдэнэ. Тиимэхэ пантомимын баян “хэлэн” зүжэгэй гол удхые харуулха онол аргууд боложо үгэнэ.

Олон шүлэгүүдэйн аянгаар хореографическа номернууд табигдаһан байна. “Нимбуевай шүлэгүүд бүхэн уран зурагуудые түрүүлнэ,

- гэжэ найруулагша-балетмейстер Петр Базарон тэмдэглэнэ, - тэрэ зурагта өөрөө хажуудань байһан шэнги байнаш, зүгөөр толгойгоороо удаан бодомжолһоной һүүлдэ тэрэ харагдаһан зураг тухайгаа ойлгожо эхилнэш. Тэрэ зурагайнь холодожо эхилхэдэ, бүхы харасаараа тэрэ зохёолыень хаймадаха баатай болонош... Шүлэг бүхэн соонь, мүр бүхэн соонь арадайнгаа ухаан бодолтой, поэдэй ухаан бодолтой ушарнаш. Тиимэхэ тэдэниень бидэ ойлгохоо оролдообди, тиин хатарай хэлээр саашань дамжуулаабди. Жэшэнь, Н. Нимбуевта “Рождение жеребенка” гэнэн шүлэг үгы бшуу. Иимэ нэрэ баледэй нэгэ номерто (артистууд Айлана Грей Вольф-Гуруева ба Дарья Шодонова) үгэнэн байнабди. Тиигэжэ олон шүлэгүүдтэнь, жэшэнь, “Мама” гэнэн шүлэгтэнь үндэһэлэн, эхэ хүнэй хамтаруулагдаһан образ дамжуулха гэжэ оролдообди”.

Тус баледэй театральна үйлэнүүд хүгжэмтэ оршон байдалтай тааралдуулагдажа, электронно болон неоклассическа хүгжэмэй аялганууд зэдэлнэ, тиин олон хоолойн хүгжэм ниилүүлнэ, удаань хон-жэн байдалай оршондо шүлэгүүдэйн мүрнүүд тайзание эзэлнэ.

Стихи и люди встречаются. И вновь возникает

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Вечная завязь Света и доброты.

Һанал бодолнуудай хүсэлдөөгүй байһан, инаг дуранай, зохёохы ажалаараа гансаардалгын мэдэрэл тухай, ажабайдал, үхэл тухай зүжэг-притчын бүтэхэдэ, бэлигтэй артистууд гол хубитаяа оруулба. Тэдэ хэд бэ гэхэдэ, В. Тапхаров (Поэт), К. Федорова (Үзэгдэ), Н. Леонова (Нүхэр), Н. Алексеева ба Д. Башинова (“Инаг дуран” гэнэн дуэт), А. Петушинова ба Б. Даржаева (“Вдовец” гэнэн дуэт), М. Чагдурова ба Р. Рахимзянова (“Хүгшэрэлгэ” гэнэн дуэт) гэшэд болоно.

Холо, ойрые болон саг үеые тоонгүй, Н. Нимбуевай поэзиин юртэмсэ “Намжил” балет үргэлжлүүлнэ, саашань үргэдхэнэ гэжэ тэмдэ-

глэхээр. Олон юумэнһээ энэ харгы замынь дулдыдана гэшэ. Н.Нимбуевай поэзиин хэлээр буланда дамжуулан хүнэй аша тунһатай ниитэ баялигууд тухай энэ шэнэ балет һануулба гэшэ.

Придумать бы длинную песню, Идя за стадами, всю жизнь ее петь, До самой могилы. Потомкам в наследство оставить.

С.САМБУЕВА, Буряадай Гүрэнэй Г.Цыдынжаповай нэрэмжэтэ оперо болон баледэй академическэ театрай литературна таһагые даагша.

Шэнэ фото-үзэсхэлэн

“БҮХЫ ДЭЛХЭЙН ЗУУН ҺАЙХАН”

гэжэ нэрлэгдэнэн, ородоороо “100 чюдес света” гэнэн, аргагүй гоё, оршолон дэлхэйн үзэсхэлэн һайхан газарнуудые, хорхой шумуулай, ан амитадай аймаг, дэлхэйн арадуудай, зэрлиг зонной ажаһуудал, томо томо хотонуудай дабтагдашагүй байдал харуулан уласхоорондын фото-үзэсхэлэн Улаан-Үдэдэнай Ц. Сампиловай нэрэмжэтэ Уран зурагай музей соо хаяхан нээгдэ.

Һонин гэхэдэ, тус выставкын нээгдэхын урда тээ онлайн-конференци анха түрүүшынхией нээгдэжэ, Санкт-Петербургийн энэ үзэсхэлэн эмхидхэгшэдтэй Буряад ороной журналистуудые сэхэ Интернетдэй аргаар тус музейн директор Татьяна Борноева хөөрэлдүүлбэ. Һонюша сэдхэлтэй журналистуудай болон фотожурналистуудай асуудалнуудта тэндэхи Периннэ рядай Арт-түбэй хүтэлбэрилэгшэ Андрей Базанов харюусаба, һонин хөөрөө үүсхэбэ.

Эндэ дэлгээгдэнэн фото-үзэсхэлэн дээрэ бүхы дэлхэйгээр мэдээжэ болоһон фотожурналистууд, фотографууд хабаадажа, үнгэтэ һайхан, шанар һайтай материалнуудтаяа бидэние танилсуулба. «National Geographic», «GEO», мэдээжэ американ болон бусад журналнуудта, телепрограммада суутай болоһон уран бэлигтэнэй зохёохы хүдэлмэринүүдые хаража һонирхобобди. Жэшэнь, вулканай тэһэрэнэй удаа анхан нуур байһан аад, хатаһан, шарлаһан газартай Ф. Янссенс, ори ганса набшаһые хамтаараа эдижэ байһан, һүүлээ үргэнэн хорхойнуудтай Д. Шамбон (“Синхронное питание”), Полинезийн далай соо тамарһан хоёр хүние тойроһон акулануудтай Т.Маккенн (“Плавание с акулами”), Исландийн Бурханай хүжюуртэй О.Хаарберг, эрьһээ халихаа байһан шэнгээр харагдаһан, зүгөөр Будда бурханай ганса үһөөр үлгэлдэжэ байһан томо алталмал шулуунда мүргэгшэдтэй Д.Лазар танилсу-

Дмитрий АЛТАЕВАЙ фото

улна. Байгалаймнай үзэсхэлэн гоё үбэлэй пейзажые 120 километр зайда суута нуураар аяншалһан Даниил Коржонов буулгаа. Манда танил болоһон Италийн зүүн Альпа хадануудтай (“Страна сказок”) Витторио Поли танилсуулна.

Ажабайдалай һайхание харуулан фото-зурагууд дээрэ ами һананайнгаа түлөө тэмсэлдэ ороһон амитадые харанабди. Нилэй крокодилай аманһаа һүрэн зугадаһан гну гэжэ антилопые Россиин мэдээжэ фотограф Сергей Урядник буулгаһан байна. Андрей Гудковой “Леопард”, Андрей Осокиной “Үнгэрһэн зун”, бусад хариин орунуудай бэлигтэн бээе гамнангүй, ан амитадтай ушарһан аймшагтай үзэгдэлнүүдые буулгаа байна гэжэ тэмдэглэхээр. Ажабайдалай һайхание харуулан фото-выставкэ дээрэ ажамидарха зорилготой бишыхан бахашые, ажалша шоргоолзоншые, далинуудаа толоруулан тэрмээлжэншые, дээрһээ уруу хараһан дээрэлхүү харасатай амитан-лама, үһан далайн амитадые аргагүй томоор, гоёор харуулагданхай, амияа абархаа тэмсэлдэ бэлэн байна гэжэ фото-зурагууд хөөрэнэ. Оршон тойронхи байгалиа хамгаалал, тэрэ зандань ерээдүйн үетэндөө хүргэл гэжэ бүхы зоние энэ һайхан үзэсхэлэн урыална.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

*** **SENATOR** ***
РЕСТОРАН - КЛУБ

23 АПР 2014
19:00

БУЛАТ БАДМАЕВ

АВТОР ПЕСНИ «ГАНСААРДАЯГА»
«ДУЛААХАН ЗУНАЙ ҮДЭШЕ ДУУЛАЖА ҺУУНАЛ ГАНСААРАА ХАСАР ДЭЭГҮҮР МЭЛМЭРҮҮХЭИ ХАЛБЫРНАЛ ДАА ДУРАН СООГОО АЛИМШИ ЭЖЫМ, АЛИМШИ ДАА АБАМ? АСУУДАЛ, ГАНСАЛ АСУУДАЛ...»

А ТАКЖЕ ЗАЖИГАТЕЛЬНЫЕ ВОСТОЧНЫЕ ТАНЦЫ, ИГРЫ, КОНКУРСЫ И МНОГОЕ ДРУГОЕ

БИЛЕТЫ В КАССАХ ФИЛАРМОНИИ:
21-32-24, 21-51-27, 8924-654-55-42
ПО ВХОДНЫМ БИЛЕТЫМ СЕНАТОРА

Арадай дуун
Песни народов мира

НА БУРЯТСКОМ, РУССКОМ, МОНГОЛЬСКОМ, НЕПАЛЬСКОМ, ТУРЕЦКОМ, КАЗАХСКОМ, ИНДИЙСКОМ, ХАКАССКОМ ЯЗЫКАХ

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ СПОНСОР **ADIS** РЕКЛАМНОЕ АГЕНТСТВО

Хүн ба үе саг

ЖЭШЭЭ БОЛОМООР ХУБИ ЗАЯАН

Хүн бүхэн нэгэ томо ном шэнги. Юрын лэ хүниие адаглан, аргаахан хөөрэлдэһөөр байтаршни, тэрэшни гайхамшаг үйлэ хэрэг эрхилхэн, нонин гэгшын хуби заяатай хүн байшаха. Тиигэжэ хүн бүхэнтэй хөөрэлдэхэ, нонин мэдээсэлнүүдые мэдэжэ абаха ажалтай байһандаа жаргалтайб.

Энэ хөөрөөнэйнгөө гол герой Людмила Гениноватай би тон танил бэшэше наа, үни даа, үшөө үнгэрхэн зуун жэлэй 90-ээд онуудай тэн багаар хараһан, үе болоод лэ, Улаан-Үдэ хотын түб талмай дээгүүр, Буряадай гүрэнэй филармониин байшан соо харадаг нэм. Хүсэд танилше бэшэ наа, энеэбхилдэн, мэндэ-шэлсэдэг бэлэйбди. Харин гэнтэ ажалһаа даабари абаад, Людмила Чойжинимаевнада хонходоходоо, хоолойень дуулан сасуугаа, хэнтэй хөөрэлдэжэ байһанаа гансата ойлгоо бэлэйб. Тиигэжэ 20-ёод жэлэй һүүлээр дүтэ танилсаха заяатай байгаабди.

РСФСР-эй арадай артист Чойжинима Гениновэй түрүүшын гэр бүлэдэ Людмила басагахан 1939 ондо түрөө бэлэй. Хайрата Дулсан эжынь үбшэлжэ, залуугаар бурхан болоходонь, эгэшэтэээ хүгшэн аба, эжыдээ Эдэрмэг нютагта үндыһэн юм.

5-дахи класһаа эсэгдээ ерэд, эгээл түрүүшын буряад 18-дахи дунда һургуулида ороһон юм. 1957 ондо тэрэ һургуулийн түрүүшын выпускын хоёр класс бултаараа "целина бодхоолсохо" гэнэн комсомолой уряагаар Хориин совхоздо 2 жэлэй түршад ажаллаһан юм. Комсомолой уряагаар хүдөөдэ ажаллаһан залуушуулда дээдэ һургуулида һураха арга олгогдодог байгаа. Тиигэжэ Людмила Новосибирскын электро-техническэ институтдай "самолётостроение" факультетдэ оюутан болоһон юм. Тэрэ үедэ шэнэ онһон техникэ шудалан үзэхэ эрдэмтэй, бэлигтэй мэргэжэлтэд ехэ хэрэгтэй байгаа бшуу. Тиигэжэ Хэжэнгын талын басагахан лётчик болохоёо хүсэбэше, самолёт бүтээдэг мэргэжэлтэн болохоёо шиидһэн байгаа. Теэд бэлигтэй, мэдээжэ артистын басаган артист болохоёо хүсэлөөгүй гэжэ ханана гүт? Хүсөө, ханаадше үзөө. Зүгөөр эсэгэнь: "Мухаа, басагамни, дунда жиирэй артист болонхар, артист болоогүй наа, дээрэ бшуу", -гэхэдэнь, Люда басагахан зүбшөөһэн юм.

КОНЬКИГААР ХОЁРДОХИ РАЗРЯДТАЙ ЮМ

Новосибирск хотодо оюутан ябахандаа, хотын елүүр ошоод, конькигаар хатаржа байһан зоние ехэ хайхашаадаг байгаа. Тиигээд аргын олоходо, өөртөө коньки худалдан абаад, елүүр дээрэ гараад, бүхэли наһаараа хатарһан юм шэнгээр халтиржа эхилээ нэн. Үдэр бүри елүүр дээрэ шуран бэрхээр гүйлгэжэ ябаһан басага тэндэхи тренер обёороод, институтдай суглуулагдамал командада абаһан юм. Люда суг һурадаг нүхэдтээ, Новосибирскын, Эрхүүгэй, Улаан-Үдын тамиршад оюутантайа институтдайнгаа нэрэ хамгаалжа, конькигаар гүйлгэжэ, 2-дохи разрядтай болоһон юм.

ТАЛЫН БАСАГАН ПАМИР ОРЬЁЛ ӨӨДЭ АБИРАА

60-аад онуудай эхээр Росси

гүрэн дотор оюутад ехэ эдэбхитэйгээр тамирай элдэб шэглэлээр бэээ хоридо, сүлөө сагаа үнгэргэдэг байгаа. Эгээл тэрэ үедэ альпинизм гэнэн шэглэл ехэ хүгжэһэн юм. Энэ ехэ хүдэлөөнөө Людмила басагахан талада байжа шаддагүй ааб даа. Талын басаган үндэр хада, орьёл өөдэ абиржа, бэээ хоридог болоһон юм. Алтайн хизаарай үндэр гэгшын хада дээрэ "Актрум" гэнэн лагерь ошожо, ехэ мүльһэтэ хабсагай өөдэ аяншалагшад абирдаг байгаа. Эндэ альпинистнэр бэе бээдээ хамһалсажа, оһороор дамжан, эб нэгтэйгээр абирдаг нааб даа. Мүльһэтэшэһэн хадын нүхэнүүд саһанай ороходо харагдахагүй. Нэгэтэ аяншалагша басаган гансаараа абиржа ябаһаар, нэгэ ехэ хэмхэрхэй руу унашоо бэлэй. Тиигэжэ альпинистнэр булта тэрэ басага абарһан юм.

Хоёр жэлэй түршад Людмила Генинова альпинизмээр бэээ хоридо, элдэб хонирхолтой аяншалгада гарадаг байгаа. Нэгэтэ Душанбе ошожо, Памир орьёл өөдэ абирһанше байха.

БУУГААР БУУДАДАГ НАА ГЭЭД, ХОРХОЙНЬ ХҮДЭЛШЭБЭ

Гэнтэ ябажа ябатараа, винтовкоор буудаж байһан залуушуулые харажархиба. Дүтэлөөд, тренерт хэлэхэдэнь, тэрэнь: "Үглөөдэр мурьсөөн болохо, тэрэнэй һүүлээр ерээрэй", - гэ бэлэй. Буудаж байһан зоние хонирхон зогсоһоор байтарнь, нэгэдэхи разрядтай тамиршан ерээгүй байһан ушарһаа командада нэгэ сүлөө һуури бии болошоходо, тренер буудад туршуулба. Манайш хүн буугаа гартаа барин сасуугаа, заһан точкунуудыень оножол эхилээ. Гайхаһан тренер: "Үглөөдэр мурьсөөндэ ерээрэй", - гэ бэлэй. Тиигэжэ шуран бэрхэ Люда басагахан институтдайнгаа командын гешүүн болоһон юм. Тиигэжэ тэрэ мурьсөөнэй дүнгөөр 1-дэхи разрядтай нормо дүүргэжэрхиһэн юм.

Эндэһээ эхилээд, Людын ехэ спортын харгы нээгдээ бшуу.

АВИЗАВОДОЙ НЭРЭ ХАМГААЛХА УЯЛГАТАЙ БОЛОО НЭН

Людмила Генинова дээдэ институтдаа дүүргээд, Улаан-Үдын авиазаводто инженерээр ажаллаха зууршалга абаад, гэртээ ерээдэнь, бэшэг хүлээжэ байгаа. Тэрээн соонь "авиазаводой нэрэ түрэ хамгаалхаяа үглөөдэр винтовкоор буудаха тамирай мурьсөөндэ хабаадажаш" гэнэн даабари байба. Тиигэжэ заводой ажалшан хүсэд болоошөггүй аад, спортын нитын ажалдань ябажа эхилһэн юм. Дүршэлтэйше, бэлигтэйше, шадбаритайше тамиршан дары түргэн республикын суглуулагдамал командын гешүүн болоһон юм. Людмила Чойжинимаевнагай гэртэнь олон тоото грамотанууд хадагалаатай. Винтовкоор буудаж байха үедөө хаана ошоогүйб даа! Росси гүрэн доторой бүхы хото городуудаар, хари гүрэнше ошоһон байна. Республика дотор спортын мастерта кандидатдай нормо дүүргээд, Монгол орондо үнгэргэгдэһэн уласхоорондын мурьсөөндэ амжалта туйлажа, «Монголой спортын мастер» гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм.

- Монголдошни манай республика бэшэ, гүрэн хадаа тамирай

хэмжээн дээрэ табяатай нааб даа. Би үсөө бэээ хоридог нэм. номоше олодохогүй саг байдаг бэлэй, - гэжэ Людмила Чойжинимаевна хөөрэнэ.

НЮУСА ҮҮРГЭТЭЙ ЦЕХТЭ ХҮДЭЛӨӨ

Дээдэ мэргэжэлтэй залуу инженер Людмила Генинова онсо цехтэ ("цех входного контроля") хүдэлжэ эхилээ. Цехые даагшар Буряадай түрүүшын эхэнэр, техническэ эрдэмэй кандидат Дарида Семеновна Сыренова ажаллаа.

- Ехэ шанга, бэрхэ ноёнтой нэмди. Эрид, хананаа хүсэлдүүлхэ, журам шангаар баряад байдаг, гүнзгы мэргэжэлтэй хүн бэлэй. Тус цехтэ самолётдой досоо бүридхэгдэхэ хэрэгсэлнүүдые шалган тодходог байгаа. Гидравлика, агаар, радио болон электро-хэрэгсэлнүүдые бултыень бүридхэхэ эгээл харюусалгатай ажал нэн даа, - гэжэ Людмила Чойжинимаевна хөөрэнэ.

БЭЛИГТЭЙ ХҮН АЛИШ ТАЛАҢАА БЭЛИГТЭЙ БАЙДАГ

Людмила Чойжинимаевна ехэ бэрхэ инженер ябаһан юм. Сүлөө сагтаа ганса тамирай хонирходог бэшэ, мүн соёлой ажал эдэбхитэй ябуулдаг нэн. 1972 ондо Буряад ороной үйлэдбэринүүдэй эгээл түрүүшын "Рассвет" гэнэн соёлой байшан соогоо Сагаалгание тэмдэглэһэн юм. Тэрэ үедэ Коммунист партиин гешүүд Сагаалгание хүзэгшэдэй һайндэр гэжэ балайше тоожо үгэхэгүйдэнь, буряад шарайтай ажалшадда, мүн городһоо нүхэдөө, түрэлнүүдээ дуудаж, гоё хайхан концерт-наада табиһан юм. Тэрэ концерт Буряадаймнай мэдээжэ артист Гунзэн-Норбо Гунзынов хүтэлбэрлэһэн юм.

Гэхэ зуураа авиазаводой эхэнэрүүдэй "Хозяшка" гэнэн клуб хүтэлбэрлөө, "Байкальские зори" гэнэн хоорто дуулаа. Һүүлдэнь Улаан-Үдын уран урлалай түбэй дэргэдэхи "Урлал" гэнэн ансамбльда хабаадалсаа.

ЖООД УНШАДАГ БОГДО ГЭГЭЭНЭЙ ШАБИ БОЛОНХОЙ

Людмила Чойжинимаевна наһанайнгаа амаралтада гараһаар үнинэй. Гэбэше нэгэше үдэр миин һуугаагүй, бүхы ажал хэжэ туршадга, олон юмэ шаддаг. Һүбэлгэн, хонирхоһон юмээ алдангүй туршаад лэ, шудалаад лэ байдаг. Дүрбэн зээнэрэ абалсахынгаа хажуугаар Людмила Чойжинимаевна буддын шажанай номнол шудалжа эхилэһэнэй. Тинлэй багшын, мүн Богдо Гэгээнэй шаби болонхой. Ажаһуудалда харша үйлэ хэрэг, элдэб муу үзэгдэл усдаха аргатай Жоод уншадга бүлэг эхэнэрүүд Богдо Гэгээнээ тусхай зүбшэл абажа, лүн абаһан, хүн зондо туһалдаг. Монголд үнгэрдэг уншалгануудта жэл бүри Людмила Чойжинимаевна хабаададаг байна.

Иимэ нонин хуби заяатай 75 наһатай эгэшэтэй хөөрэлдөөнэй түгэсхэлдэ тэрэнэй ажабайдал мүнөө үеын залуушуулда жэшээ боломоор гэжэ тэмдэглэе.

Цырегма САМПИЛОВА.

Л.Ч. Гениновагай гэр бүлын архивһаа фото-зурагууд абаба.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'СКЕТЧ-ШОУ "6 КАДРОВ"', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ', 'ПРОФИЛАКТИКА НА ТЕЛЕКАНАЛЕ С 07.00 ДО 15.00'.

НТВ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'СЕГОДНЯ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'Т/С "ХВОСТ"', 'ДУБ', 'М/Ф "УДАЧНЫЙ ВЫБОР"', 'УЛЕТНОЕ ВИДЕО', 'ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'БУДУЩЕЕ', 'КВН. ИГРАЮТ ВСЕ', 'ГРИММ', 'УДАЧНАЯ НОЧЬ', 'ИСТОЧНИК НАСЛАЖДЕНИЯ'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'СТВИЯ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ЗАПАСНОЙ ИГРОК', 'ДЕТЕКТИВЫ'.

5 КАНАЛ

Четверг, 17

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР'.

РОССИЯ 1

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ЖАЖДА', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'ОСОБОЙ СЛУЧАЙ', 'ЛИЧНОЕ ДЕЛО'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'СКЛИФΟΣОВСКИЙ-3', 'ЖИВОЙ ЗВУК'.

ТНТ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ТЭЦ-3', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ДОМ-2. LITE', 'ИНСТРУКЦИЯ', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ'.

ТИВИКОМ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'ЖАЖДА', 'ОСАБОЙ СЛУЧАЙ'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ОДНАЖДЫ В МИЛИЦИИ', 'БЫВШАЯ', 'ПРИЗРАК ЭЛЕНА', 'СТЕЖКИ-ДОРОЖКИ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ', 'ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО', 'ПАКМАН В МИРЕ ПРИВИДИЙ'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ШЕЛЬЦЕВ', 'СКЕТЧ-ШОУ "6 КАДРОВ"', 'ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ', 'ВОРОНИНЫ', 'ВОРОНИНЫ (16+)'.

НТВ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'СПАСАТЕЛИ', 'МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ДО СУДА'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'МОРЮ', 'Т/С "ХВОСТ"'.

ДУБ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УДАЧНЫЙ ВЫБОР', 'БЕЛОЕ ЗОЛОТО', 'АНЕКДОТЫ-2', 'СОЛДАТЫ-8', 'ВНЕ ЗАКОНА'.

5 КАНАЛ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'СЕЙЧАС', 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ'.

Пятница, 18

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР'.

РОССИЯ 1

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'МУСУЛЬМАНЕ', 'ЛАНДЫШИ ДЛЯ КОРОЛЕВЫ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ОСОБОЙ СЛУЧАЙ', 'ДЖАМАЙКА', 'ПОКА СТАНИЦА СПИТ', 'ЛИЧНОЕ ДЕЛО'.

ТНТ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ТЭЦ-3', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ДОМ-2. LITE', 'ИНСТРУКЦИЯ', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ'.

ТИВИКОМ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"', 'УТРО С "ТИВИКОМОМ"'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ', 'ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО', 'ПАКМАН В МИРЕ ПРИВИДИЙ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ', 'ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ', 'ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО', 'ПАКМАН В МИРЕ ПРИВИДИЙ', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ'.

НТВ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ДО СУДА', 'СЛУЧАЙ В КВАДРАТЕ 36-80'.

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'СПАСАТЕЛИ', 'ХОЗЯЙКА ТАЙГИ-2. К МОРЮ', 'ХВОСТ'.

ДУБ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УДАЧНЫЙ ВЫБОР', 'БЕЛОЕ ЗОЛОТО', 'АНЕКДОТЫ-2', 'СОЛДАТЫ-8', 'ВНЕ ЗАКОНА'.

5 КАНАЛ

Table with 3 columns: Time, Program Name, Channel. Includes programs like 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'СЕЙЧАС', 'УТРО НА 5', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ'.

Суббота, 19

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 "ДОБРОЕ УТРО"
09.00 "ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!"
09.50 М/С "СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ"
10.00 "УМНИЦЫ И УМНИКИ" (12+)

РОССИЯ 1

05.50 Х/Ф "СУЕТА СУЕТ"
07.35 "СЕЛЬСКОЕ УТРО"
08.05 "ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ"
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10, 12.10, 15.20 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"

(12+)
12.55 "ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ" (16+)
13.25 Х/Ф "СИЛЬНАЯ СЛАБАЯ ЖЕНЩИНА"
15.30 ШОУ "ДЕСЯТЬ МИЛЛИОНОВ"
16.35 "СУББОТНИЙ ВЕЧЕР"
18.55 ФЕСТИВАЛЬ "ЮРМАЛА" (12+)

ТНТ

07.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)
08.00 М/Ф "КАПИТОШКА"
08.10 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
08.25 "АФИША"
08.40 "ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ВОЛЕЙБОЛУ. "ХАРА МОРИН" - "ДИНАМО" (КАЗАНЬ)

01.25 Х/Ф "КОШМАР НА УЛИЦЕ ВЯЗОВ-2. МЕСТЬ ФРЕДДИ"

ТИВИКОМ

06.00, 10.00 "ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ" (12+). ЗУРХАЙ
06.30, 09.30 "НОВОСТИ ДНЯ" (16+)
07.00, 09.00 "В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
07.30 "ФАЗЕНДА" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф "МАУГЛИ. РАКША" (0+), "МАУГЛИ. ПОХИЩЕНИЕ" (0+), "МАУГЛИ. ПОСЛЕДНЯЯ ОХОТА АКЕЛЫ" (0+), "НУ, ПОГОДИ!"

09.00 ГАВ-СТОРИ (16+) СЕМЕЙНОЕ РЕАЛИТИ-ШОУ
09.30 М/С "АЛИСА ЗНАЕТ, ЧТО ДЕЛАТЬ!" (6+)
10.05 М/Ф "УОЛЛЕС И ГРОМИТ. ПРОКЛЯТИЕ КРОЛИКА-ОБОРОТНЯ"
11.30 Т/С "ВОРОНИНЫ"
14.00 ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"
16.30 Т/С "ПОСЛЕДНИЙ ИЗ МАГИКЯН"
18.00 "РЕЦЕПТ НА МИЛЛИОН" (16+)

НТВ

06.35 Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)
08.25 "СМОТР" (0+)
09.00, 11.00, 14.00, 17.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 ЛОТЕРЕЯ "ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ" (0+)
09.45 "ИХ НРАВЫ"
10.25 "ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ" (0+)

00.45 Х/Ф "НАСТОЯТЕЛЬ-2"
02.35 СХОЖДЕНИЕ БЛАГОДАТНОГО ОГНЯ (12+)
03.35 "АВИАТОРЫ" (12+)
04.05 Т/С "ХОЗЯЙКА ТАЙГИ-2. К МОРЮ"
06.05 Т/С "ХВОСТ"

ДТВ

06.00 "МЕЖПРОГРАММКА" (16+)
06.10 Х/Ф "ОДИНОКИЙ ИГРОК"
08.10 "УДАЧНЫЙ ВЫБОР" (16+)
08.30 М/Ф
08.45 Т/С "ЕВЛАМПИЯ РОМАНОВА. СЛЕДСТВИЕ ВЕДЕТ ДИЛЕТАНТ"
13.00 "ГОТОВИТ ГОТОВЦЕВ" (16+)
13.30 "ЧЕТЫРЕ МАЧО И НЕУДАЧА" (16+)

5 КАНАЛ

09.35 М/Ф (0+)
10.35 "ДЕНЬ АНГЕЛА" (0+)
11.00, 19.30 "СЕЙЧАС"
11.10, 11.55, 12.40, 13.25, 14.05, 14.55, 15.35, 16.20, 17.05, 17.55, 18.40 Т/С "СЛЕД" (16+)

Воскресенье, 20

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
07.30 Х/Ф "ДВА ФЕДОРА"
09.10 "АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН" (16+)
09.45 М/С "СМЕШАРИКИ. ПИНКОД"
09.55 "ЗДОРОВЬЕ" (16+)

РОССИЯ 1

07.00 Х/Ф "КАЛИНА КРАСНАЯ"
09.10 "ВСЯ РОССИЯ"
09.20 "СМЕХОПАНОРАМА"
09.50 "УТРЕННЯЯ ПОЧТА"
10.30 "СТО К ОДНОМУ"
11.20 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ". "СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ"
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 "СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ"
13.40, 15.30 Х/Ф "ПРАВО НА ЛЮБОВЬ"

15.20 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
18.00 "ОДИН В ОДИН"
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
23.00 "ВОСКРЕСНИЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ" (12+)
00.50 Х/Ф "ЛЮБОВЬ НА СЕНЕ"

ТНТ

07.30 Х/Ф "АНДРЕЙ И ЗЛОЙ ЧАРОДЕЙ"
08.40 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
08.55 "МУНГЭН СЭРГЭ"
09.15 ДО И ПОСЛЕ. ПОГОДА
09.30 "ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА". НОВЫЙ СЕЗОН. ЛИЦЕЙ №1 - ШКОЛА №25

07.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+)
08.00 "ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ" (12+). ЗУРХАЙ
08.30 "ФАЗЕНДА" (12+)
09.00 "ХОЧУ ЗНАТЬ" (12+). ЗУРХАЙ
09.40, 11.30, 15.45 М/Ф "СТИЛИСТИКА" (16+)
10.30 "ШКОЛЬНОЕ ТВ" (6+)
11.00 Т/С "СКЛИФОВСКИЙ"
11.40 "ВАШЕ ПРАВО" (16+)
15.25 Т/С "КОМАНДОР"
17.00 М/С "САЛАДИН"
17.30 "ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф "МАУГЛИ. БИТВА" (0+), "МАУГЛИ. ВОЗВРАЩЕНИЕ К ЛЮДЯМ" (0+), "КОТ, КОТОРЫЙ ГУЛЯЛ САМ ПО СЕБЕ" (0+), "НУ, ПОГОДИ!"
07.35 М/С "ПИНГВИНЁНОК ПОРОРО" (6+)
07.55 М/С "РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ" (6+)
08.30, 16.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
09.00 Х/Ф "НЕВЕРОЯТНЫЙ ХАЛК"
11.00 "СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО"
12.00 "УСПЕТЬ ЗА 24 ЧАСА"
13.00, 16.30 СКЕТЧ-ШОУ "6 КАДРОВ" (16+)

07.00 Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 "РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС" (0+)
09.45 "ИХ НРАВЫ"
10.25 "ЕДИМ ДОМА"
11.20 "ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА" (16+)
11.55 "ЧУДО ТЕХНИКИ" (12+)
12.25 "ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!" (0+)
13.00 "ДАЧНЫЙ ОТВЕТ" (0+)
14.20 Х/Ф "ИСКУПЛЕНИЕ"
16.20 "ОБЗОР. ЧП"
17.15 "СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ..." (16+)
18.15 "ОЧНАЯ СТАВКА" (16+)
19.20 "ЧП. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ"
20.50 Х/Ф "ДУБРОВСКИЙ"
01.15 "ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ" (16+)
02.00 СОГАЗ - "РУБИН" - "СПАРТАК". ЧЕМПИОНАТ РОССИИ ПО ФУТБОЛУ 2013 - 2014
04.10 Т/С "ХОЗЯЙКА ТАЙГИ-2. К МОРЮ"
06.00 Т/С "ХВОСТ"

ДТВ

06.00 "МЕЖПРОГРАММКА" (16+)
06.15 Х/Ф "БЕЛОЕ ЗОЛОТО"
08.10 "УДАЧНЫЙ ВЫБОР" (16+)
08.30 М/Ф
09.00 Т/С "ВИОЛА ТАРАКАНОВА. В МИРЕ ПРЕСТУПНЫХ СТРАСТЕЙ"
13.00 "ГОТОВИТ ГОТОВЦЕВ" (16+)
13.30 "ЧЕТЫРЕ МАЧО И НЕУДАЧА" (16+)

14.30 Х/Ф "ШЕСТОЙ ДЕНЬ"
17.20, 02.15 Х/Ф "ШАОЛИНЬ"
20.30 "НА ГРАНИ" (16+)
21.00 Д/С "ЖИЗНЬ ПОСЛЕ ЛЮДЕЙ"
23.00 "100500" (18+)
23.30 "ОЧЕНЬ СТРАШНАЯ ПРАВДА" (18+)

5 КАНАЛ

07.00 М/Ф (0+)
11.00 "СЕЙЧАС"
11.10 "ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО" С МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ
12.00, 12.55, 13.45, 14.40 Х/Ф "КОРОТКОЕ ДЫХАНИЕ" (16+)
15.30, 16.20, 17.10 Т/С "ОСА" (16+)
18.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ"
19.00 "ГЛАВНОЕ"
20.00 Х/Ф "ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОХОТЫ" (16+)
21.50 Х/Ф "ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОХОТЫ" (16+)
23.45 Х/Ф "ОСОБЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОХОТЫ В ЗИМНИЙ ПЕРИОД" (16+)

Поздравляем!

Дорогая наша Радна Арьяевна ЗАМБАЛАЕВА - мама, бабушка, прабабушка! К тебе обращаемся мы Отметить все вместе рады Наступление 90-й весны. Побольше здоровья, родная! Заботы, тепла близких рук. Мы любим тебя, дорогая, Ведь ты - наш родной человек!

Дети, внуки, правнуки.

Куплю ёмкость водовоза или бензовоза 4 м³.
Тел.: 89021-613-508, 89085-907-804.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

0+ - от 0 до 6 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
6+ - от 6 до 12 лет
18+ - старше 18 лет

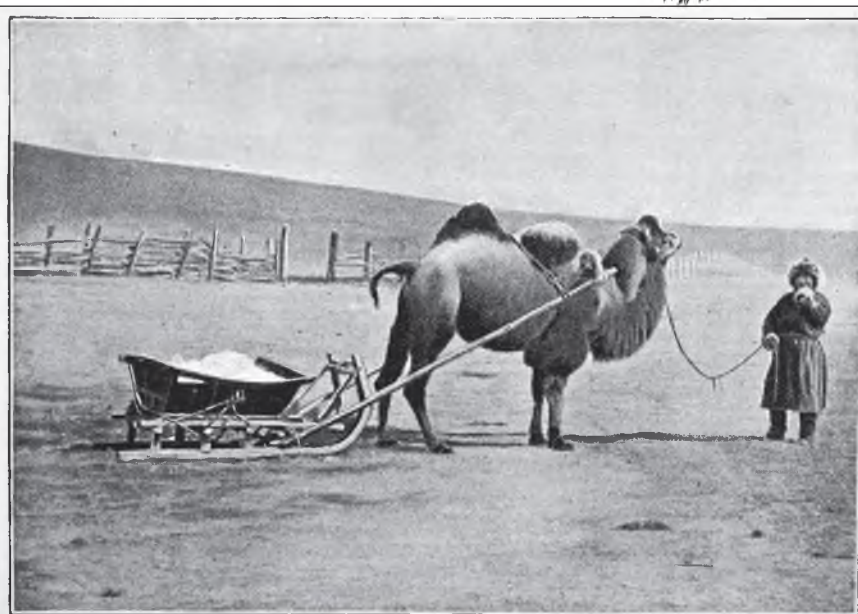

Үнэгэрхэн зүүн жэлэй аршан зуур

Дэлгэрэнгыгээр сайт дээрэмнай үншагты: burunen.ru

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

BURIAT CAMEL-SLEDGE

BURIATS OF THE AMUR.

Амарай буряадууд. 1901 он

ТҮҮХЫН ҮЙЛЭ ӨӨРЫНГӨӨ НЮДӨӨР ХАРАҢАН

Багшын ажалай ветеран, Россиин Федерациин габьяата багша Цыбик Цырендоржиев түүхэтэ үйлэнүүд тухай хөөржэ үгэһэн байна. Агын тойрогой Могойтын аймагай Догой нютагта ажаһуудаг. Мүнөө үмсын хэрэг эрхилжэ ябаһан ахатан ухаагаа гүйлгэжэ, физикэ, математикын ехэ классай хүшэр задануудые намар шэнгээр тоншожо бодожорхидог юм. Мүн Цыбик Базарович хонор ухаатай, гүрэн дотор болоһон бүхы үйлэ хэрэгүүдые, бүгэдыень зүб мүрөөр, гүнзгыгөөр тайлбарилжа үгэдэг, гүн ухаатай хүн гээшэ. Нютаг, аймаг болон гүрэн дотор болоһон үйлэ хэрэгүүд тухай олон юмэн тухай хөөрэлдэжэ, мүшхэжэ абаһан байна. Тэрэ хөөрөөнэй зарим нэгыень энэ доро табинаб.

ХАЛЬМАГУУД ДОГОЙ ЗӨӨЖЭ ЕРЭЭ ХЭН

1956 ондо манай Догой нютагта арбаад гаран бүлэ хальмагууд зөөжэ ерээ бэлэй. Хэлээрээ, зангаараа тон лэ маанадта адли зон, ажалда бэрхэ, шударгы, солбон. Эдэ хадаа сталинска сүлэлгэһөө табигдахадаа, түрэн нютагаа бусахаяа маргаһан дээрэнэ түрэл яһатанаа бэдэржэ, манай Агын тойрогой зарим нютагуудаар тараагдаһан байгаа. Хальмагууднай маанадаараа суг хамта сагаалха, хайндэрлэхэ, ород хэлэн дээрэ ехэ хөөрэлдэхгүй. Үгэ бүхэниинь ехэнхидээ адли, гансал абяа гарахадаа, аянгань ондоохон.

2012 оной зун хальмагууд айлшалжа ерэхэдээ, эндэ түрэн зариманиинь тоонто дээрээ хүлбэрөө, бултадаа Дуйнхор субаргадамнай мүргөө, гороолоо, Агын дасан хүржэ мүргөө.

"АМЕРИКЫЕ ХҮСӨӨД, ХАМАРЫНЬ СОХЁОД, УРДАН ОРОХОБДИ"

1953 оной сентябрьска пленумэй һүүлээр гүрэн хүдөө ажахыда анхаралаа хандуулжа эхилбэ. Шэнэ элдэб янзын техникэ ержэ, хүдөө ажахын

үйлэдбэрийн зүйлнүүд мүнгөөр сэгнэгдэжэ эхилбэ. Хүдөөгэй зон халаһандаа паспорттай, хармаандаа мүнгэтэйхэн боложо захалаа хэн.

Хрущев дарга хэлэбэ: «Америкые хүсөөд, хамарын сохёод, урдан орохобди. Мүнөө байһан зоной ехэнхинь коммунизмын үедэ ажаһууа». Түмэр хүшгын саана байһан бидэнэр дэлхэй дээрэхи тон жаргалтай, тон баян байдалтай болообди гэжэ ханадаг байгаа. Теэд тиимэ бэшэ байгаа гэжэ СССР гүрэнэйнгөө хандаран тарахад мэдэбди. Энэл үедэ Агууехэ дайнда бута сохюулһан Германи түргэн хүгжэжэ, ажахыгаа заһаад, юрын зонойнгоо байдалдаа хэрэглэхэ эд хэрэгсэл хуу бии болгоһон байба. Энэ хадаа сүлөөтэ дэлгүүр, хэлхэ холбоон ба дары түргэн бариһан, үргэн ехээр халаатаһан харгынуудай аша үр байгаа ха юм. Хүнэй харилсаан – хүгжэлтын эршэ, тэрэнэй худаһан.

70-80-яад онуудта гүрэниинь хүтэлбэрилдэг коммунист нам, тэрэнэй эдэбхитэн арад зоноо мунхаруулжа хүдэлмэриет эршэтэйхэн ябуулжал байгаа: "Хүгжэн социализмын үедэ байна гэшэбди, арад зоной байдал найжараа,

хилын саанахи ажалшадай байдал муу зандаа." Энэнь худал байгаа. Үнэхөөрөө, юмэ мэдэхэ зон гүрэн соо тон хомор байгаа. Мэдэнэ зүрхэлжэ хэлээ һаа, «диссидент» боложо, түрэл оронһоо үлдүүлхэ, үгышые һаа, шорондо хаагдаха.

ЭД БАРААН, ЕХЭ ХОМОР БАЙГАА

ҮСӨӨХЭН зон үмсэдөө машина абажа унаа хэхэ аргатай байгаа, 70-аад онуудһаа «Жигули» түхэлэй баруун оронуудта хуушарһан модель яһала олоор гаргажа эхилээшые һаань, хаанашые хүртэхгүйн хажуугаар, тэрэнэе заһаха нэльбэхэ хэрэгсэлнүүдын айхабтар хомор, үнэтэй хэн. 80-яад онуудта машинаһаа байха, юрын ажалай хэрэгсэлнүүд наймаанда хомор добо.

Болбосорһон социализм гэшэмнай 80-яад онуудта 10 жэлэй Афган дай асархын хажуугаар, архиин наймаа хорижо, гүрэнэй мүнгэн сан хоһоруулба. Юуб гэхэдэ, 20-дохи зуунай эхиндэ орос гүрэндэ граф Витте гэшэ дээдын засагай яаманай хүтэлбэрилгшэ байхадаа, архиин наймаа гүрэнэй мэдэлдэ оруулжа, гүрэнэй мүнгэн сан гэшые жэгдэ баряад байха юмэн болгоо бшуу. 1985-91 онуудта гүрэнэй наймаануудай хоһоржо байхада, энэниинь заһаха нэгэшые хүн гүрэнэй хүтэлбэридэ олдоогүй. Мүнөө болоходо Америкэ нефтийн сэн унагаажа, СССР-ые унагаагаа гэдэг, тиимэ бэшэ. Хари гүрэндэ мүнөөнэйх шэнгээр нефть худалдаагышгүй байгаа. Өөһэдынгөө гүрэн доторхи худалдаа наймаанай тэнсүүри һалгаахын хажуугаар, доторһоо үжэһэн армитайгаа мэдэхгүй, дай эхилээ ха юм. Иигэжэл шабар

хүлтэй абарга (колосс) мухариба. Мүнөөшые мүнгэн сангай баланс архиин ба тамжинай акцизай мүнгэн жэгдэрүүлнэ. Тиимэһээ байд гээд лэ архи тамжинай үнэ сэн дээшэлдэг ха юм. Газаа тээшээ худалдагдаһан нефть, газ олигархнуудые ба коррупционернуудые баяжуулна. Резервнэ ба стабилизационно фонднууд гэшэмнай, адаглахада, байд гээд лэ кризис болобо гээд, ажалшадта ажал үгэдэг баяшуул үгырхэн, банкнуудын хоһорхонь, гээд лэ баһал тэдэнэй хармаан руу зөөриет бүлэжэл байдаг шэнги.

ЕХЭ БУРЯАДНАЙ ГУРБАН ГҮРЭН СООХИ ГҮРЭН БОЛОБО ХЭН

СУВЕРЕНИЗАЦИЙН һүүлээр бурядууд өөрын мэдэлтэй гурбан гүрэн соохи гүрэн болобо. Эхэ Буряаднай хоёр хүсэтэй далитай бүргэд болоод нэгэ хэды байба. Агынхид энээнэ бэшэдтэ орходоо хэрэглэжэ шадаа: хоёр ехэ хатуу харгы баригдаа, айхабтар ехэ барилганууд бүхы тосхон ба һууринуудта хэгдээ. Дээжэн хадаа Сүүгэлэй, Агын, Үзөөнэй, Шэтын ехэ дасанууд һэргэгдээ, шэнээр баригдаа. Олон бага дасанууд, дуганууд, субарганууд баригдаа, арамнайлагдаа. Сагалганайншые хайндэр, сагаан һарымнайшые заншалта үйлэнүүд һэргэгдэхэһээ гадна, шэнэ янзануудаар нэмэгдэн шэмэглэгдэнэ.

Мүнөө шэнын нэгэндэ манай домогоор түүхэтэ Догой нютагай соёлой байшанда үнгэргэгдэн Сагаалганай хайндэртэ олон нютагуудаар тараһан Догойһоо гарбалтай морин жэлтэниинь уряа бэлэй. Элдэб янзын мурьсөөн, урилдаан тэдэнэй дунда үнгэргэгдэн байна.

ХҮЛЭГ МОРИНОЙ СОЛО ДУУДАЛГАН

НЮТАГАЙМНАЙ гүйгөөшэ хүлэгүүд суутай: 2000 гаран онуудта Град азарга Зүүн Сибириин можодо Ехэ шанда хүртэһэн, тэрэнэй һүүлээр Султан хүлэгнай Ивалгын дасанай Ехэ шанда хүртэхэдэнь, Догойн Дарижапов Пунсэг бүхэ барилдаагаар абарга болоһон юм. Энэниинь 2010 ондо мүнөөнэй Монгол зурхайн номой үндэһэ һуури табигша Догой нютагһаа гарбалтай лама Лубсан Балжирта зорюулагдаһан Дуйнхор субарга арамнайлагдаа, Бандида Хамба лама Дамба Аюшеев онсолоо хэн.

"ДОГОЙ" ГЭЖЭ ҮГЭ "ДУИНХОР" ГЭЖЭ ҮГЭНӨӨ ГАРАА

"ДОГОЙ" гэжэ нютагаймнай нэрые тайлбарилжа шадаха хүн олдодоггүй байгаа. Тиихэдэл Дамба Аюшеев хэлээл даа: "Догой гэшэтнай Дуйнхор гэжэ үгэтэй холбоотой. Санскрит гү, али тангад хэлэн дээрэ Сагай эрьесэ, Дуйнхор гэшэ Догой гэнэншүү". Догойн ехэ хүнды 19-дэхи зуунай үедэ Баруун Могойто гэжэ нэрэтэй байһан. Тэрэ үедэ Догойдо олон ехэ эрдэмтэй ламанар байһан. Тэдэл нютагтаа шэнэ нэрэ олгоһон байгаа ха даа. Энээн тушаа хожом хөөрэхэб.

Мүнөө би «Буряад үнэн» һониной уншагшадта хии моринтай өөдөө байг, ажабайдалдаа амжалтатай байгты, бэетнай элүүр, нүхэдтнай урма зоригтой ябаг лэ гэжэ хүсэнэб!

Цырегма САМПИЛОВА
бэшэжэ абаба.

Угсаатанаймнай алтан хургаалнууд

ХОНОО ҺААТНАЙ, ХОНИ ГАРГАХАБДИ...

"Хоноо һаатнай, хони гаргахабди, үнжөө һаатнай, үхэр гаргахабди" гэжэ хошон үгэ буряад зон хэр угһаа хэлэдэг юм. Энэнь хадаа урданай баян буряадай эгээл хүндэтэй айлшадаа хүндэлһэн үйлэ саашадаа хошонгууша зоной зугаада хэрэглэгдэдэг болошоо хаш. Гэбэшье буряадууд мүнөөшые сагта хони гаргажа, айлшадаа шарууһалуулдаг заншалаа алдаагүй бшуу.

Табан хушуу мал ажалтай буряад зон малаа хараха, түл абажа олошоруулха, тэрэнэйнгээ арһа нооһоор гэр бараа, гутал хубсаһа хэжэ, һу тоһоор, мяха шуһаар эдэе хоолоо хэхэ мэтэ малай ашаг шэмэ ажабайдалайн гол түлэб түшэг тулгуури болоһон байдаг. Мал ажаллаха талаар олон жэл соо нарижуулан асарһан тон тусгаар гуримтай, ёһо заншал болоһон дүршэлтэй гэшэ.

ҮЕЭРНЭ БУЛГАЛЖА ЭБДЭХЭ ЗАНШАЛ БИИ ЮМ

БҮХЫ мяха үеэрнэ булгалжа эбдэхэ дэмбэрэлтэй заншал буряад арадта бии юм. Һүхөөр сабшажа бутараха гэшэ хэшэгээ зайлаһан ахиршуулай ааша гэшэ.

Халуун хушуута хониндоо амандань тоһо түрхээд, гарган гаргатарараа зөөлэхэнөөр хандан, шэхэндэнь маани уншан дуулгаха хэрэгтэй. Тиигээд адагуусанай түрэлһөө зайлажа, арилагсан Сухабаадиин орондо түрөөрэй гэхэ. Хониё өөдөн харуулжа хэбтүүлээд, хойто хоёр хүлыень татуулаад, тон хурса хутагаар үбсүүнэйн дорохи шуһагүй нимгэн ханшарые гарай багтахаар отолжо, тон түргэн баруун гараа шэхэжэ, хүнды сээжэ соонь хабһануудай үүлзадха дээрэ нюрганда няалдаатай байһан гүрэгэр голые таһа татаха. Голоо таһалууһан хонин гансата мэдээ табяад, һаһа бараха.

ХОНИ ҮБШЭХЭ ОНСО ГУРИМТАЙ ЮМ

ГАРГАҺАН нүхээ модоор тэртэдээд, арһыень үбшэхэ саг ерэхэ. Тиихэдэ һуга

самиин үһгүй халсагайн заха барижа, халсагай арһан үһэтэй арһан хоёрой хилэ дээгүүр ерэхэ юм. Иихэдэ арһаа гутаахагүйт. Халсагай һарьмай бүтэн байха, уран һамгад бээлэй оёхо бшуу. Тагалсагуудайн тэг дундуур арһыень отолхо, годонойн хахад арһанда үлэхэ. Арһанайн мушхалаада орохо годон байха. Тагалсагтан ороһондо бусалга хуйха арһан байха бшуу. Арһыень хутагаар үбшэдэггүй, харин нударгалжа үбшэдэг. Тиихэдэ арһашые гутаахагүй, мяханайшые худаһан отологдохогүй.

Гэдһыень гаргажа, мяханһаань холо болгоһоной хойноо, үбсүүгээ хадажа, сээжэ сооһоо шуһыень удхажа абаха хэрэгтэй. Зурхыень отолжо, досоохи шуһыень гаргаха. Гол худаһанай шуһые нидхэрэн, сээжэ соонь гаргаха.

ХОТОВОЙ ШУҺА ХОТОНОРОО ЭДИДЭГ ХЭН

ТОН сэбэр мяхан арһан дээрээ үлэхэ эргэтэй. Дотор, хото, гэдһэн гэхэ мэтэ гэдһэн аршагшын мэдэлдэ орожо, мүн лэ заншалта ёһоор сэбэрлэгдэн аршагдаха.

Хотыень хахалангүй сэбэрээр аршаха. Сэбэр шуһыень хотодонь хэжэ болгоод, хототой шуһа хотонороо эдихэ ёһо заншал бии. Бүдүүн гэдһэн соонь сэбэр шуһанайн үлэгдэл болохо бүлнтэһэн шуһан дээрэ шүлэнэй хоёр шанага уһа, өөхэ жэжэхэнээр хэршэжэ, даһа мангир хээд шанахат. Энэмнай одоол амтатай эрээлжэ гэшэнь болоно. Үрсын мяха, уушха, нэмжэ өөхэнһөө жолоо шэнгээр зүһэжэ, нарин гэдһээр жэбжытер орёогоод, ормог болгон шанаха. Ормог зарим аймагуудта орёомог гэдэг. Хошхоногыень урбуулхадаа, ханшарай мяха хэлсэдэг юм.

"ХЭШЭГЭ ЗАЙЛАХАШ" ГЭЖЭ ЗЭМЭЛДЭГ ХЭН

ГЭДЭҺЫЕНЬ нэмжэ, уушхан ханшартайн хамтадхан ормог хэхэ. Нархинсагын арилгаад, досоонь эльгэ гү, али татаһан мяха хээд, һонгино, мангир хээд шанахада, тон амтатай байдаг. Эльгэ нэмжээрнэ һугабша хэхэ. Тархи тагалсагыень сэбэрээр хуухалаад, ялайтар угаагаад, ороһондо бусалгажа, амтатай шүлэ уухада болоно.

Зууншые хонитой айл хонинойнгоо тархи тагалсаг, гүзээ нархинсаг хаяжа байгаагүй. Гаргаһан хонинойнгоо бүхы гэдһэ дотор амтатай хоол болгожо эдидэг баян дүршэлтэй, тогтомол һайн һайхан ёһо гуримтай зон гэшэбди. Хэрбээ хэн нэгэн хонинойнгоо тагалсагуудые хаяа һаа, шоо үзэхэ, шобто хаража, "хэшэгээ зайлаха" гэжэ зэмэлдэг хэн. Энэ тон зүб буряад арадай хургаал байгаа бшуу.

Буряад арад иигэжэ нангин сахижа ябаһан хони малайнгаа мяха шэмхэшые хаяжа байгаагүй, бултыень сэбэрээр хэрэглэжэ ябадаг байгаа. Хони гаргажа шадахагүй эрэ үгы байгаа. Хониной гэдһэн аршажа шадахагүй эхэнэршые үгы байгаа бшуу. Минии багада, юундэб даа, багашуулаар хүлэй тагалсаг татуулдаг хэн. Энэнь хүбүүдэе улай хэхэ мэргэн онол аргада хара баһаань заабарилха, хургаха гэнэн удхатай хаш. Табан басагатай, хоёр хүбүүтэй абамни хүбүүнэй, басаганай хэхэ ажал гэжэ илгаруулангүй, бултандамнай заадаг бэлэй.

Цырегма САМПИЛОВА.

Багшын булан

НУРАГШАДЫЕ ЭРДЭМ-ШЭНЖЭЛГЫН АЖАЛААР ХҮМҮҮЖҮҮЛГЫН АША ТУҢА

Манай хөөрөлдөөн

Улаан-Үдэ хотын томо хургуулинуудай нэгэн болохо 19-дэхи хургуули республикын эрхим хуралсалай гуламтануудай тоодо ородог. Энэ хургуулиин буряад хэлэнэй багша Л.Б.Хазагарова арба гаран жэлэй туршада хурагшадые гэр бүлынгөө түүхэ шэнжэлхэ, угайнгаа харбаалжан бүридхэхэ шэглэлээр хургадаг юм. Дүршэлтэй багшатай уулзажа, ажалайнгаа үрэ дүнгүүдээр хубаалдахыень гуйбабди.

- Хүндэтэ Лидия Базаржаповна, угай түүхэ шэнжэлхэ ажалтай бүри оюутан ябаха сагнаа танил болоһон гэшэ гүт?

- Зүб даа. 1973 ондо Эрхүүгэй университетэй хоёрдохи курсын оюутан байхадаа, Баргажанай ба Хурамхаанай аймагуудаар ономастическа экспедицидэ тэрэ үедэ 5-дахи курсын оюутан ябаһан Людмила Баировайг хүтэлбэри доро гараа нэмди. Баргажан голый зоной омог отогүүд тухай, нотагай урда үеын түүхэтэй тийхэдэ танилсаһан байнабди. Өөрынгөө угай харбаалжан тийхэдэл бэшэжэ абаһан хүм.

Экспедициин дүүрэнэй хүүлээр суглуулһан материалаа бүридхэхэ, согсолон шүүбэрлэхэ шэнжэлэлгын ехэ ажал эхилээ бэлэй. Тэрэ үедэ хуража абаһан мэдэсэнүүднэ, эрдэм-шэнжэлгын талаар дүршэлни саашанхи багшын ажалдамни айна хабтар тухатай байгаа бшуу.

- Суута эрдэмтэд Анастасия Григорьевна Митрошкина, Людмила Владимировна Баирова-Шулунова да заалгаһандаа баһал омогорхожо ябадагби. Эдэ эрдэмтэдэй хүтэлбэри доро хэдэн дахин экспедицидэ манай бүлэгэй оюутад гараһан юм.

- Улаан-Үдын 19-дэхи хургуулида буряад хэлэнэй багшаар хүдэлхэдөө, нэн түрүүн хэшээлэй сагыя аша үрэтэйгөөр хэрэглэхын түлөө оролдодогби. Хэшээл гэшэ хуралсалай гол түхэл маяг ха юм даа. Мүнөө үеын интерактивна технологинууд, жэшээлхэдэ, түлэбүүдэй арга, хэб жэшээ дээрэ хургаха арга зүйл г.м. энээндэ ехэ нүлөөлнэ. Хүүгэдэй мэдэсэ шалгаха түхэлнүүдэй тоодо тэдэнэй өөһэдөө бэлдэнэн багахан шэнжэлгэнүүдые хэшээлэй үедэ хэрэглэхэдэ, аша тухатай юм. Энээнэй ашаар хурагшад эрдэмэй юрэнхы заршамар ухаагаа гүйлгэхэ дадалтай болоно.

- Лидия Базаржаповна, хургуулидатнай удаахан үедэ Буряадай габьяата багша Роза Гармаевна Дашиева хүдэлөө. Хүүгэдэй "Одон" журналай һаял хэблэгдэжэ эхилхэдэ, хүндэтэ Роза Гармаевна бидэниие хургуулидаа урижа, хэдэн уулзалгануудые эмхидхэхэ, түрэлхидые хабаадуулжа, захил хэхэдэмнай, ехэ тухалаа бэлэй. Сагаан һайхан сэдхэлтэй энэ эгшэ нүхэртэйгөө хамта олон жэл хүдэлһэн байнат.

- Тиймэ даа. Бүри 1992 онһоо абан, бидэ Роза Гармаевна хамта шабинарайнгаа угай харбаалжан зохёожо эхилээбди. Шэнжэлхы удхатай ажалда хурагшадтай түрэлхид хабаадалсажа, буряад, ород, бусад арадуудай түлөөлэгшэд угайнгаа түүхэ уудалжа, урда үеын элинсэг хулинсагуудаа элирүүлжэ, угай түүхэ домог бэшэжэ эхилээ хэн.

Тийгэжэ 1994 ондо Роза Гармаевнагай хүтэлбэри доро түрүүшымнай

Зүүн гарһаа—Л.Б.Хазагарова, тэгэн дундань—профессор Л.В.Шулунова Тарбагатайн аймагай багшанар ба хурагшадтай

эрдэмэй-практическа конференци үнгэрөө бэлэй. Буряадай гүрэнэй университетэй профессор Ж.С. Сажинов, Буряадай эрдэмэй түбһөө хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат В.Д. Гунгаров, Буряадай арадай поэт, Социалис Ажалай Баатар Ц.Н. Номтоев хүндэтэ айлшаар уригдаа. Энэ үйлэ хэмжээн тон аша тухатай байжа, хурагшадтай һонирхол улам эдэбхижээ хэн. Удаа дараалан 1996 ондо, 1998 ондо конференцинууд үнгэрөө. Буряадай Эрдэмэй түбэй эрдэмтэд С.Д.Бабуев, Д.Д.Нимаев хабаадаа. Хитадай Шэнэхээнһээ ерһэн хурагшадтай түрэлхид эдэбхитэй хабаадалсажа, ехэ һонин хөөрөлдөө үүсхээ бэлэй. Конференцинуудэй аша тухаар хурагшаднай эрдэм-шэнжэлгын ажалай дүршэлтэй, арга дадалтай болоһон байна. Хайрата Роза Гармаевнагай наһа бараһанай хүүлээр 2007 ондо болоһон конференци тэрэнэй һайхан дурасхаалда зорюулагдаа хэн. Тэрэ жэлэй конференциин жюридэ мэдээжэ түүхэсэн, профессор Ш.Б.Чимитдоржиев, хэлэ

3-дахи РОКШ-до хабаадагшадые профессор Л.Д.Шагдаров амаршална

Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор Г.С.Доржиева залуу эрдэмтэ-ономастнуудтай

бэшэгэй эрдэмэй кандидат, буряад хэлэнэй толи зохёогшо авторнуудай нэгэн Ц.Ц.Бальжинимаева уригдажа, хурагшадтай ажалье сэгнээ юм.

Тухайта нэрэнүүдые шэнжэлдэг ономастика гэжэ эрдэмэй нэгэ хуби болохо антропонимикын – хүнэй нэрэ

шэнжэлгын шэглэлээр конференци үнгэргэхэ тухай. БГУ-гай профессор Л.В.Шулуновагай үүсхэлые манай хургуулиин захиргаан дэмжээ хэн. Тийгэжэ хабарай амаралтын үедэ бүхы республикын хурагшадтай хабаадалгатай "Нэрэнүүдэй юртэмсэ" гэнэн

ономастическа конференци үнгэрдэг болоо бэлэй.

- Ономастикын шэглэлээр Буряадайманай ямар хургуулинууд ажал ябуулнаб гэжэ хөөрөжэ үгыт.

- Арадай оюун сэдхэлэй соёл гэршэлһэн энэ эрдэм хурагшадтай ухаан бодолье хүгжөөлгэдэ ехэ нүлөөлдэг. Хэлэнэй тухайта хуби болохо нэрэ үгэнүүдые шэнжэлгэ хурагшадтай зохёохы арга шадабари горитой хүгжөөдэг. "Хүнэй нэрэнүүдтэ хэлэнэй шудалагдаха өөрсэ шухала зүйлнүүдтэ мэтэ хандалга хадаа хурагшадтай хэлэ шэнжэлгын арга дадал бүридүүлдэг. Нэрэнүүдэй бии болоһоной түүхэ, тэдэнэй гүн удха элирүүлгэ болобол, түрэл орон дайдадаа дуратайгаар, гамтайгаар хандалга хүмүүжүүлхэ аргатай юм", - гэжэ тус түлэбэй автор, БГУ-гай профессор Л.В.Шулунова тоолодог хэн.

Түрүүшын республиканска конференциин (РОКШ) үедэ 34 элидхэл, хоёрдохидо — 60, саашадаа бүри 100 гаратар элидхэл дурадхагдаһан юм. РОКШ-ын ажалда Ахын, Түнхэнэй, Хурамхаанай, Баунтын, Яруунын холын аймагуудай түлөөлэгшэд хабаадана. Ехэ-Куналейн, Куйтунай, Кабанскын эдэбхитэй бэрхэ багшанар О.А.Солодухина, О.Ю.Спиридонова, Е.И.Демина гэгшэдэй зохёохы, шуналтай ажалье тэмдэглэмээр. Конференцидэ амжалта туйлаһан хурагшад нэрэ солотой дээдэ хургуулинуудта мэргэжэл шудална. Жэшээлхэдэ, Дари Гармаева НГУ-да, Максим Ворожцов МВД-гэй Нижегородска академидэ, Елена Солодухина – МГУ-да, Дмитрий Очиров – Абаканай медицинскийн академидэ г.м.

2, 3, 4, 5-дахи конференцинуудэй дүнгүүдээр согсолборинууд хэблэгдэнхэй. Хүүгэд ехэ дуратайгаар уг гарбалаа шэнжэлдэг, элидхэл бэлдэдэг.

- Хүүгэдэй эгээн һонирхолтой хэдэн ажалнуудые нэрлэйт.

- Жэшээлбэл, манай хургуулиин 2-дохи классай шаби Максим Ергалов түрэлхидэйнгөө тухаламжаар Улаан-Үдэ хотын түүхын шэнэ һонирхол татама хуудаһа нээжэрхөө. Юуб гэхэдэ, шэнжэлгынгээ дүнгөөр урданай Подкаменска үйлсэ болон Камушек –хада хаана байһые элирүүлээ бшуу.

3-дахи РОКШ-ын үедэ 5-дахи классай шаби Валерия Шагдарова гэр бүлынгөө уг гарбал тухай ехэ һонин элидхэл хээ. Энэ шэнжэлгэдэнь эсэгын үбгэ эсэгэ, элитэ хэлэ бэшэ шэнжэлэгшэ, профессор Л.Д.Шагдаров тухалаа. Валерия угайнгаа түлөөлэгшэдэй хуби заяан, наһанай зам тухай зураглахадаа, Лубсан Доржиевич Шагдаровай намтартай хүүгэдые танилсуулһан байна.

Л.В.Шулунова энэ ехэ ажальемнай залан хүтэлдэг хэн. Алтан дэлхэйһээ харамтай эртээр халин ошоһондонь, бидэ, шабинарын, ехэл гашуудан голхорообди. Дурасхаалье мүнхэлэн, энэ ажалаа үргэлжэлүүлнэбди.

- һайнта даа, Лидия Базаржаповна. Хүүгэдые эрдэм-шэнжэлгын ажалда дадхаажа, шүүмжэлхы, зохёохы арга шадабариень зүбөөр, аша үрэтэйгөөр хүгжөөжэ байһан Тандаа ехэ баяр хүргэнэбди. Ажалдатнай амжалта, ажабайдалдатнай аза жаргал хүсэнэбди!

Туяна САМБЯЛОВА.

ХЭРЭНЭЙ ДАСАН ТУХАЙ

Урданай үе сагта үүдэнүүдээ таһа ябта хаагаад байһан архивууд хубилган шэнэдхэлгын сонсохгодоһонһоо хойшо гэхэ гү, али демократиин үедэ үүдэнүүдээ дэлин нээжэ, дуратай, хэрэгтэй хүнүүд тэндэ орожо, нюусаһые, нюуса бэшхые дансануудтай танилсаха аргатай болгогдоо һэн.

Шажан, мүргэлэй дахинаа хэргээд байһан үедэ Буряад ороноймнай нютагуудай дасангуудай ажабайдалтай танилсажа, арад зонойнгоо түүхые шудалан шэнжэлхэ үе хүрээжэ ерээбэ гэшээ. Манай нютагай оюун бэлигтэ уран зохиолшо, орон нютагаа шэнжэлгшэ, аман зохиол суглуулагша байһан, Түнхэнһөө үг гарбалтай, хуушан монгол хэлэтэй, Эсэгийн дайнда баатарай үхэлөөр унаһан Генин-Дарма Нацовай (Барбаковой) оршуулһан, суглуулһан, бэшэһэн олон тоото материалнууд манай республикын болон Эрхүү хотын архивууд соо ябталаатай байдаг. Тэрэнэй шэнжэлэлгэ, шүүмжэлэлгэ шудалалгын материалнууд 30-аад онуудай тэн ба һүүл багаар бэшэгдэһэн хадаа тэрэ үедэ тон хорюултай байбашые, мүнөө үнэтэй, сэнтэй боложо үгэһэн түүхэтэй.

Түнхэн нютагаһаа үг гарбалтай үндэр наһатан эхэнэр Евдокия Жамсоевна Пронтева энэ хуушан монголоор бэшэгдэһэн Г-Д. Нацовай материалнуудые оложо, оршуулагшад Г.Очирова, Х.Гармаева гэгшэдтэй хамта тон хэрэгтэй ехэ ажал бүтээһэн байна. Эдэ гурбан эхэнэрнүүдтэ манай аймагай арад зонһоо баярые хүргэмөөр! Нацов гэжэ нюуса нэрын «национальное освобождение Востока» гэжэ оршуулагдадаг.

1800 онууд болотор Түнхэн голдо хүн зоной олонхинь бөө шажанда хүзэглэдэг байһан гэхэ. 1840 ондо Хэрэнэй дасанай санаартан бүгэдэ Буряадай дасангуудай ахалагша Бандида Хамба ламада – эндэхи дасанайнгаа ламанарай болон хубарагуудай – санаартанай нэрэ һураг (список)

эльгээһэн түүхэтэй. Нэгэдэхи һураг соонь иимэ санаартан оролсоһон байха юм. Хэрэнэй дасанай шэрээтэ Доржо Таршаяагуур – 32 наһатай, гэлэн сахилда 1829 ондо хүртэһэн намтартай. Тэрэ хадаа отогтой старшинагай хүбүүн, Соржо – Лопсон Илюшхын 36 наһатай. Зэдын дасанай Жодбо лама Вампилунһаа гэлэн сахил хүртэһэн, отогтой юрэ албатын хүбүүн. Шинзаб гэбгы – Шагдаржаб Андрейн 18 наһатай, гэсэл дасанай шэрээтэ лама Вампилунһаа сахил хүртөө, тэрэ шүүлэнгын хүбүүн байһан. Засаг-Чойдаб Халзан 45 наһатай, гэсэл сахилда Вампилун ламаһаа хүртэһэн, юрэ албатын үг гарбалтай. Да гэбгы – Галсан Ошорой 18 наһатай, гэсэл сахил баһал Вампилун ламаһаа хүртэһэн, юрэ албатанай хүбүүн. Нанцо-Дамчиг Зодбын 33 наһатай, гэсэл сахил шэрээтэ лама Вампилунһаа абаһан юрэ албатанай хүбүүн. Гүрэмбэ-Дамсир Таршагуруун – 41 наһатай, гэсэл сахил баһал лама Вампилунһаа хүртэһэн, зурхай зуража харадаг. Энэ санаарта сахил нэрэн олоной һунгалтын ашар баталагдаһан юм. Өөрөө старшинагай хүбүүн. Унзад Чой Доржын 29 наһатай, гэсэл сахил дасанай шэрээтэ Таршаяагуурһаа хүртэһэн, юрэ албатанай хүбүүн. Унзад, Гарма Үнэгэтэй 20 наһатай, лама Таршаяагуурһаа гэсэл сахил даадхагдаһан, юрэ албатанай хүбүүн. Тахилша-Лайдаб Доржын 45 наһатай, гэсэл сахил шэрээтэ Таршаяагуурһаа хүртөө һэн. Дуранша – Түдэб Хабшагуунуу 44 наһатай, гэсэл сахил баһал дасанай шэрээтэһээ даажа абаа, юрэ албатанай

хүбүүн. Дээрэ дурдаһан Хэрэнэй дасанай булта шахуу ламанар шэрээтэ Вампилунһаа, Таршаяагуурһаа санаартанай нэрэ һураг абаһан байна. Эдэ арбан нэгэн ламанар бултадаа түбэд, монголоор бэшэхэ, уншаха шадалтайнууд. Тэдэнэр Эрхүүгэй губерниин правленидэ гэхэ гү, али хүтэлбэри доро баталагдаха гуримтай байһан.

Хоёрдохи (список) бүлэг соо зандя болон убсанарай тоо, наһатайгаарнь эльгээгдэһэн юм. Тэдэнэй бүлгэмдэ оролсоһон Чойбон Манзануу 34 наһатай, Няндаг Эмгэнүү 38-тай. Эдэ хоёр хубараг сахил Зэдын дасанһаа 1832 ондо хүртэһэн, түбэд, монголоор уншаха, хөөрэлдэхэ арга шадалтай. Тэдэнэр Торо отогто ажаһууһан байна. Саашань Тэгбэ Шохогуун, 39 наһатай хубараг, сахил Вампилун ламаһаа 1832 ондо абаа һэн. Хубараг Доржо Ваблуун, 35 наһатай, Хэрэн һууринда нютагтай. Ехэ, томо хуралай үедэ ном хуралсадаг. Бүхыдөө Хэрэнэй дасанда 35 хубараг – убсанар байһан байна.

1863 оной дасангай тоосооной баримтаар хадаа Хэрэнэй дасанай байшанай үнэ сэн 2173 түхэригтэ сэгнэгдээ. Харин дасан соохи эд зөөринь сэн – 2591 түхэриг 40 мүнгатэ. Эндэ мүн хоёр хүмэ гэлтэй гү, али дуган бии һэн.

Мүргэлшэ, хүзэгшэ 2865 хүнүүд дасанда тоологдоно. Харин эхэнэрнүүд олон гэжэ тоо баримтална. Дасанай мүргэлдэ 3170 эхэнэрнүүд хүзэглэнэ. Хүлһэ, салин абадаггүй 27 ламанар, 16 хубарагууд. Эдэнэй 49 хүниинь түбэд, монгол, буряад хэлэтэй. Ород хэлэ найнаар 7 хүнүүд мэдэдэг, уншадаг, бэшэдэг байһан.

Тэрэ үедэ арад дасан хүрээндээ эд зөөри, мүнгэ, бурханай элдэб зүйлнүүдые, дүрэнүүдые, хубсаһа хунар, эдэе хоол бэлэглэн баридаг һэн. 1889 оной тоосоо хаража

Хэрэнэй дасан. 1930 он

үзэхэдэ, зоной зүгһөө ороһон, бүтээгдэһэн юумэнүүд харагдана. Жэшээлхэдэ, хойһо отогтой нэгэ дугаар габьяатай улигын эзэн Замбу Доржын үндэринь 5 шугам – Мин түгбэ бурханай баримал бэеые бодхоожо, дасанда залахадаа, тэрэнээ 15 түхэригтэ сэгнээ, гадна мүн тэрэ Замбу 3 шугам Бизья бурханай бэе барималаар бодхоожо, 10 түхэриг сэнтэй залаба. Шуранхан отогтой Намсарай Зандануу Нам-Сүм бурханай бэе дүрсэ 5 шугам утатай, 10 бар үргэнтэй зуруулжа, 10 түхэригтэ сэгнээ. Дүрбэдугаар Хонгоодор отогтой Сырен Гомбын Аюша Дулгар бурханай 3х3 шугам ута, 8х12 бар үргэн, 2 дэлиг (дэлгээмэл) зуруулжа, 3х3=6 түхэриг сэнтэй залаһан. Шуранхан отогтой Зандан Лүдэбүүн утань – аршам хахад, үргэниинь 1 аршам, дэлигтэй Дулгар бурха 15 түхэригөөр сэгнээ. Нэгэдугаар Хонгоодор отогтой Даша Намсарай утань 5 шугам, үргэниинь 12 барцуг дэлигтэй Гомбо бурха 10 түхэригөөр сэгнээ. Нэгэдугаар хойһо отогтой Цимбу Доржын Чойжин Жамсаран бурханай баримал бэе 3х3 шугамтайе 10+10 түхэригөөр барихан.

Нэгэдугаар хойһо отогтой Бальжан Потийн 2 бэшхүүр Заса сүмэнэй дотор 4 түхэриг 20 мүнгэн сэнтэй залаһан байна. Хоёрдугаар хойһо отогтой Самахан Шигануу дасан дотор 2 бүйлүүр 10 түхэригөөр сэгнээ.

1889 оной тоосоон баһал эндэ угтэнхэй. Хэрэнэй ехэ дасанай барилгада 2660 түхэриг 25 мүнгэн, нэгэ бага сүмэдэ 955 түхэриг 23 мүнгэн гаргашалагдаа. Дасан соохи эд зөөри 5688 түхэриг 37 мүнгэндэ сэгнэгдэһэн. Энэ жэлдэнь дасанда 138 түхэриг олзо ороо, тэрээнһэнь дасанай жасада 13 түхэриг 80 мүнгэн орожо үлөө. Дасан, сүмэ заһабарилгада 57 түхэриг 35 мүнгэн гаргагдаа. Эдэ сэнгүүд сагаан мүнгөөр тоологдоно.

Тус тоосоон Хэрэнэй дасанай шэрээтэ лама Вампилунһаа 1890 оной январийн 1-нэй үдэр Зүүн Сибирийн лама санаартанай ахалагша Бандида хамба ламада эльгээгдэһэн түүхэтэй.

**Хэблэлдэ
уран зохиолшо
Жорж ЮБУХАЕВ
бэлдээ.**

ЗАМБУУЛИНДА ТҮРҮҮШЫН ХАРГЫ НЭЭГШЭ

Табин гурбан жэлэй саада тээ мянга юһэн зуун жаран нэгэн оной апрелиин арбан хоёрто манай ороной түрүүшын космонавт Юрий Алексеевич Гагарин эгээн түрүүн космосто ниидэжэ, замбуулиниие тойрожо, орон дэлхэйгээ доһолгоо, хүдэлгөө. Хүн гээшэ хамаг юумэ бүтээжэ шадаха, хаанашые ябаа һаа, би түрэл оронойнгоо хүбүүнби гэжэ харуулаа.

Иигэжэ эрдэни баатар Гагарин зуун найман минутын туршада бүмбэрсэг дэлхэйе тойроод, дуугаа зэдэлгэн, газар дээрээ буужа ерээ. Энэ үдэр хүн бүхэнэй зүрхэнэй ошон баяраар сасаржа, Байгал дээгүүр гал яларжа, замби дэлхэйгээр холонго татуулба.

1934 оной мартын юһэндэ Смоленщинын Клушино тосхондо түрэнэн. Юрий Гагарин юрын лэ гэр бүлэтэй, эсэгэн модошо дархан, эжынь наалишан байгаа. Найнаар,

оролдосотойгоор ажалладаг хадаа колхозой наалин фермые даагшаар хүдэлөө. Иимэ юрын лэ хүбүүн ехэ нүбэлгэн ухаатай, ажалда бэрхэ, бага наһанһаа нааданхай самолёдуудые хэжэ наадаха дуратай байгаа гэжэ би ном соо уншаһан байна.

Муухай хархис дайсан манай орондо добтолжо, Юрын гэртэхиние гэрһэнь гаргаһан байна. Дайнай һүүлээр Гжатск хотодо ажаһуугаа, мүнөө тэрэнэ Гагарин гэжэ нэрэтэй.

Тэрэнэй һүүлээр залуушуул, багашуул булта космонавт болохобди гэдэг болоо. Тэрэнэй тоодо миннишые нагаса Владимир Балданов космонавт болохо хүсэлтэй байгаа, тээд сэрэгэй лётчик болонхой, мүнөө наһанай амаралтада гаранхай. Тиихэдэ минни бүлэ ахамни Аршаанайнгаа лицей мүнгэн медалыар дүүргэжэ, Санкт-Петербургийн Можайскын нэрэмжэтэ сэрэгэй-космическа академи дүүргэжэ, Новосибирск хотын «ракетные войска стратегического назначения» албанай офицер болонхой. Хүн бүхэн хүсэлтэй, һанал бодолооро зорилго табижа, хэн болохо гээшэбиб гэжэ оролдоол һаа, космонавт, летчигшые болохо байна.

Мүнөө үеын залуушулда үргэн харгы нээгээтэй, ямаршые таарамжатай мэргэжэл шэлэжэ, аба, эжыгээ баярлуулжа, арад зондоо хүндэтэй ябахыень би үрээхэ байнаб.

Юрий Алексеевич Гагарин замбуулин дэлхэйе тойрожо, алдар суута боложо, Геройн нэрэ зүүгээ. Тэрээнһээ хойшо хэды хүн космосто ниидээб, ондоошые гүрэнэй космонавтууд суг ниидээ, эхэнэрнүүдые тэдэнэй тоодо бии. Хүн зондоо хүндэтэй, замбуулинда түрүүшын харгы нээһэн Юрий Гагаринда алдар соло, алдар соло!

**Аня СЫХЕЕВА,
Аршаанай
лицей-интернадай
7-дохи классай һурагша.**

“Хүхюу буряад” гэнэн республиканска конкурсдо

УРАН ЗОХЁОЛШОДОЙ УРШАГТА ЯБАДАЛНУУД

ЯРУУНАДА БОЛОҮОН ЯРУУ НАЙРУУЛАГШАДАЙ УУЛЗАЛГА

(Цырендулма ДОНДОГОЙН шогтой, зугаатай хөөрөөн)

Гуша гаран жэлдэ “Буряад үнэн” газетынгээ соёлой болон хургуулин, хүүлдэнь түүхын болон соёлой таһагта хүдэлхэ үедөө түрэл Буряадайнгаа талаан бэлигтэй уран зохёолшодтой, поэдүүдтэй, бэрхэ бэрхэ, ахатан журналистнуудтай ажаллаха, тэдэнэйнгээ һонин, шогтой зугаатай хөөрөөнүүдые шагнаха, уран гурхатанайнгаа ажалтай, ажабайдалтай дүтөөр танилсаха, хани халуунаар харилсаха, дүй дүршэлһөөнь хубаалдаха зол манда, тэрэ үеын залуу корреспондентнуудта тудан байна. Бидэнэй эрилтэ ехэтэй хурган хүмүүжүүлэгшэ, хөөрүү хүхюун, дорюун зантай, республикын арадай поэт Цырендулма Цыреновна Дондогойн ажабайдалһаа үндэһэтэй, шогтой хөөрөөнүүд, амжалта-тай суг хүдэлһэн уянгата мүнүүдтэй бэлигтэй поэдүүд, уран зохёолшод, мэдээжэ журналистнууд Булад Жанчипов, Михаил Батоин, Цырен-Дондок Хамаев, Дондог Бальжинимаев гэгшэдэй уршагта ябадалнууд маанадые нилээд хүхээдэг һэн.

Яруунын аймагай Экономикын болон соёлой үдэрнүүдтэ нэгэ нутагта (нэрын хэлээд яахамнайб) Улаан-Үдэһөө уригдаһан олон поэт, уран зохёолшодые угтамжын баяр ёһололой хүүлдэ халуун эдээгээр хүндэлхэ саг ерээ ха. Колхозой аргагүй бэрхэ, ехэ һанаамгай түрүүлэгшэ, арад зон соогоо Дагаадай гэжэ нэршэ-шэнхэй дарга (бэлигтэй режиссёр Сергей Бальжановай эсгэ) пеэшэнэй саана һабир-шэбэр гэлдэн басагадта хандан, “зай, басагад, үнөөхиёо түргөөр асарагты” гэбэ. Тиихэдэнь эшэһэн, гайхаһан, ехэ нюургүйдэн басагад пишаганалдан энеэлдээд, наашаа эдеэнтээ гаража үгэбэгүй. Тиихэдэнь «зай, тиигэбэлтнай, өөрөө асарха болоо гүби даа» гэжэ түрүүлэгшэ шогтойгоор хэлээд, халуун пеэшэн дээрһэнэ түмпэнгөөр дүүрэн, уурал, һаарал бааяһан “мяхан табаг” – тарган хашараг, буруунуудай заһануудые барин, столдо дүтэлжэ, ниислэл хотын һонюуша айлшадые хүндэлбэ. “Оһоо, энэтнай эгээл амттай

юумэн, бидэ, эрхүүгэйхид одоол ехэ сэгнэдэг гээшэбди” гэжэ байжа баярлаһан, хүхилэн бэлигтэй поэт Владимир Петонов хоёр хамсыгаа шуун байжа, мяхан табагта орожо, тон дуратайгаар зооголжо эхилбэ. Харин харгыдаа ходоодо өөрынгөө бишыхан хутагатай, һэрээтэй ябадаг алдар сууга поэтэссэ – “абжаа абгаимнай” Цырен-Дулма Дондокова, сэхээтэн маягаа харуулан, ехэ зохидоор, бага багаханаар отолжо, энеэ-хилэн байжа, яаралгүйгөөр эдижэ байгаа бэлэй. Ямар мяхан, юун бэ гэжэ эдихэээ һэжэглэн, марган хаража байһан “Правда Бурятии” газетын корреспондент Татьяна Бальбуровагай зог татахада, хажуудан һууһан мэдээжэ прозаик, поэт Цыденжаб Жимбиев арбан сагаан шүдөө ирзайн харуулан энеэжэ, мифэржэ байжа, «ешь, ешь, это деликатес» гээдхибэ.

Тиигээд лэ яруунаархинда ехэ һайнаар хүндэлүүлһэн, нилээд халамгай болоһон уран зохёолшод бишыхан “Икарус” автобустоо һуужа, хэн хэнээшье шагнахаа болижо, булта шашалдажа, хүхилдэжэ байжа, харгыгаа үргэлжэлүүлбэ ха. Гэнтэ эршүүлэй нэгэниин жолоошон хажууда урда һууһан Цырен-Дулма Дондокова эгэшэ поэтэссээ хадхан, олондо мэдээжэ шүлэгэйн үгэнүүдые һажаалдан байжа, шанга шангаар “үдэр бэшэ, һүни һай” гээд, бултаниие энеэлгэбэ. Нүгөөдэнь шог ёгто хэдэн дүхэригтэ оролсон, баһал һажаалдан байжа, “үбгэн бэшэ, залуу һай” гээдхибэ. Тэрэ эршүүл уран гурхатаниие болуулхаяа һэдэн, “хүрөө бологты” гэжэ хорһон, хойно тэдэнтэй һууһан би (авторһаа: Цырендулма Цыреновна Дондогойнай) иигэжэ бодожо һуугаа бэлэйб: “зай, бүри

болёо даа, эдэмнай абжаагаа гомдохоохонь гээшэ ха юм даа”. Тиихэдэнь тэрэ үедэ жолоошон хажууда урда һууһан, аргагүй гоёе сигаретэ хоёр хургандаа хабшууланхай, ехэ зохидхоноор татажа һууһан, оройдоошье гомдоо, голхороогүй, үнэхөөрөөл, сэхээтэн маягтай Цырен-Дулма Дондоковнамнай гэдэргээ эрьелдэжэ хараад, эршүүлэй мурьсөөнэй дүхэригтэ оролсон, “үмдэтэй бэшэ, салдаган һай” гэжэ харюусан, һөөргөө хараша-хадань, саашань үргэлжэлүүлхэ бэшэ мүнүүдгүй болоһон тэдэ-энэймнай аман таглагдаа, шанга шанга энеэлдэнииншье замхаа һэн. Тиихэдэнь лэ мини энеэжэ саг ерээжэ, “ёһоор лэ харюу абжа-амнай тандаа үгэбэ бэшэ гү даа” гэжэ байжа одоол би ханхинаса энеэгээ, ехээр лэ баясаа һэмби. Тиигэжэ тэдэнэй энеэдэниинь ханадан болоо бэлэй.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

На конкурс “Лучшие люди Бурятии-2014” номинация «Гуа сэсэн хатан»

ФОРМУЛА УСПЕХА ЖЕНЩИНЫ-РУКОВОДИТЕЛЯ

Убогаева Лариса Михайловна работает в должности заведующей дошкольным образовательным учреждением № 91 «Строитель» с 2000 года.

Имеет высшую квалификационную категорию. Почетный работник общего образования Российской Федерации (2004 г.).

На протяжении последних лет удостоивалась различных наград за достижения: 2006 г. - лауреат VI Республиканского конкурса «Женщина-директор года» в номинации «За лучший социальный проект в дошкольных учреждениях», 2007 г. - победитель X одноименного Всероссийского конкурса; в 2008 году вошла в список «Женщины – лидеры г. Улан-Удэ»; в книги «Золотой фонд. Женщины Сибири» (2009 г.); и «Учитель, именем твоим» (2010г.); в рубрику «Лучший руководитель» VII Всероссийской энциклопедии «Одаренные дети – будущее России» (2012г.), победитель городского профсоюзного конкурса «Лучший социальный партнер» (2013г.).

Лариса Михайловна обладает высоким управленческим профессионализмом, является мастером своего дела. Она объективно и грамотно планирует работу возглавляемого учреждения, свободно ориентируется в прогнозе деятельности детского сада на основе анализа тенденций и изменений ситуации в обществе.

профессионального мастера. С 2002 года углубленно работает над проблемой внедрения здоровьесберегающих технологий в деятельность детского сада.

В 2011 году по итогам аттестации и аккредитации детский сад №91 стал «Центром развития ребенка» и автономным учреждением.

С 2012 года ЦПП №91 получил статус стажировочной площадки «Центр сетевого взаимодействия «Школа маленьких магистров» по программе «Одаренные дети» в рамках реализации национальной образовательной инициативы «Наша новая школа» при кафедре дошкольного и начального общего образования АОУ ДПО РБ РИКУиО.

В ноябре 2013 года стал победителем Республиканского конкурса образовательных организаций на присвоение статуса пилотной площадки по внедрению Федеральных государственных образовательных стандартов дошкольного образования «Новый детский сад Бурятии - 2013».

В январе 2014 года детский сад «Строитель» был включен в Национальный реестр «Ведущие образовательные учреждения России» на основании предложения Министерства образования и науки Республики Бурятия (Свидетельство № 1111 от 17.01.2014г., г. Москва).

За участие в городском конкурсе «Самый пожаробезопасный объект образования» детский сад награжден Дипломом за 1 место и памятной табличкой «самое пожаробезопасное учреждение образования» (январь, 2014г.).

За последние годы в средствах массовой информации вышла серия публикаций в российских и региональных газетах и журналах: «Дошкольное образование», «Московский комсомолец», «Центральная», по бурятскому телевидению показан репортаж о работе детского сада, «Детский сад. Управление», «Женский взгляд», «Инноватор», в сборнике творческих работ преподавателей ДОУ «Здоровьесберегающая деятельность в дошкольных образовательных учреждениях», «Инновации в дошкольном образовательном учреждении», в сборниках учебно-методических материалов «Школа маленьких магистров», «Жемчужина здоровья», «Расти, малыш, здоровым!», статья «Детский сад-территория здоровья», статья «Строитель новых идей», «Инновации в ДОУ» газета «Бурятия» (2013 г.); «Пусть мир станет добрее и светлее» в газете «Буряад үнэн», в журнале «Одон» (№1-№2, 2014) статьи: «Олимпиада – праздник спорта в детском саду «Стро-

итель»; «Сагаалган» в детском саду «Строитель».

Лариса Михайловна была участницей международных проектов:

- командировка по обмену опытом в дошкольные учреждения г. Улан-Батор (Монголия, декабрь, 2010г.);
- стажировка по теме «Новые технологии дошкольного и начального образования в период глобализации» (Израиль, март, 2012 г.);
- международный семинар «Дошкольное образование Германии» (Бонн, Кельн, Дюссельдорф, сентябрь, 2012г.).

Особое внимание Лариса Михайловна уделяет сотрудничеству с социальными партнерами: депутатами Государственной Думы, Народного Хурала и Горсовета; Попечительским, Управляющим и Наблюдательным Советами ЦПП №91, средними школами №№ 56, 32, 18; МБОУ ЦДОД «Центр дополнительного образования детей «Элада»; детской библиотекой, музеями и театрами.

Особое место в деятельности детского сада занимает многолетнее сотрудничество с Издательским домом «Буряад үнэн» и детским журналом «Одон», в рамках данного сотрудничества ведется активная работа с родителями по подписке на детский журнал «Одон», на страницах которого регулярно публикуются ста-

тьи о деятельности детского сада и наших воспитанниках.

К 15-летию юбилею журнала «Одон» Л. М. Убогаевой вручено Благодарственное письмо за творческую работу по воспитанию детей дошкольного возраста.

За многолетний и добросовестный труд Убогаева Л. М. неоднократно награждалась грамотами Комитета по образованию г. Улан-Удэ, Администрации г. Улан-Удэ, Министерства образования и науки Республики Бурятия, Почетной грамотой Народного Хурала РБ.

Стиль деятельности Ларисы Михайловны как руководителя: ответственность, профессиональная компетентность, объективность, разумная требовательность и умение найти подход к людям. Она тактична, корректна, обладает выдержкой и внутренней культурой.

Арюна БАЙКОВА,
старший воспитатель
ЦПП.

Угсаатанаймнай нангин шүтөөнүүд

БУХА-НОЁНИИЕ ЗАХААМИНДА ЯАГААД ТАХИДАГ БАЙГААБ?

Сайн байна, хүндэтэ редакци!

Танда нэгэ иимэ асуудалаар ханда-наб. Мүнөө үргэн Буряадтамнай хаа-яагүй тайлган, обоо тахилган эхил-хэн гээшэ. Тийхэдээ би шажанай асуудалаар тусхайтаар һонирхоно бэшэ, харин орон хангайгаа, нангин шүтөөнүүдые магтан дуудалга-дур-далгаар һонирхоноб.

Иимэ дурдалга-дуудалгамнай ёһотойл поэзи ха юм. Харин арбаад жэлэй саана, хэды ондо нэм, марта-аб, манай Захаамин нютагай Аюр-Зана Тудунов үбгэжөөл Буха-ноёниие тахилга тухай статья "Буряад үнэн" – "Дүхэригтэ" гаргуулһан юм. Хайшал-жа абажа хадагалха гэжэ байтараа мартажархёо нэм.

Энээниие оложо, дахинаа толилоо һаатнай, хүн зон һонирхохол нэн ха. Буха ноён – тэнгэрийн хүбүүн, ганса-шье эхирэд, булагад, хонгодорнуудай бэшэ, бүхы буряадуудай шүтөөн гээд мэдээжэ гэлсэдэг. Теэдшье манай Захааминда ламааршье, бөөгөөршье тахидаг байһан. Уридшалан тандаа һайниие хүргэнэб.

Орон хангайгаа, шүтөөнүүдэ магтан уянга олоной дунда дэлгэр-хэдээ, һайн лэ гээшэ.

**Цыбикжаб НАЙДАНОВ,
Буряадай Уран зохоолшодой
холбооной гэшүүн,
дайнай ара талын ветеран.**

Амар сайн, Ардан Лопсонович! Танай "Буха ноён и этногенез бурят" хэмээхые мартын 24-нэй «Дүхэригтэ» уншахада, ехэ һонирхолтой байба.

Би пенсионер, 67-тойб. Захааминай Бургэ һууринай Хамнин Зүүн-Нуга гэжэ газарта байдагби.

Энэ гэхшэлэн, Танда юрэл дуулга-ха гээл, залуу ябахандаа, нютагайнгаа аха захатанай – Бодийн Гомбо гэжэ үбгэн бөө хүнэй Бухын сэржэм үргэхиень үзэһэн байнаб. 70-аад онуудай эхээр нэн ха. Энэ үбгэн минии баабайе нагасалһан байгаа юм.

**Онониие отолоо бэлэйш,
һэлэнгы (Сэлэнгэ) нэтэлээ
бэлэйш,
Тамчын талаар тангараа
бэлэйш,-
Борьёогоороо бурьядаа
бэлэйш...**

Ээдын Борьёодо Бухын бурьядаһан гэжэ элһэн добонууд бии гэдэг.

**Үргэн Ээдые үгсөө бэлэйш,
Үхэр Шулуундаа үнжөө
бэлэйш,
Шүргөөдэһэншни бэлэй даа.
Шэбэр шэбэр шээһээрээ
Шэнгэн хушаа ургуулаад,
Хүлэр алтан Мундаргын
Орой дээгүүр дугысаад...**

Сэхир голой эхиндэ шахуу оршодог Оронгодой һарьдагууд соо Бухын һарьдаг байдаг. Тэрэ Танай бэшэһэн «Буха шулуун» гээшэ бээ гэжэ ойлгоноб.

Хамни голой адагта түбхинэн ажа-һууһан (мүнөөнэй Бургын) Бүрингүүд аймагай угсаатан анхармаар нэгэ заншалтай юм. Тэдэнэр нютагайнгаа обоо, уулые тахихадаа, Буха Ноёниие тахилсадаг. Далгада табигдаһан эдээ хоолойног баруун талада нэгэ табиг бэлдэжэ, архи, һү, хониной дала, хабирга (хаһа), шэхэр-бообо, сагаан эдээ, үрмэ, зөөхэй табигадаг.

Обоо тахилганай дүүрэхэдэ, энэ табиг эдээгэ абаад, 3 эрэ хүн баруун хойшоо Бухын сан табиха гэжэ ошодог. Лама, хубараг хүн байгаа һаа,

РЕДАКЦИНАА. Уянгата уран шүлэгүүдээрээ, урданай байдал тухай статья, зураглалнуудаараа үнинэй мэдээжэ Цыбикжаб Цыденович Найдановой гүйлтаар энэ статья бэдэрһэмнай, 2005 оной майн 26-да толилогдоһон байба. Тэрэ үедэ сониной ахмад редактораар хүдэлжэ байһан арадай зохоолшо, эрдэмтэн А.Л. Ангархаевтай Буха ноён тухай статья уншаад, Аюр-Зана Тудунов һанамжяа бэшэһэн байна. Мүнөө энээниие тэрэ зандань толилхомнай.

ошолдодог. Энээниие «Бухада ошохо» гэжэ хэлэдэг.

XX зуун жэлэй эхээр бии болоһон тахилганууд дээрэ - ламань: «Баруун хойшоо харагты, хонхын дуугаар үргэгты», - гээд, сэржэм уншадаг, хуушан монголоор бэшэһэн, гар бэшгэй сэржэмые нютагай үбгэдүүд абажа ябадаг, мүнөөнэй буряад (кириллицэ) дээрэ бэшүүлдэг.

**Ум-Маа-Хум! (гурбанта үгэлхэ).
Арам-ям Ум-Маа-Хум!
Түнхэн, Туран, Хоймор, Тооро,
Хүлэр алтан Мундарга,**

**Эрхүү мүрэн, Байгал далай.
Буха-Ноён жавшагжав,
Будан хатан юмшигма
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Эрхүү дээрээ эзэрхээ
Энхэ сагаан Ноёнхой
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Ангара дээрээ атархаа
Ама сагаан Ноёнхой
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Тооро дылаа ванжарви
Тутьба сагаан Ноёнхой
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Хада дылаа ванжарви
Хамаг олон-аа Ноёнхой
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Ойхон дылаа ванжарви
Олон-аа түрүү Ноёнхой
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Орон дылаа ванжарви
Орон-аа түрүү Ноёнхой
Сэржэм дамба-а дүйвэллүү.**

**Умара бузы дүйвэллүү.
Манрак бузы дүйвэллүү.
Шажан бузы дүйвэллүү.
Аран аран сүү най сүү сэг!**

Бусад һуурин, тосхонуудта манай бүргөөрхин шэнги Буха тахидаг гү - мэдэнэгүйб. Нуртада Дулаан Хаанай тайлга дээрэ Буха Ноёной тайлга тайжа, бөөнэрын дайрагдахадаа, Буха болоод лэ, бүдүүн улаан шэнэһэн модоёо шүргөөхэдэнь, тэрэнь найгажа, гуйбажа байдаг юм гэжэ дуулаа нэн хаб.

Санагын дасанһаа холо бэшэ «Ринчин Хаан» гэжэ обоо тахидаг. Тэндэ Ринчин Хаанай хүрэг дээрэнь ехэ зиндаата лама (арья) дүрөөр бүтээһэн, доронь зохорожо байһан Хүйлэн Хүхэ бухын зураг байдаг. Эндэ тахихадаа, ламань номоо уншажа һуудаг, нүгөө таладаа бөөнь бөөлөжэ, сэржэмээ үргэжэ байдаг юм гэдэг. Мүн Борто һууринай зон Буха Ноёной обоо тахидаг, түүнһээ гадуур айлууд гэртээ

Дондок Лыгденов "Буха-Ноён баабай"

Бухын сан табюулжа байдаг.

Үшөө нэгэ домог. Колхоз болохоһоо урид Захааминай нютагуудта ехэ ган болоһон гэдэг. Дасангуудай ламанар, бөөнэр, Монголой ехэшүүл бороо оруулжа шадабагүй. Үүлэнэй гарахада, хара һалхин буужа намнадаг байба. Уһа гол хатажа, адуу мал үхэжэ эхилбэ. Удангүй одоошье үнэн арга олодо нэн. Нютагай нэгэ үбгэн Бухын сан табиха, хара һалхин үгы болоод, Байгал далайһаа үүлэн гаража, 3 хонг бороо ороһон гэдэг.

Мүн 1970-аад ондо гараһан Утата-Далахайн үбгэдһөө абтажа, Уржанов Андрей Дашадылыкович гэжэ Санагын һургуулийн директор (мүнөө пенсионер) байһан хүнэй оршуулһан нэгэ сэржэм Танда эльгээнэб. Та эрдэм ухаанайнгаа ажалда, шэнжэлэгдэ хэрэглэжэ магад болохо гүт, хүлисэгты. Иимэ шэнжэлгэтэ ажалдатнай али бүгэдын амжалта хүсэнэб.

Сэржэм РИНЧЕН-ХАНУ

Саяны и гора Ринчен,
Байкал, Иркут и Тунка,
Юл-лха, Ши-бдаг

и Ринчен-хан,
Грозный небожитель
Мрачен-Помбра
Со свитой!

Отведайте наше приношение -
золотистый напиток,
Да умиловьте высших и
уважте низших,
И осуществите с пользой
все (наши) помыслы.

Великая, таинственная
мать-царица Лхариман,
Восемнадцать сыновей
и дочерей небожителей,
Небожители со спутниками
четырёх великих
страшных областей

Триста шестьдесят (их)
грозных спутниц-жен!
Отведайте наше приношение -
золотистый напиток,
Да умиловьте высших и
уважте низших,
И осуществите с пользой
все (наши) помыслы.

Владыки Западного
Туран-хана,
Могущественный
Шаргай-нойон¹ и другие,

Владыки Восточной
красной скалы,
Улан-Морин-нойон
со спутниками!
Отведайте наше приношение -
золотистый напиток,
Да умиловьте высших
и уважте низших,
И осуществите с пользой
все (наши) помыслы.

Вечнозеленый Тори,
южный Бургэ,
Улан-нур, Болдог, семь озер,
Владыки воды, владыки земли
и владыки лесов.

Найдак, Шибдак и спутники
(ваши!)
Отведайте наше приношение -
золотистый напиток,
Да умиловьте высших и
уважте низших,
И осуществите с пользой все
(наши) помыслы.

Хум!
(Те), кто находится на четырех
сторонах «Сумеру»,
Как ступа-субурган коварных
лусов у западной горы.

Северный великий
небожитель Баян-хайрахан,
Царь-владыки земли Востока
Шидулжан,

Весьма прославленный
восточный субурган,
Великий небожитель южной
стороны Батор-хан.

Все владыки стран, как
Северный и Южный Хангай.
Суп, бур, хор и сог.
Небожители, найдаки,
шибдаки - все,

Примите сей дар -
золотистый напиток.
Достигший тысячи соков
и ста вкусов

В объемистом сосуде,
сделанном
из драгоценного металла.

Примечание к переводу.

¹По-бурятски называется Мундарга, потому в тибетском тексте (wop-car-ka)

Гора эта расположена на берегу Иркутта, у самых восточных Саян, недалеко от улуса Далахай, считается местопребыванием Буха-Ноёна.

Аюр-Зана ТУДУНОВ.
"Буряад үнэн",
2005 оной майн 26.

Энэ хуудаһа Галина БАЗАРЖАПОВА-ДАШЕЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Гандан дасанай ЗУРХАЙ

Апрелин 14, гарагай 2, монгол литын 14, хүхэгшэн туулай, огторгойдо нуудалтай, 4 хүхэ мэнгэтэй. Энэ үдэр санаартанай лүн абахада, мал худалдахада, элдэб газараар саарһанай ажал бүтээхэдэ хайн. Холын харгыда гаралтагүй, үрэнэ тарилтагүй. Үнэ абабал, үхэр мал, эд зөөри элбэгжээ. Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран сахюусан" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Апрелин 15, гарагай 3, монгол литын 15, улаан луу, уһанда нуудалтай, 3 хүхэ мэнгэтэй. Гэр болон бусад барилга эрхилхэдэ, дасан дуганда мүргэхэдэ, нангин шүтөөнэй газарта үргэл хэхэдэ, үрэнэ тарихада, харгыда гарахада хайн. Шэнэ гэртэ нүүжэ оролтогүй.

Үнэ абабал, амгалан тэнюун байдалтай болохот. Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама Жамсаран" сахюусан хурал, үдэрэй 14 сагта "Ланчиг Нинбо" хурал уншагдаха.

Апрелин 16, гарагай 4, монгол литын 16, улаагшан могой, уулада нуудалтай, 2 хара мэнгэтэй. Хүршэтээ нүхэсэхэдэ, аралжаа наймаа эрхилхэдэ, нүхэ малтахада, холын харгыда гарахада хайн. Хэлэ ама гаргахада, засаг булъялдахада,

сүүдэй заргада харилсахада, үнэ абахада муу. Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран сахюусан" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Апрелин 17, гарагай 5, монгол литын 17, шара морин, модондо нуудалтай, 1 сагаан мэнгэтэй.

Энэ үдэр холын харгыда гарахада, худалдаа наймаа эрхилхэдэ, хотонууды бодхооходо хайн.

Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран сахюусан" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Апрелин 18, гарагай 6, монгол литын 18, шарагшан хонин, хийдэ нуудалтай, 9 улаан мэнгэтэй. Энэ үдэр санаартанай лүн абахада, эм бүтээхэдэ, холын харгыда гарахада, эрдэм шудалхада хайн. Үнэ абахада сээртэй.

Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Һама, Жамсаран сахюусан"

хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Табан харюулга" хурал уншагдаха.

Апрелин 19, гарагай 7, монгол литын 19, сагаан бишэн, галда нуудалтай, 8 сагаан мэнгэтэй. Буянта хайхан хэрэг эрхилхэдэ, эд зөөри ба мал худалдан абахада, холын харгыда гарахада хайн. Мал худалдажа болохогүй. Үнэ абахада, эб нүхэдтэй болохо.

Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Баян Намсарай" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Сундуй" хурал уншагдаха.

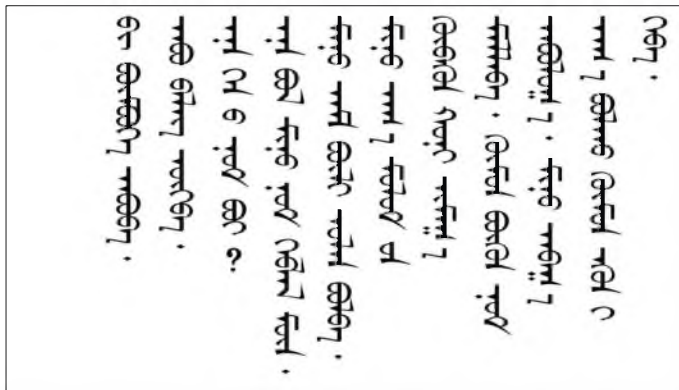
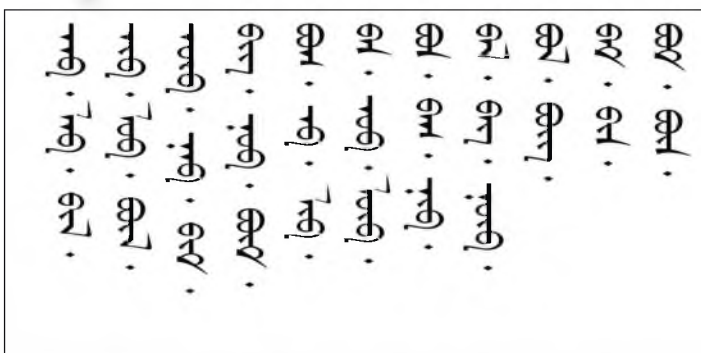
Апрелин 20, гарагай 1, монгол литын 20, сагаангшан тахья, шоройдо нуудалтай, 7 улаан мэнгэтэй. Үргэн дэлгэрэнгы хэрэгүүды эрхилхэдэ: тушаалда томилогдоходо, тарилгада бэлдэхэдэ ба үрэнэ тарихада, эм бүтээхэдэ болон уухада, холын харгыда гарахада, хубийн хэрэг эрхилхэдэ хайн. Үнэ абахада сээртэй.

Энэ үдэр "Гандан" дасанда үглөөнэй 9 сагһаа "Бурхан Баабай" хурал, үдэрэй 14 сагһаа "Дэмбала" хурал уншагдаха.

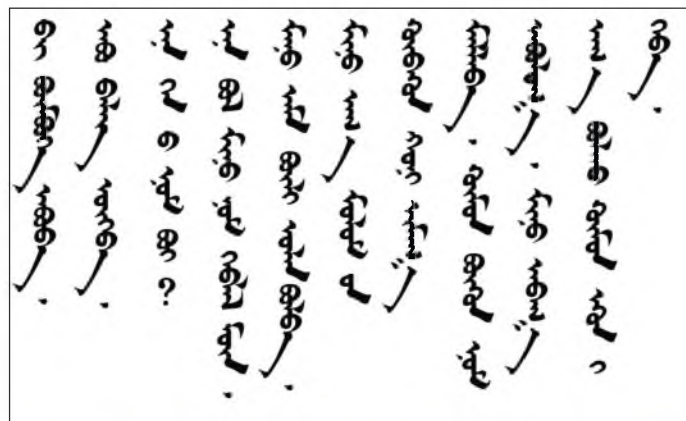
ЭХЭ МОНГОЛ ХЭЛЭМНАЙ

Б үзэг

	б	ба, бэ	би	бо, бү	бө, бү
УГЫН ЭХИНДЭ	ᠪ	ᠪ᠎ᠠ	ᠪᠢ	ᠪᠣ	ᠪᠤ
УГЫН ДУНДА	ᠪᠠ	ᠪᠡ	ᠪᠢ	ᠪᠣ	ᠪᠤ
УГЫН АДАГТА	ᠪᠠ	ᠪᠡ	ᠪᠢ	ᠪᠣ	ᠪᠤ

Аб, иб, өб, үб, биг, буг, бог, бан, бон, бун, бал, бол, бул, бам, бом, бум, лаб, лэб, лоб, луб, наб, нэб, ноб, нуб, эб, об, уб, баг, бэг, бөг, бүг, бүн, бөн, бил, бүл, бөл, бим, бүм, бөм, диб, лүб, лөб, ниб, нүб, нөб.

ХУУШАН МОНГОЛ

Би бумбүгэ абуба.
Абу бэлэг үгбэ.
Энэ хэнү ном буй?
Энэ бол мину ном хэблэл мүн.
Ману ама були олан болба.
Мину аха Моломын хүбэгүн хони имага маллаба.
Хүмүн бүхүн ном абулуга.
Мину абага аха болху хүмүн эгүни хибэ.

БУРЯД

Би бумбэгэ абабаб.
Аба бэлэг үгэбэ.
Энэ хэнэй ном бэ?
Энэ бол минии ном хэблэл мүн.
Манай ама бүлэ олон болобо.
Минии аха Моломын хүбүүн хони ямаа маллаба.
Хүн бүхэн ном абаа.
Минии абага аха болохо хүн энээниие хэбэ.

МОНГОЛ

Би бомбог авав.
Ааба бэлэг огов.
Энэ хэний ном буй?
Энэ бол миний ном хэвлэл мон.
Манай ам бул олон болов.
Миний ах Моломын ховгуун хонь ямаа маллав.
Хүн бүхэн ном авлаа.
Минии абга ах болох хүн уунийг хийв.

Хайрата аха ДЫЛЫКОВ

Батожаб Романовичай

аюулта үйлэһөө наһа бараһан ушараар компьютерна түбэй оператор Дугарова Елена Романовнада "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай коллектив гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Алцаг нютагһаа апрелин 10-да үдэрэй 12 сагһаа 16 саг болотор хүдөө табигдаха.

ТЕЛЕФОНЫ:

- 21-54-54 - приемная
- 21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
- 21-68-08 - редактор
- 21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
- 21-67-81 - выпускающий отдел
- 21-64-36 - корреспонденты
- 21-60-21 - редакция журнала «Байкал»
- 21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
- 21-55-97 - редакция газеты "Спорт Тамир"
- 21-66-76 - веб-редакция
- 21-62-62 - реклама
- 21-50-52 - отдел распространения

АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА:
670000,
г. Улан-Удэ,
ул. Каландаришвили, 23.
ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн»».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Бурятия
Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г.
www.burunen.ru e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн».
Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография».
Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13.
Подписана в печать 9.04. 2014 в 17.00 - по графику; 9.04.2014 г. в 17.00 - фактически.
Объем 6 п.л. Заказ №1387. Тираж - 4200 экз.

Цена свободная.

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж),
Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Эхэ нютагаа эб ымаа манзуулал!

Буряад Үнэн

1921 оной
лекабрини
1-Һээ гарана

Бүгдэ аралай сонин

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия

Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ
Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

УЧИМ БУРЯТСКИЙ ЯЗЫК

АБЯАНУУДАЙ ОРОН НЮТАГТА

В МИРЕ ЗВУКОВ

В ЭТОЙ ЮРТЕ ДРУЖНО ЖИВУТ ДОЛГИЕ ГЛАСНЫЕ. ПЕСНИ У НИХ ПРОТЯЖНЫЕ, МЕЛОДИЧНЫЕ.

Произнесите их. В словах они произносятся долго, протяжно.

Наадан дуун тоо
Игра песня число

ПОСЛУШАЙТЕ СЛОВА И СКАЖИТЕ, КАКИЕ ИЗ НИХ С ДОЛГИМИ ГЛАСНЫМИ.

Боро бороо үдэн үүдэн
Серый дождь перо дверь

В домике долгих гласных живёт звук **өө**, с которым вы ещё незнакомы. Он похож на звук **оо**, но при произнесении язык заметно приподнимается к нёбу, а губы вытянуты вперёд и чуть округлены.

ПРОИЗНЕСИТЕ

Өө...өөө...өөө
Мөө...рөө...хөө

өөрөө (сам)
хөөрөө (рассказал)

Хөөхэн (пена) мөөр хюрөө

1-дэхи хэшээл

В ЭТОЙ ЮРТЕ ВЕСЕЛО ЖИВУТ ДИФТОНГИ

Дифтонги – сложные звуки, потому что состоят они из двух звуков, которые произносятся слитно. Первый звук – основной, а второй – “помощник”.

ПРИ ПРОИЗНЕСЕНИИ ДИФТОНГА ПЕРВЫЙ ЗВУК СЛЫШИТСЯ БОЛЕЕ ЧЁТКО, ЧЕМ ВТОРОЙ.

Произнесите: (аэ), (оэ), (үи), (үй), (эй).

Гахай нохой миисгэй

ПРОИЗНЕСИТЕ СЛОВА НА РУССКОМ И БУРЯТСКОМ ЯЗЫКАХ.

по-русски

ой!
чай
аймак
Байкал
Тарбагатай
Галтай

по-бурятски

Ой (лес)
сай (чай)
аймаг
Байгал
Тарбагатай
Галтай

«АМАР САЙН, ҮХИБҮҮД!» Д.МОГОЕВАГАЙ номһоо абтаба.

НУРГААЛ ЗААБАРИ ТУХАЙ оньһон үгэнүүд

Эртэ бодобол, үрдихэш,
Орой бодобол,
хожомдохош.

Садахада,
Сагаан хурьганай
һүүл муухай;

Үлдэхэдэ,
Үхэрэй гүзээн амтатай.

Хатуу эд – ханзын эзэн.

Хүнгэн олзо – хөөхэн,
Бэлэн зөөри – бүлхин.

Алахам гэхэдэ, айхагүй,
Абархам гэхэдэ,
ойлгохогүй.

Абаха бүрээ эрихэ,
Хүхэхэ бүрээ дэхэхэ.

Хүниие хэлэхэдэ,
Хүрин эрезэн
могойшуу.
Өөрыень хэлэхэдэ,
Үндэгөө дараһан
тахяашуу.

Үнэн юумэ өөдэлхэ,
Худал юумэ хосорхо.

Амаараа найрхаһан –
һэбхи,
Гараараа хэһэн – бэхи.

Гэнтэ баяжаха гэнэтэй,
Гэдэргэ унаха үбшэнтэй.

Ухаан бэлиг – уһаа,
хургаалһаа,
Олзо, амжалта –
оролдосото
ажалһаа.

Байгаали хубилгахам
гэжэ бэээ
бү зобоо,
Баабайгаа һургахам
гэжэ нүгэл бү аба.

Агтые алдахада,
баригдаха,
Ама алдахада,
баригдахагүй.

Хэлэһэн үгэ –
харбаһан һурша,
Хэһэн ажал-
бодхоохон хүшөө.

Алдар нэрээрнь
үгтаарай,
Ажал бүтээлээрнь
үдэшөөрэй.

